

Ďalšie čítanie

Kniha Harryho Wolcotta *Writing Up Qualitative Research* (Sage, 1990) pokrýva spätnú väzbu, ako aj mnoho iných praktických tém. Pat Cryerová hovorí v *The Research Student's Guide to Success* (Open University Press, 1996), kapitola 13, o prezentáciach o svojej práci. Článok Garyho Marxa „Of methods and manners for aspiring sociologists: 37 moral imperatives“ (*The American Sociologist*, Jar 1997, s. 102–125) predstavuje živý a nesmierne nápomocný návod pre začínajúceho výskumníka.

Cvičenie 16.1

Vyberte si dva články z vašej oblasti výskumu z dvoch rozličných časopisov alebo kníh. Prečítajte si „pokyny prispievateľom“ v časopise alebo úvodnú kapitolu od vydavateľa v knihe a vypátrajte publikum (alebo publiká), na ktoré sa časopis alebo kniha zamerali.

Potom zvažujte:

- 1 Akým spôsobom sa každý článok snaží upútať príslušné publikum (resp. publiká)?
- 2 Do akej miery sa im to podarilo?
- 3 Ako by sa dalo zlepšiť, aby zaujali cieľové publikum (resp. publiká) vo väčšej miere?
- 4 Akým spôsobom ich prepísať, aby zaujali iné typy publika?

Cvičenie 16.2

Prijmite výzvu usporiadať prednášku o svojom výskume, a uistite sa, že sa na nej zúčastní niekto, kto bude pripravený poskytnúť vám dobrú spätnú väzbu. Prednášku si naplánujte tak, aby ste sa priblížili publiku (napr. študentom, učiteľskému zboru, laikom alebo miešanému publiku). Po prednáške požiadajte zúčastnené osoby, aby vám poskytli spätnú väzbu o úspešnosti vašej prednášky. Potom pouvažujte, ako by ste mohli prednášku vylepšiť, aby vo väčšej miere zaujala cieľové publikum.

Piata časť

PÍSANIE PRÁCE

17

Niekoľko prvých strán

Pertti Alasuutari hodnotí písanie dizertačnej práce ako učenie jazdy na bicykli vyrovnávaním rovnováhy:

Písanie je predovšetkým analyzovanie, prepracovávanie a čistenie textu. Myšlienka, že niekto dokáže okamžite vypracovať hotový text, je práve taká nezmyselná, ako nazdávať sa, že jestvuje cyklista, ktorý nikdy nemusí udržiavať rovnováhu (1995, s. 178).

Alasuutari nám pripomína, že „spisovanie“ správy by sme nikdy nemali nechávať na záver prieskumu. Písanie by naopak malo predstavovať kontinuálny proces; učiť sa budete priebežne od svojho školiteľa, iných študentov a zo svojich chýb.

V tejto a v nasledujúcich štyroch kapitolách preskúmame, ako efektívne, aj keď málokedy bez bolesti, splniť túto úlohu.

Takmer všetky dizertačné práce začínajú štyrmi prvkami:

- Názov,
- abstrakt,
- obsah,
- úvod.

Ak sa budete držať môjho odporúčania a budete venovať najvyššiu pozornosť kapitolám o analýze dát, potom možno budete mať tendenciu nazerať na tieto začiatky ako na rutinnú záležitosť, ktorej sa rýchlo zbavíte. Avšak dojem, ktorý vytvoríte na začiatku svojej práce, je veľmi dôležitý, a písanie prvých pár strán by ste nikdy nemali považovať za rutínu, t. j. za triviálnosť.

V tejto krátkej kapitole ponúknem niekoľko praktických rád o každom z týchto začiatkových prvkov vašej dizertácie.

NÁZOV

V počiatočných fázach od vás budú pravdepodobne žiadať, aby ste uviedli krátky názov vášho výskumu pre administratívne účely. Tento názov takmer určite čoskoro zmeníte, preto mu neprpisujte príliš veľkú dôležitosť. Ako však upozorňuje Harry Wolcott, premýšľanie o účinnom záverečnom názve a písanie si poznámok o svojich nápadoch je dobrá myšlienka (1990, s. 70–71).

Názvy by mali upútať publikum a zároveň ho náležite informovať o hlavnom predmete záujmu vášho výskumu. Ja uprednostňujem dvojdielny názov: výstižný hlavný názov, často s použitím slovesného podstatného mena, aby sa naznačila činnosť; a popisnejší podtitul.

Na ilustráciu, dve zo svojich kníh som nazval:

Čítanie Castanedu: Úvod k spoločenským vedám

Interpretovanie kvalitatívnych dát: Metódy analýzy konverzácie, textu a interakcie

Niektoré z mojich článkov majú tieto názvy:

„Popisovanie sexuálnych aktivít v poradenstve týkajúcom sa HIV: spoločné riadenie morálnych noriem“

„Uvoľnenie subjektu: pohľad na „zlé časovanie““

„Kontrolovanie pacienta na lôžku: dozor a sebaregulácia v rámci konzultácií s adolescentnými diabetikmi“

Samozrejme, používanie slovesných podstatných mien je iba vec mojich preferencií, s úmyslom zdôrazniť *aktívny* charakter výskumu, ako aj skutočnosť, že skúmam *činnosť* ľudí. Nie vždy sa však držím svojho pravidla. Napríklad knihu z roku 1997 o poradenstve týkajúcom sa AIDS som nazval:

Diskurzy poradenstva: Poradenstvo týkajúce sa AIDS ako sociálna interakcia

Názvy sú však dôležité a vyžadujú starostlivý prístup, čo vám potvrdí hociktorá osoba pracujúca v marketingu. Premýšľajte preto nad touto vecou a hovorte o nej so školiteľom. Potom si skúste urobiť cvičenie 17.1.

ABSTRAKT

Stručne by ste v ňom mali pokryť tieto okruhy:

- Váš výskumný problém,
- prečo je tento problém dôležitý a stojí za to skúmať ho,
- vaše dáta a metódy,
- vaše hlavné zistenia,
- ich dosah vo svetle iných výskumov.

Abstrakty majú zvyčajne obmedzený počet slov (bežných je 100 slov). V rámci obmedzeného počtu slov sa pokúste napísať svoj abstrakt čo najživšie a najinformatívnejšie. Prečítajte si abstrakty iných prác z vašej oblasti, otestujte si pracovné verzie vášho abstraktu na iných študentoch a zistite, či sa im zdá zrozumiteľný a obsažný. Zistite, čo bude vaše publikum asi najviac zaujímať a „dôraz kladte na svoj problém a obsah, nie na postupy práce v teréne“ (Wolcott, 1990, s. 81).

Harry Wolcott pekne zhrnul, čo tvorí dobrý abstrakt:

Abstrakt môže predstavovať cennú príležitosť informovať široké publikum, upútať potenciálnych čitateľov a rozšíriť vašu vlastnú interaktívnu profesionálnu sieť. To, či si niekto prečíta vašu prácu, závisí vo veľkej miere od toho, ako sa bude hodnotiť váš abstrakt, vrátane jeho štýlu (1990, s. 81).

OBSAH

Môžete si myslieť, že je to veľmi triviálna záležitosť. Nemáte pravdu! Nesúvislý alebo málo informatívny obsah (alebo, čo je ešte horšie, žiadny) zanechá otrasný dojem.

Ak sa chcete orientovať na publikum, prispôbte obsah recipientovi za účelom dosiahnutia dvoch cieľov:

- 1 Názorne ukázať, že logicky uvažujete a dokážete napísať dizertačnú prácu s prehľadnou a jasnou organizáciou,
- 2 umožniť čitateľom, aby to ihneď zbadali, rýchlo si našli cestu medzi rôznymi časťami práce a identifikovali témy, ktoré ich najviac zaujímajú.

Užitočným nástrojom, ktorý vám pomôže dosiahnuť tieto dve veci, je systém dvojitého číslovania. Podľa takéhoto spôsobu môžete napríklad uviesť kapitolu venovanú „prehľadu literatúry“, ako:

Kapitola 3: Prehľad literatúry

3.1 Východiskové štúdie

3.2 Kľúčová literatúra

3.3 Výskum najbližší môjmu

Toto je samozrejme iba ilustrácia. Podrobnejšiu diskusiu o tom, čo by mal obsahovať prehľad literatúry, prináša ďalšia kapitola tejto knihy.

ÚVOD

Anne Murcottová (1997, s. 1) hovorí, že ústrednú tému úvodu predstavuje odpoveď na otázku: o čom je práca? Navrhuje, aby ste odpovedali na túto otázku štyrmi spôsobmi, a to tak, že vysvetlíte,

- 1 prečo ste si zvolili túto tému radšej než nejakú inú, napr. buď preto, lebo sa jej venovalo málo pozornosti, alebo preto, že sa o nej veľa hovorí, nie však správne alebo úplne,
- 2 prečo vás táto téma zaujíma,
- 3 druh výskumného prístupu alebo akademickej disciplíny, ktorý využijete,
- 4 vaše výskumné otázky alebo problémy.

Presne ako v prípade tejto kapitoly, neexistuje dôvod, prečo by váš úvod mal byť dlhší než dve alebo tri strany, najmä ak kapitola o „metódach“ pokrýva prirodzenú históriu vášho výskumu (pozri kapitolu 19). Úlohou úvodu, ako aj abstraktu, je orientovať publikum. Najlepšie to urobíte zrozumiteľne a stručne.

ZHRNUTIE

Dojem, ktorý vytvoríte na začiatku vašej dizertačnej práce, je veľmi dôležitý. Názov by mal upútať pozornosť a zároveň patrične informovať o hlavnom zameraní vášho výskumu.

Abstrakt by mal popisovať váš výskumný problém; prečo je ten problém dôležitý a stojí za to ho skúmať; vaše dáta a metódy; vaše hlavné zistenia a ich dosah vo svetle iných výskumov.

Obsah vašej práce by mal umožniť čitateľom ľahko si nájsť cestu medzi rôznymi časťami práce a identifikovať témy, o ktoré majú najväčší záujem. V úvode by ste mali vysvetliť, prečo ste si zvolili túto tému a nie nejakú inú; prečo vás táto téma zaujíma; druh výskumného prístupu alebo akademickej disciplíny, ktorý použijete; a vaše výskumné otázky alebo problémy.

Ďalšie čítanie

V knihe Harryho Wolcotta *Writing Up Qualitative Research* (Sage, 1990), s. 70–82, je vynikajúca diskusia o tom, ako prezentovať študentské práce. Ďalší užitočný zdroj predstavuje kniha Pat Cryerovej *The Research Student's Guide to Success* (Open University Press, 1996), kapitola 12.

Cvičenie 17.1

Toto cvičenie by vás malo povzbudiť k tomu, aby ste zvolili dobrý názov a abstrakt pre vašu prácu.

- 1 Zostavte zoznam troch alebo štyroch možných názvov vašej práce. Pokúste sa, aby bol hlavný názov neobvyklý a zaujímavý a podnadpis opisný.
- 2 Potom zmeňte poradie a dajte podnadpis na prvé miesto. Čo pôsobí lepšie? Prečo?
- 3 Otestujte si svoje názvy na študentoch, ktorí pracujú v podobných oblastiach alebo používajú podobné metódy či dáta. Ktorý podľa nich pôsobí najlepšie? Prečo?
- 4 Potom skúste napísať dva rozdielne abstrakty tým istým spôsobom.

Cvičenie 17.2

Ukážte úvod k svojej práci viacerým spolužiakom. Vyzvite ich, aby vám povedali, či ich to nabáda čítať ďalej. Ak nie, prečo? Ak áno, prečo?

Potom využite ich reakcie a úvod prepracujte.

18

Prehľad literatúry

Bežne vznikajú štyri mylné predstavy o kapitole venovanej prehľadu literatúry:

- Píšete ju iba preto, aby ste ukázali, že „poznáte oblasť“.
- Píše sa ľahšie než kapitoly venované analýze dát.
- Jej čítanie (a písanie) je nudné.
- Najlepšie je „zbaviť sa jej“ hneď na začiatku výskumu.

V tejto kapitole postupne spochybním všetky tieto tvrdenia. V protiklade k nim budem tvrdiť, že prehľad literatúry:

- by mal spájať vedomosti s kritickým myslením,
- vyžaduje tvrdú prácu, môže byť však vzrušujúce čítať ho,
- mal by sa písať z väčšej časti až *po* ukončení analýzy dát.

Začnem však tým, že sa pokúsim odpovedať na niekoľko praktických otázok o písaní prehľadu literatúry. A síce, čo by mal obsahovať? Kde nájdete to, čo potrebujete prečítať? Ako by ste mali čítať?

PRAKTICKÉ OTÁZKY

Čo by mal prehľad literatúry obsahovať?

Prehľad literatúry by ste mali sčasti využiť na preukázanie svojej odbornosti a kvalifikácie. V tomto zmysle by ste ho mali využiť na:

preukázanie zručností pri vyhľadávaní literatúry; preukázanie toho, že ste zvládli predmetnú oblasť a porozumeli problému; zdôvodnenie výskumnej témy, plánu a metodológie (Hart, 1998, s. 13).

Takéto zdôvodnenie tiež vyžaduje, ako som poznamenal v kapitole 6, že akýkoľvek prehľad literatúry spojený s konkrétnym výskumom sa musí v rovnakej miere zaoberať otázkou zovšeobecniteľnosti ako aj preukázaním akademickej kvalifikácie. To vyžaduje, aby ste sa zaoberali otázkami, ktoré uvádzam v tabuľke 18.1.

Akonáhle začnete na prehľad literatúry nazerať ako na dialóg, a nie na obyčajnú replikáciu toho, čo niekto iný napísal, znamená to, že ste sa vybrali správnym smerom.

Tabuľka 18.1 **Obsah prehľadu literatúry**

- Čo už vieme o téme?
- Čo môžete kriticky povedať o tom, čo už vieme?
- Robil už niekto niečo také isté?
- Robil už niekto niečo, čo s tým súvisí?
- V čom zapadá vaša práca do toho, čo sa robilo predtým?
- Prečo stojí za to, robiť váš výskum, z hľadiska toho, čo sa už urobilo?

Zdroj: Upravené podľa Murcottovej, 1997.

Keď si predstavíte prehľad literatúry ako odpoveď na súbor otázok, bude vaše čítanie okamžite usmernenejšie a vaše písanie pútavejšie a relevantnejšie.

Kde nájdem potrebnú literatúru?

Existuje mnoho potenciálnych zdrojov informácií o tom, akú literatúru by ste mali prečítať a kde ju nájdete:

- váš školiteľ
- knihovník vo vašej univerzitnej knižnici
- zoznamy použitej literatúry v literatúre, ktorú ste prečítali
- online vyhľadávanie na internete
- diskusné skupiny na internete
- vaši spolužiaci (bývalí aj súčasní)

Nebojte sa priznať, že máte málo poznatkov. Americký sociológ Gary Marx samozrejme odporúča použiť „skratky“: „naučte sa, ako používať vyhľadávanie v počítači, encyklopédie, prehľadové články. Poproste expertov o pomoc“ (1997, s. 106). Akonáhle začnete hľadať, rýchlo zistíte, že vaším problémom nebude to, že máte príliš málo literatúry, ale príliš veľa! Zanechanie literatúry a prechod k dátam je skok, ktorý by väčšina z nás mala urobiť čo najskôr. Ako varuje Marx: „Knihomolom sa staňte iba v prípade, že sa vám to páči“ (1997, s. 106).

Je toho tak veľa: ako si nájdem toľko času?

Skôr než vás zachváti panika, mali by ste si pamätať, že tento stupeň vo vašej akademickej kariére by ste nedosiahli, keby ste si neboli osvojili „kumšt“ čítania. Tento „kumšt“ prekračuje hranice zručností rýchleho čítania (hoci aj tieto pomáhajú): vaším cieľom by zvyčajne malo byť „vykostenie“ publikácie vzhľadom na váš vlastný program (nie vzhľadom na autorov!).

Marx to opäť dobre vystihol:

Vyberajte si vzorky! Naučte sa, ako čítať pri listovaní, všimajte si prvú a poslednú vetu, odsek alebo kapitolu. Prečítajte si najskôr závery, a až potom sa rozhodnite, či chcete čítať aj zvyšok. Väčšina spoločenskovedných kníh by pravdepodobne nemala byť knihami; je v nich iba niekoľko hlavných (alebo aspoň pôvodných) myšlienok (1997, s. 106).

Ak sme aj zodpovedali zvyčajné základné otázky, musíme sa ešte popasovať so základnými princípmi, ktoré sú v pozadí prehľadu literatúry. Ako naznačila moja diskusia o „mylných predstavách“, tieto princípy nie sú vždy očividné a jasné.

ZÁSADY

Toto je definícia prehľadu literatúry z najlepšej súčasnej knihy o tejto téme:

Výber dostupných dokumentov (publikovaných aj nepublikovaných) o tejto téme, ktoré obsahujú informácie, myšlienky, dáta a dôkazy, písané z určitého hľadiska za účelom dosiahnutia určitých cieľov alebo vyjadrenia určitých názorov na podstatu témy a na to, ako sa má skúmať, a efektívne zhodnotenie týchto dokumentov vo vzťahu k navrhovanému výskumu (Hart, 1998, s. 13).

Hartov pojem „efektívne zhodnotenie“ podľa môjho názoru znamená dodržiavanie nasledujúcich princípov.

Rešpektujte literatúru

Keď sa zameriate na svoju (v ideálnom prípade) úzku výskumnú tému, mali by ste zároveň rešpektovať skoršie výskumy, ako aj to, aby ste neprerušili spojenie medzi svojou prácou a širšou diskusiou, ktorej súčasťou predstavuje. Vaša dizertačná práca sa bude posudzovať z hľadiska jej odbornosti a „odbornosť“ znamená preukázanie „rešpektu“ a postavenie sa na vlastné nohy. Slovom Marxa:

Aj tvorcovia literatúry musia poznať literatúru a jedným z hlavných kritérií na hodnotenie práce je to, či je alebo nie je daná do kontextu predchádzajúcej vedeckej práce. Nie sme iba tvorcovia nových poznatkov, ale aj ochrancovia a širitelia starých. Naším dedičstvom je úžasné bohaté dielo predchádzajúcich bádateľov. Okrem toho má každý strategický záujem o vzájomnú kolegialitu v rámci systému citovania (1997, s. 106).

Definujte si zameranie a buďte kritický

S rešpektom sa dostanete iba potiaľto. Bádanie znamená aj posúvanie poznania vpred – aj keď úroveň vyžadovaného pokroku sa bude meniť v závislosti od titulu, o ktorý sa usilujete. Takýto posun vpred vyžaduje prísne zameranie a kritický pohľad na to, čo čítate:

Uvedomte si po určitej počiatkovej pokore, čo hľadáte. Pristupujte k literatúre s otázkami a pamätajte, že vaším cieľom je posunúť ju vpred, nielen žasnúť nad jej divmi. Snažte sa dosiahnuť primeranú rovnováhu medzi prejavmi uznania a posunom literatúry vpred (1997, s. 106).

Vyhýbajte sa obyčajnému popisovaniu

Každý akademik pociťuje hrôzu z prehľadov literatúry, ktoré sú únavne a nezmyselne popisné. Rudestam a Newton dobre charakterizujú takéto zlyhávajúce prehľady:

[pozostávajú z] rozsiahleho zoznamu predchádzajúcich štúdií, s vetami alebo odsekmi začínajúcimi slovami „Smith zistil...“, „Jones dospel k záveru...“, „Anderson uviedol...“ a tak ďalej (1992, s. 46).

V tomto štýle Gary Marx odporúča, aby ste sa vyhli „zhrnutiu literatúry bez ostrej kritiky, ktorá pomôže vašim kolegom pozerať na svet inak“ (1997, s. 106). Namiesť toho sa musíte zamerať na tie štúdie, ktoré sú závažné z hľadiska definovania vášho výskumného problému. Po prečítaní prehľadu literatúry

by mal byť čitateľ schopný dospieť k záveru, že „Áno, samozrejme, toto je presne ten výskum, ktorý je potrebné vykonať teraz, aby sa posunulo poznanie tejto oblasti o niečo vpred“ (Rudestam a Newton, 1992, s. 47).

To znamená, že musíte venovať rozdielnu mieru pozornosti tomu, čo čítate, podľa toho, nakoľko dôležité to je vzhľadom na vašu tému. Literatúru v pozadí môžete popísať iba jednou vetou. Najdôležitejšie štúdie, v protiklade k tomu, „musíte kriticky posúdiť, a nie o nich iba informovať“ (1992, s. 49). Takáto kritika sa môže sústrediť na nedostatky teórie alebo metódy (pozri kapitolu 26).

Prehľad literatúry píšete až po iných kapitolách

Bežná verzia trajektórie výskumu študentov naznačuje, že hlavným cieľom na začiatku je dokončiť prehľad literatúry. Túto verziu podporuje „kontrolný časový hárok“, ktorý stanovuje Britská výskumná rada študentom PhD.

Tento obsahuje nasledujúce odporúčanie: „Prvý rok ... študent dokončí prehľad literatúry“ (British Research Councils, 1996). Na inom mieste v tej istej publikácii je uvedená menej dogmatická rada:

V rámci niektorých predmetov predstavuje *prehľad literatúry* dôležitý východiskový bod práce a mal by sa vykonať v raných fázach. Pred ukončením prvého roka by mal mať študent predstavu o významných prácach, ktoré realizovali druhí, bude však potrebné udržiavať si po celý čas prehľad o novej literatúre, aby dizertačná práca brala do úvahy najnovší vývoj v predmetnej oblasti.

Táto ďalšia múdra rada poukazuje na problémy spojené s dokončením prehľadu literatúry v niektorej z počiatkových fáz. Medzi tieto problémy patria:

- Ukončenie prehľadu literatúry v prvom roku a jeho spísanie môže predstavovať množstvo premárnenej námahy: až kým neukončíte analýzu dát, nemôžete vedieť, čo bude relevantné.
- Odolajte pokušeniu považovať prehľad literatúry za pomerne ľahkú úlohu. Keďže si pri nej overujete zručnosti, ktoré ste si osvojili už v rámci pregraduálneho štúdia, môže sa potenciálne stať rutinou. Ak sa tak stane, iba to oddiali prechod k analýze dát, podľa ktorej vás budú posudzovať.
- Ako som sa spýtal už v kapitole 5, dokážete vôbec vyjsť z knižnice, aby ste konečne začali písať prácu? V každej knihe bude určite zoznam ďalších „zásadných“ odkazov na literatúru a tak ďalej, až donekonečna. Každému, kto si myslí, že teoretická doktorandská práca je „rýchle riešenie“, s dobrým úmyslom odporúčam, aby považoval, či bude mať dostatočne silnú vôľu prestať čítať.

Týmito úvahami mierim na to, že najlepšie je prečítať množstvo literatúry v rámci zberu a analýzy dát alebo popri nich. Napokon, ušetríte si čas, ktorý vyžaduje rozpracovanie kapitoly venovanej prehľadu literatúry skôr, než zistíte, ktorá literatúra bude najdôležitejšia vzhľadom na váš spôsob spracovania témy. Takisto vás to prínúti, aby ste opustili knižnicu. Ako to komentuje Marx: „Vyhľadávanie literatúry sa nemusí stať samo cieľom alebo pohodlným spôsobom, ako sa vyhnúť konfrontácii s čistým listom papiera“ (1997, s. 106).

Preto: čítajte v priebehu robenia analýz. Určite si píšete poznámky o prečítanej literatúre, nepokúšajte sa však písať kapitolu venovanú prehľadu literatúry príliš skoro v rámci vášho výskumu.

Ako výskumníci by sme však mali byť kritickí a inovatívni. Nakoľko je z tohto pohľadu kapitola o prehľade literatúry jednoducho neuvážaným prežitkom staromódnej verzie vedeckej práce? Potrebujeme vôbec takúto kapitolu?

POTREBUJETE KAPITOLU O PREHĽADE LITERATÚRY?

Hlavná nepravoverná postava v tejto súvislosti je americký etnograf Harry Wolcott. Wolcott tvrdí, že študenti pracujúci na výskumoch sa často mylne domnievajú, že musia obhajovať kvalitatívny výskum vo všeobecnosti, ako aj konkrétny prístup alebo metódu, ktorú používajú. Ako však Wolcott upozorňuje po storočí kvalitatívneho výskumu (a niekoľkých desaťročiach špecifickejších kvalitatívnych prístupov):

Už nemusíme od každého výskumníka požadovať, aby nanovo objavoval a obhajoval [kvalitatívne metódy], ani aby poskytol vyčerpávajúci prehľad literatúry o takých štandardných postupoch, ako je zúčastnené pozorovanie alebo robenie interview. Namiesto toho, aby sme museli popisovať a obhajovať kvalitatívne prístupy ako kedysi, keď sme to pociťovali ako povinnosť, je často ťažké povedať o nich niečo nové alebo prekvapujúce. Nováčikovia vo výskume, ktorí iba nedávno zakúsili tieto prístupy na vlastnej koži, si musia uvedomiť, že ich publikum pravdepodobne nebude zdieľať podobný pocit vzrušenia, keď bude musieť znova počúvať, ako ich niekto popisuje (1990, s. 26).

Wolcott takisto upozorňuje na niektoré pozitívne zisky, keď sa vyhneme predpísanému prehľadu literatúry. Ako hovorí:

Očakávam od svojich študentov, že budú vedieť o dôležitej literatúre, nechcem však od nich, aby ju všetku dávali dokopy (na kopu?) do jednej kapitoly, ktorá zostane bez súvislosti so zvyškom štúdie. Chcem, aby z literatúry čerpali selektívne a primerane, nakoľko je to potrebné pre vyrozprávanie ich príbehu (1990, s. 17).

To znamená, že príslušnú literatúru môžete uviesť vtedy, keď to potrebujete, nie v samostatnej kapitole, ale v priebehu analýzy dát:

Zvyčajne to vyžaduje, aby sme uviedli súvisiace výskumy skôr ku koncu štúdie než na začiatku, s výnimkou nevyhnutného „zahniezdenia“ problému v úvode (1990, s. 17).

Wolcottov radikálny návrh je bezpochyby pre väčšinu študentov (aj ich školiteľov!) príliš radikálny. Ak by ste sa predsa len rozhodli napísať konvečnú kapitolu s prehľadom literatúry, to, čo chcel Wolcott povedať, predstavuje užitočnú pripomienku, že pri písaní výskumnej dizertačnej práce by ste mali citovať druhé práce iba za účelom prepojenia vašej úzkej výskumnej témy s priamo súvisiacimi záujmami širšej komunity výskumníkov. Robenie širších prepojení by ste mali náležite nechať až na záverečnú kapitolu (pozri kapitolu 21).

ZHRNUTIE

V tejto kapitole som hovoril o tom, že prehľad literatúry by mal: spájať vedomosti s kritickým myslením; vyžadovať tvrdú prácu, mal by sa však pútavo čítať; a z väčšej časti by sa mal písať až po dokončení analýzy dát.

Prehľad literatúry by mal obsahovať odpovede na nasledujúce otázky:

- Čo už vieme o téme?
- Aké sú vaše kritické pripomienky k tomu, čo už vieme?
- Robil už niekto iný presne to isté?
- Robil už niekto iný niečo, čo súvisí s vašou témou?
- V čom zapadá vaša práca do toho, čo sa už robilo?
- Prečo stojí váš výskum za to vo svetle výskumov, ktoré sa už robili?

Ďalšie čítanie

Základnou knihou o tejto téme je kniha Chrisa Harta *Doing a Literature Review: Releasing the Social Science Imagination* (Sage, 1998). Táto kniha podrobne pokrýva všetky otázky, o ktorých sme stručne hovorili v tejto kapitole a ktoré zodpovedajú rôznym požiadavkám na prehľady literatúry v rámci bakalárskych, magisterských a doktorandských prác (1998, s. 15).

Kratšie, živšie diskusie sa nachádzajú v knihe Harryho Wolcotta *Writing Up Qualitative Research* (Sage, 1990) a v článku Garyho Marxa „Of methods and manners for aspiring sociologists: 37 moral imperatives“ (*The American Sociologist*, Jar 1997, s. 102–125).

Cvičenie 18.1

Vyberte z literatúry dve alebo tri práce, ktoré považujete za najdôležitejšie. Potom:

- 1 Robte si ku každej poznámky a pokúste sa každú z nich použiť pri odpovedaní na otázky uvedené v tabuľke 18.1.
- 2 Začleňte tieto poznámky do krátkej kapitoly venovanej prehľadu literatúry, ktorá bude hovoriť iba o týchto dvoch alebo troch prácach.
- 3 Rozoberte si tento prehľad so svojim školiteľom.

Cvičenie 18.2

Po dokončení každej kapitoly venovanej analýze dát si spätne prezrite literatúru, o ktorej ste hovorili. Potom si položte tieto otázky:

- 1 Hovorí sa v tejto kapitole o každom zdroji v dostatočnej miere na to, aby sme každú ďalšiu diskusiu (v kapitole venovanej prehľadu literatúry) mohli považovať za zbytočnú?
- 2 Ak to nie je tak, pocvičte sa v písaní o týchto zdrojoch a pridajte k tomu niečo navyše v porovnaní s tým, ako ste ich popisali v kapitolách venovaných analýze dát. Opäť môžete použiť ako návod tabuľku 18.1.

19

Kapitola o metodológii

Keď píšeme o výskume, popisujeme (štrukturované) príbehy o dátach. Je potom iba prirodzené, že naši čitatelia budú očakávať, aby sme im povedali, aké dáta sme zbierali, ako sme dopadli a ako sme ich analyzovali. Preto, ako sa zdá, majú všetky výskumné správy kapitolu o metodológii alebo aspoň časť venovanú „dátam a metódam“. Ako však ukážem ďalej, v rámci tejto časti textu existuje mnoho rôznych formátov, ktoré môžeme použiť na popísanie našich dát a metód.

Navyše, nie všetky výskumné správy budú mať ten istý cieľ. V skutočnosti môžeme rozlišovať medzi tromi rozdielnymi druhmi študentských prác: teoretickou, metodologickou a empirickou. Každý druh vyžaduje inú diskusiu o „metódach“.

- 1 **Teoretická:** V tomto prípade vyhlasujete, že na základe kritického prehľadu súboru literatúry rozpracujete určité teoretické spôsoby chápania vecí. V teoretickej práci budete musieť v kapitole o metodológii odôvodniť, prečo ste si vybrali práve tento súbor literatúry a tieto ilustratívne príklady. Taktiež budete musieť ukázať, ako ste sa pokúsili dospieť k systematickej analýze, napr. na základe zväzenia argumentov pre stanoviská, ktoré odmietate.
- 2 **Metodologická:** V tomto prípade je vašim hlavným záujmom rozvinúť metódu (napr. fokusové skupiny alebo analýzu textu) alebo porovnať a posúdiť rozdiely týkajúce sa použitia niekoľkých rozdielnych metód. Celá práca môže byť venovaná metodologickým otázkam, a preto samostatná kapitola s názvom „metodológia“ môže byť zbytočná alebo v nej môžete jednoducho vysvetliť, prečo ste si zvolili na porovnanie určité metódy alebo ktoré dáta ste si vybrali pre túto prácu.
- 3 **Empirická:** V rámci tejto najrozšírenejšej formy výskumnej správy alebo dizertačnej práce budete analyzovať určitý súbor dát. V tomto prípade sa bude od vás očakávať, že si uvedomujete silné a slabé stránky svojej výskumnej stratégie, plánu a metód, a preukázete to. Preto je vhodná aj kapitola o „metodológii“.

ČO BY MALA KAPITOLA O METODOLÓGII OBSAHOVAŤ?

V kvantitatívnom výskume existuje jednoduchá odpoveď na túto otázku. V práci budete mať kapitolu, ktorá má zvyčajne názov „Dáta a metódy“. Ako uvádzam v tabuľke 19.1, táto kapitola spravidla obsahuje štyri zložky.

Priamočiary charakter kvantitatívnych metód sa žiaľ nepreliava do správ z kvalitatívnych výskumov. Na prvý pohľad je to jednoducho vec odlišného jazyka. Preto pri písaní o kvalitatívnych štúdiách spravidla nehovoríme o „štatistickej analýze“ alebo „výskumných nástrojoch“.

Tieto lingvistické odlišnosti súčasne vyjadrujú širšie praktické a teoretické rozdiely medzi kvantitatívnym a kvalitatívnym výskumom. Konkrétnejšie, pri písaní práce z kvalitatívneho výskumu si musíme uvedomiť:

- (polemické) teoretické základy metodológií,
- (často) náhodný charakter zvolených dát,
- (pravdepodobne) nenáhodný charakter skúmaných prípadov.

Každá z týchto troch charakteristík otvára otázky, ktoré by sa nemali utajovať, ani by nemali vyvolávať pocit viny. V rámci výskumných seminárov a pri čítaní literatúry by ste si mali uvedomiť teórie, na ktorých spočívajú vaše metódy. Preto pri písaní kapitoly o metódach platí v tomto prípade jednoduchá zásada: *objasnite svoj teoretický prístup*.

Každý si uvedomuje, že náhodné udalosti súvisiace s vašim osobným záujmom, prístup alebo dokonca obyčajné bytie na správnom (nesprávnom) mieste v správnom (nesprávnom) čase často determinujú to, s akými dátami budete môcť robiť. Buďte preto priamočiary: *objasnite (niekedy náhodné) faktory, ktoré ovplyvnili vaše rozhodnutie pracovať s konkrétnymi dátami*.

Napokon, každý vie, že kvalitatívni výskumníci dokážu úspešne pracovať s veľmi malými súbormi dát, ktoré sa náhodne zostavili. Ak je to aj váš prípad, *vysvetlite, že napriek tomu môžete na základe vašej analýzy vyvodit' zovšeobecnenia*. Napríklad v kapitole 8 som hovoril o štyroch rozličných, pozitívnych odpovediach na túto otázku, ako môžeme dosiahnuť zovšeobecniteľnosť:

- Kombináciou kvalitatívneho výskumu s kvantitatívnymi mierami populácií,
- cieľovým výberom riadiacim sa časom a zdrojmi,
- teoretickým výberom,
- využitím analytického modelu, ktorý predpokladá, že zovšeobecniteľnosť je možná na základe existencie *akéhokol'vek* prípadu.

Preto sa pri písaní kapitoly o metodológii vyhýbajte prílišnej defenzívnosti. Mnoho veľkých výskumníkov použije podobné metódy bez rozpakov. Spôľahnite sa preto na nich.

Tabuľka 19.1 Kapitola o metodológii v kvantitatívnej práci

- 1 Skúmané subjekty
- 2 Použité výskumné nástroje
- 3 Postupy využité pri aplikovaní týchto nástrojov na tieto subjekty
- 4 Štatistická analýza

Zdroj: Upravené podľa Rudestama a Newtona, 1992, s. 61.

Na druhej strane by však sebadôvera nemala znamenať nedostatok patričnej sebakritiky. Pri písaní kapitoly venovanej prehľadu literatúry ste už premýšľali nad inými výskumami z hľadiska „silných stránok a obmedzení rozličných výskumných plánov a postupov pri zbere dát, ich spracovaní a analýze“ (Murcottová, 1997, s. 2).

Pristupujte k svojej kapitole o metodológii rovnako ako k súboru opatrných odpovedí na otázky, ktoré by vám mohol položiť iný výskumník o vašej práci. Anne Murcottová navrhuje, aby ste sa pokúsili zodpovedať otázky typu, aké sú uvedené v tabuľke 19.2.

V praxi to bude zvyčajne znamenať popis:

- dát, ktoré ste skúmali,
- ako ste získali tieto dáta (napr. otázky prístupu a súhlasu),
- aké nároky si uplatňujete na základe dát (napr. reprezentatívnosť vzhľadom na určitú populáciu alebo jednorádovú štúdiu),
- metódy, ktoré ste použili pri zbere dát,
- prečo ste si zvolili tieto metódy,
- ako ste analyzovali svoje dáta,
- výhody a obmedzenia použitia vašej metódy analýzy dát.

Teraz sa môže zdať, že odpovedať na štyri otázky Murcottovej v tabuľke 19.2, v kontexte môjho rozpracovania, je dosť prehnaná požiadavka, najmä v prípade, keď máte pocit, že by ste každej z týchto otázok mali venovať dlhšiu časť.

Kapitola o metodológii v kvalitatívnej štúdiu však môže byť oveľa živšia, zaujímavejšia, než by sa na základe tohto mohlo zdať. V tejto súvislosti by ste mali pamätať na tri veci. Po prvé, vysoko formálna kapitola sa môže nudne čítať aj písať. Mnohokrát som sa musel prehrýzť zúfalo nudnými kapitolami o metodológii, písanými zvyčajne v trpnom rode. Často mám pocit, že tá kapitola tam je iba z čisto formálnych dôvodov, slovami jednej britskej piesne o vojne, „pretože sme tu, pretože sme tu, pretože sme tu“! V takýchto prípadoch sotva dokážem vydržať, kým sa dostanem k (živšiemu) jadrú výskumnej štúdie.

Po druhé, „metodológia“ má v kvalitatívnom výskume flexibilnejší význam než v jeho sesterskom kvantitatívnom výskume. V kapitole 6 som definoval „metodológiu“ ako „všeobecný prístup ku skúmaniu výskumných tém“. Z tohto pohľadu sa budú vaši čitatelia viac zaujímať o metodologickú diskusiu, v rámci ktorej vysvetlíte skutočný priebeh vášho rozhodovania, než o rad strohých vyhlásení v trpnom rode (napr. „zvolená metóda bola...“).

Tabuľka 19.2 Otázky do kapitoly o kvalitatívnej metodológii

- 1 Ako ste postupovali v rámci svojho výskumu?
- 2 Akú celkovú stratégiu ste si zvolili a prečo?
- 3 Aký plán a aké postupy ste použili?
- 4 Prečo práve tieto a nie iné?

Zdroj: Murcottová, 1997.

Po tretie, výskumná štúdia predložená za účelom obhájenia univerzitného titulu, dokonca aj PhD, sa v zásade posudzuje podľa toho, nakoľko dokážete preukázať, že máte schopnosti kompetentného výskumníka. Vaši skúšajúci sa preto budú zaujímať o niečo z histórie vášho výskumu, vrátane vašich reakcií na rozličné ťažkosti a slepé uličky, s ktorými sa všetci stretávame.

Ako tvrdí Alasuutari, o scestiach a slepých uličkách má rovnaký význam hovoriť, ako aj o metóde, ktorú ste si napokon zvolili:

Je to presne tento dôvod, pre ktorý je potrebné, aby ste použili „poznámky z terénu“ o vývoji vášho uvažovania ... Text môže byť ako detektívny príbeh, v ktorom vykreslíte tieto „scestia“, až kým sa neukáže, že sú to slepé uličky (1995, s. 192).

Alasuutariho verzia histórie výskumu ako „detektívneho príbehu“ nie je kompatibilná s formálnou kapitolou o metodológii v trpnom rode. Namiesto formálnej, neosobnej kapitoly výskumník ponúkne publiku „poznámky z terénu o vývoji svojho uvažovania“. Jeden spôsob, ako to urobiť, je premenovať kapitolu o „metodológii“ na „Prirodzenú históriu môjho výskumu“.

V kapitole 2 sme videli, že niektorí moji doktorandi využili svoje denníky z terénu a napísali živé prirodzené histórie. Tieto poskytli publiku informácie, okrem iného, o:

- osobnom kontexte výskumnej témy,
- ich pokusoch a chybách,
- ich vzostupoch a pádoch.

Príklady o tom, ako sa môžu tieto témy spracovať v kapitole o „prirodzenej histórii“, uvádzam v tabuľke 19.3.

Menej formálny štýl kapitoly o metodológii na spôsob „prirodzenej histórie“, ktorý odporúčam, by sa nemal chápať ako „všetko sa hodí“. Naopak, ak požiadate publikum, aby sa zaoberali vašim myslením v *procese*, budú v oveľa lepšej pozícii, aby zhodnotili mieru, nakoľko ste boli sebakritický. Navyše, autobiografický štýl je vhodný iba do tej miery, že vám umožní riadne odpovedať na zásadné metodologické otázky toho typu, ktoré uvádzam v tabuľke 19.2. Vaše publikum, samozrejme, nebude chcieť zbytočne a donekonečna počúvať o tom, ako váš osobný život vplýval na proces získania vášho titulu!

POZNÁMKY NA ZÁVER

Na niektorých univerzitách (a v niektorých akademických časopisoch) stále pretrváva dosť vžitá predstava o tom, čo by mala obsahovať kapitola (alebo časť) o metodológii. Preto pravdepodobne má význam diskutovať s vašimi učiteľmi, či je vhodné popísať metodológiu, ktorú ste si zvolili, formou „prirodzenej histórie“. Ak však aj nenapíšete túto kapitolu týmto spôsobom, vždy to budete pre vás predstavovať zisk, ak si zapíšete poznámky z terénu o trajektórii svojho projektu s dátumami.

Tabuľka 19.3 Témy pre prirodzenú históriu výskumnej štúdie

Osobný kontext

Tak ako väčšina ľudskej činnosti, aj tento výskum sa začal uprostred zážitkov a udalostí, ktoré dávali viac zmyslu až pri spätnom obhliadnutí než v danom čase (Georgia).

Môj záujem o rozpracovanie výskumnej štúdie v oblasti alkoholizmu vznikol prirodzene, pretože v tejto oblasti pracujem už veľa rokov (Seta).

Vývoj na základe pokusu a omylu

Najskôr som bola sklamaná z toho, čo som zistila. Musela som si zvyknúť na zdesenie: mnohokrát som si pozrela kus textu a mala pocit: „Nič tu nie je, som na zlej stope“ (Georgia).

Začala som uvažovať o novom výskume s kvalitatívnou metodológiou, s ktorou som sa zoznámila počas [externého] magisterského štúdia sociológie [na Goldsmiths] v rokoch 1985–1986. Počas tohto štúdia som si uvedomila dôležitosť dát získaných z rozhovorov – že s prirodzene sa vyskytujúcimi dátami alebo dátami z neštrukturovaných rozhovorov sa môže zaobchádzať ako s analyzovateľnými textmi, o ktorých sa nemusí uvažovať, či sú pravdivé alebo nepravdivé (Seta).

Vzostupy a pády

Ako vo Vickinom denníku: od výrazných analytických posunov k poruche harddisku. Drina externého študenta atď.

Ak však napíšete kapitolu o „prirodzenej histórii“, s väčšou pravdepodobnosťou nebudete nudiť svoje publikum (ani seba). Takisto sa s väčšou pravdepodobnosťou vyhnete častému problému, že autor nevysvetlí publiku, čo je pre neho „samozrejmé“. Ako to vyjadril Alasuutari:

Výskumníci sa vždy stanu viac alebo menej slepými voči svojim textom a myšlienkam, nevšimnú si, že neobjasnili určité premisy alebo východiská, bez ktorých človek zvonku iba ťažko porozumie textu (1995, s. 192).

Kapitola o „prirodzenej histórii“, založená na priebežných poznámkach z terénu, s väčšou pravdepodobnosťou urobí z vášho publika „zasvätené osoby“ a vy sa vyhnete tomu, že sa z vás stane „outsider“ vo vzťahu k vlastnému textu.

ZHRNUTIE

Vo všetkých výskumných prácach sa nachádza kapitola o metodológii alebo aspoň časť venovaná „dátam a metódam“. V tejto kapitole sa bude od vás očakávať, že si uvedomujete silné a slabé stránky svojej výskumnej stratégie, plánu a metód, a preukázate to. Mali by ste v nej vysvetliť:

- Svoje teoretické predpoklady,
- faktory, ktoré ovplyvnili vaše rozhodnutie pracovať s určitými dátami,
- ako budete môcť na základe svojej analýzy robiť zovšeobecnenia.

Čítanie aj písanie vysoko formálnej kapitoly o metodológii však môže byť fádne. Namiesto toho je často správne, keď publiku ponúknete poznámky z terénu o vývoji svojho uvažovania, nazvané „prirodzená história môjho výskumu“.

Ďalšie čítanie

Najužitočnejšie komentáre k písaniu kapitoly o metodológii nájdete v knihe Perttiho Alasuutariho *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies* (Sage, 1995), kapitoly 13 a 14.

Cvičenie 19.1

Pozbierajte si poznámky, ktoré ste si písali v priebehu výskumu. Potom napíšte texty v rozsahu 500 slov na každú z nasledujúcich tém, súvisiacich s vaším výskumom:

- 1 Najdôležitejšie veci, ktoré vám pomohli ukončiť výskum, a najdôležitejšie veci, ktoré vám vo výskume bránili.
- 2 Čo ste sa dozvedeli o téme svojho výskumu.
- 3 Ako ste si zlepšili vedomosti o (a) metodológii a (b) teórii.
- 4 Aké poučenie by si mali zobrať z vášho výskumu študenti-kolegovia na vašom stupni.

Poznámka: Ak ste ešte neukončili svoj výskum, vypracujte namiesto toho cvičenie 2.1.

20

Písanie kapitol o dátach

Ako sme hovorili, mnoho školiteľov a grantových agentúr tvrdí, že práca na výskume pozostáva z troch rovnocenných fáz. Tieto fázy sa bežne definujú ako:

- prehľad literatúry,
- zbieranie dát,
- analyzovanie dát.

Vzhľadom na túto konvenciu môže byť dôležité, aby ste opakovali samozrejme veci. Ak predpokladáme, že píšete štúdiu založenú na empirickom výskume, budú (alebo mali by) kapitoly venované analýze dát predstavovať hlavnú časť, podľa ktorej sa bude vaša práca posudzovať. Na rozdiel od záverečných prác v rámci kurzov, v ktorých sa vám zídne znalosť literatúry a schopnosť kriticky ju analyzovať, práce založené na výskume nestoja za nič bez dobrej analýzy dát. Navyše, ako som už niekoľkokrát povedal, podľa mňa u nikoho nezískate plus len preto, že zozbierate svoje vlastné dáta. Bez ohľadu na to, či takýto zber dát vyžadoval nepohodu, nebezpečenstvo alebo potrebu naučiť sa cudzí jazyk, napokon to nič neznamená. Pri konečnom hodnotení sa všetko zúži na to, čo ste so svojimi dátami urobili.

Z tejto situácie vyplývajú dve jasné posolstvá. Po prvé, ako po celý čas zdôrazňujem v tejto knihe, na začatie analýzy dát nie je nikdy príliš skoro. Po druhé, keď budete o nej písať, majte na pamäti, aby ste zrozumiteľne a presvedčivo popísali svoju analýzu publiku.

Práve preto, ako poznamenal Jay Gubrium (v osobnej korešpondencii), potrebujú študenti poradiť pri aktuálnom písaní o svojej analýze dát. Musia pochopiť, „čo napísať ako prvé, potom, kam umiestniť veci, ako uvádzať extrakty aj čo povedať vo vzťahu k nim, a ako vyvodzovať závery“. V tejto kapitole ponúkam rady týkajúce sa Gubriumových odporúčaní.

Bude užitočné, ak bezprostredne odlíšime písanie o analýze konkrétnych súborov dát od vytvárania celkovej argumentácie. Alasuutari (1995) nazýva prvú oblasť „mikroštruktúrou“ práce a tú druhú jej „makroštruktúrou“. Rozdiel medzi týmito dvomi úrovňami vysvetľuje takto:

Rozdiel medzi nimi dvomi by sme mohli prirovnať k rôznym dimenziám architektúry domu. Na makroúrovni človek rozmýšľa o tom, ako budú miestnosti a rôzne činnosti navzájom umiestnené, zatiaľ čo na mikroúrovni uvažuje človek o nábytku a vnútornej dekorácii v rozličných miestnostiach (1995, s. 179).

Je to užitočné rozlíšenie, pretože, ako upozorňuje Alasuutari, vo vzťahu k usporiadaniu jednotlivých kapitol („mikroštruktúra“) a vo vzťahu k celkovej organizácii vašej práce („makroštruktúra“) vyvstávajú rozdielne otázky. Vo zvyšnej časti tejto kapitoly budem uvažovať o oboch štruktúrach osobitne.

MAKROŠTRUKTÚRA

Makroštruktúra predstavuje to, ako postupuje skúmanie od jednej kapitoly k druhej tak, aby vytvorilo logický a dôveryhodný celok (1995, s. 179).

Ako dokážete zabezpečiť, aby kapitoly venované analýze dát vytvorili „logický a dôveryhodný celok“? Rozoberieme dve odpovede na túto otázku:

- Rozpracujte si návrh obsahu práce už v počiatočných fázach a priebežne ho upravujte,
- pri písaní konečnej verzie sa rozhodnite, aký „príbeh“ rozpoviete o vašom výskume.

Rozpracovanie obsahu práce v počiatočných fázach

Čo najskôr si naplánujte, čo by ste mohli dať do kapitol venovaných dátam, a potom obsah priebežne revidujte. Ako odporúča Harry Wolcott, plánovanie obsahu zabezpečuje:

sústavný pokrok, jasnú identifikáciu dôležitých aj menej dôležitých bodov a prehľad ... za účelom zhodnotenia, či naplánovaná štruktúra zodpovedá dátam, ktoré sa majú prezentovať, a zabezpečuje primeranú postupnosť prezentácie (1990, s. 18).

Takéto včasné plánovanie štruktúry vašej práce vám pomôže ujasniť si výskumný plán a identifikovať nadchádzajúce problémy:

Neprekonateľné problémy s nájdením stabilnej makroštruktúry môžu byť prejavom slabín výskumného plánu: tieto problémy sa musia prednostne vyriešiť (Alasuutari, 1995, s. 179).

Alasuutari uvádza príklad súboru kapitol, ktoré nepredvídateľne menia smer medzi rôzne témy – dobrý náznak nejasného výskumného plánu. To znamená, že ak máte problém s vypracovaním obsahu, prejavujú sa u vás symptómy neprehľadného výskumného plánu.

NIEKOĽKO PRAKTICKÝCH ILUSTRÁCIÍ

Aby som vám ukázal, ako sa môžu zostaviť pracovné verzie obsahu práce, priblížim vám v tejto časti príklady troch mojich súčasných doktorandiek: Sally Huntovej, Kay Fensomovej a Vicki Taylorovej (o ktorej „prirodzenej histórii“ som hovoril v kapitole

le 2). Vo všetkých prípadoch začali študentky plánovať obsah svojej práce v počiatočných fázach.

Sally zozbierala zvukové nahrávky z prípadových konferencií komunitného zdravotníckeho tímu, ktorý sa snažil sprostredkovať ubytovanie mentálne chorým bezdomovcom. Jej práca má etnografické zameranie. Takto vyzerá jej aktuálna pracovná verzia obsahu práce:

Vytváranie jednotného bezdomovstva: deskriptívna prax v komunitnej práci s mentálnym prípadom

- 1 Úvod: ciele výskumu
- 2 Prirodzená história výskumu
- 3 Literatúra použitá v rámci analýzy
- 4–6 Etnografický kontext
- 7 Konštruovanie prípadu
- 8 Konštruovanie klienta
- 9 Pohlavie ako rámec interpretácie
- 10 Konštruovanie tímu mentálneho zdravia
- 11 Záver: obmedzenia a dôsledky

Kay analyzuje správy o zločinoch v miestnych novinách v Londýne a v Severnom Írsku. Za týmto účelom využíva metódu analýzy nástrojov kategorizácie príslušnosti Harveyho Sacksa (pozri kapitolu 10 v súvislosti s príbehom o pilotovi námorného letectva). Toto je jej pracovná verzia obsahu práce:

Lokalizácia zaujímavosti pre médiá v novinových titulkoch: chápanie logických záverov a „motívov“ na základe čítania

- 1 Prirodzená história: fázy, smery a vplyvy
- 2 Teoretický rámec
- 3 Médiá, „zaujímavosť pre médiá“ a činnosť čítania
- 4–7 Kapitoly venované dátam (každá o osobitnom titulku správy o zločine)
- 8 Odpoveď na kritiku metódy analýzy nástrojov kategorizácie príslušnosti
- 9 Závery: čo dokázala analýza?

Napokon Vicki, ako sme videli v kapitole 2, analyzuje zvukové nahrávky poradenských stretnutí týkajúcich sa vyšetrení na HIV, pričom sa zameriava na ponuky iných lekárskeho vyšetrení a služieb. Jej prístup vychádza z analýzy konverzácie (pozri kapitolu 11). Toto je jej aktuálna pracovná verzia obsahu:

Poskytovanie a prijímanie ponúk v rámci poradenstva ohľadom vyšetrení na HIV

- 1 Poradenstvo pred vyšetrením: kontext vo Veľkej Británii
- 2 Prečo analýza konverzácie?
- 3 Dáta a metódy
- 4 Celková trajektória poradenského rozhovoru
- 5–8 Poskytovanie a prijímanie ponúk: rozdielne formáty ponuky, organizácia prijatí a odmietnutí, zložky dodatkov po odpovedi
- 9 Záver: dôsledky pre ďalší výskum

Tieto pracovné verzie si študentky rozpracovali už viac ako rok pred ukončením svojich dizertačných prác. Plánovanie je dôležité, pretože vaša výskumná dizertačná práca bude pravdepodobne najdlhšou písomnou prácou, ktorú ste doposiaľ robili. Bakalárske a magisterské diplomové výskumné práce majú bežne 10 000 slov a doktorandské práce zvyčajne 70 000 až 100 000 slov. Je však dôležité, aby ste sa nesústredili na vlastné ťažkosti s písaním takého množstva textu, pretože takmer v každom prípade zistíte, že máte príliš *málo* priestoru, za to vám ručím.

Namiesto toho myslite na to, že publikum potrebuje návod, aby dokázalo sledovať dlhý príbeh. Poskytnite mu tento návod na začiatku a opakujte ho vhodným spôsobom v každej kapitole (pozri Alasuutari, 1995, s. 180). To bude vyžadovať poskytovanie pravidelných „smeroviek“, ktoré pomôžu publiku pochopiť, čo sa chystáte urobiť (alebo ste urobili) a ako to súvisí s vašou celkovou témou. Vyžaduje to aj plánovanie formy „príbehu“, ktorý chcete rozpovedať.

Plánovanie príbehu

Existujú aspoň tri modely, z ktorých si môžete vybrať pri vypracovávaní makroštruktúry vašej práce:

- Príbeh o hypotéze,
- analytický príbeh,
- záhadný príbeh.

O každom stručne pohovorím nižšie.¹

PRÍBEH O HYPOTÉZE

Mnohé časopisy vyžadujú, aby ste svoj text organizovali týmto spôsobom. Postupujte po štandardnej ceste písania výskumných správ v troch častiach, ktorá vychádza z kvantitatívnych výskumov, a síce:

- 1 Predložte svoje hypotézy.
- 2 Overte ich.
- 3 Diskutujte o záveroch.

Ako upozorňuje Alasuutari (1995), existujú dva dôvody, prečo je nepravdepodobné, že budete chcieť použiť tento model pri písaní svojej kvalitatívnej dizertačnej práce. Po prvé, môžete totiž postupovať induktívne a rozpracovávať a testovať hypotézy v priebehu analýzy dát. Ak je to tak, je samozrejmé, že nemôžete vopred predložiť hypotézu. Avšak po druhé, existujú dôvody, prečo by sme mali byť podozrievaví voči príbehu o hypotéze, pretože, dokonca aj v kvalitatívnych štúdiách, často nereprezentuje „skutočnú“ logiku výskumu, alebo zrekonštruovanú logiku, prispôbenú výsledkom krížových tabuliek s premennými (1995, s. 181–183).

ANALYTICKÝ PRÍBEH

Príbeh o hypotéze zvyčajne vyžaduje určitú pasívnu formu (napríklad, „predpokladalo sa...“ alebo „bolo zistené...“), v ktorej sa ťažko píše a ktorá sa ešte ťažšie číta! Rozpovedanie analytického príbehu je svojím štýlom bližšie konverzácii. Treba sa však rozhodnúť pre „hlavnú líniu analytického príbehu, ktorý chcete rozpovedať“ (Strauss a Corbinová, 1990, s. 230). Podľa slov Straussa a Corbinovej:

pevne sa pridržajte *analytickej logiky*, ktorá posilňuje príbeh. Každá výskumná monografia, vlastne každá písomná práca o výskume musí obsahovať túto logiku ... V určitom slova zmysle je celá dizertačná práca alebo monografia podrobným popisom analytického príbehu (1990, s. 230).

Ak chcete napísať takýto príbeh, musíte si položiť otázky typu:

- Ktoré kľúčové koncepty som použil v tejto štúdií?
- Ako objasňujú moje „zistenia“ tieto koncepty a na ich základe predmetné témy, ktoré som skúmal?
- Čo sa v dôsledku toho stalo s mojím pôvodným výskumným problémom a literatúrou, ktorá sa ho týka?

Nespoliehajte sa, že z tohto analytického príbehu čitateľ, prípadne publikum sami pochopia, o čo vám ide, preto radšej vyložte všetko na tanier hneď na začiatku.

Je veľa toho, čo by sa dalo povedať v prospech tohto modelu, pretože pomáha čitateľom, ktorí sa upokoja, akonáhle budú vedieť, čo nájdu vo zvyšku vašej práce. Niektorí čitatelia však majú radi prekvapenia. Takéto prekvapenia môžete naplánovať, a nemusia byť výsledkom nedbanlivého výskumného plánu. To je bod, v ktorom nastupuje záhadný príbeh.

ZÁHADNÝ PRÍBEH

Alasuutari sa zmieňuje o štýle, v ktorom „postupujeme na základe poukazovania na záhady a postupného rozpracovávania otázok a odpovedí“ (1995, s. 183). V rámci tohto štýlu pisateľ:

vychádza priamo z empirických príkladov, rozpracováva otázky tak, že o nich diskutuje, a postupne vedie publikum k interpretáciám materiálu a všeobecnejším záverom z výsledkov (1995, s. 183).

Začiatok analýzy dát formou záhadného príbehu má minimálne dve výhody. Po prvé, môže to vcelku zaujať pozornosť publika, ktoré, podobne ako čitatelia detektívnych príbehov, chcú sledovať váš príbeh, aby zistili, „kto je vrah“. Po druhé, výstižnejšie to odzrkadľuje induktívnu formu väčšiny kvalitatívnych výskumov, v rámci ktorých sa zistenia (a dokonca aj témy) iba postupne odhaľujú.

Naproti tomu však musíte pamätať na to, že písanie záhadného príbehu od vás vyžaduje určitú remeselnú zručnosť. Preto v praxi mnohí autori dobrých kvalitatívnych dizertačných prác sa pridržajú myšlienky Straussa a Corbinovej o rozpovedaní analytického príbehu, aby previedli svojich čitateľov cez kapitoly venované analýze dát.

V určitom slova zmysle môžeme povedať, že je to vaša voľba, ktorú formu príbehu si zvolíte. Dôležitejšie je, aby ste rozpovedali *súvislý* príbeh. Pretože, napriek rozdielom medzi nimi, všetky tri modely zdieľajú jednu dôležitú vlastnosť: dávajú výskumnej štúdií zameranie a pointu. To znamená, že štruktúra vašej dizertačnej práce by sa mala iba zriedkakedy odchyľovať od chronologickej postupnosti, v akej ste dospievali k zisteniam. Ako hovorí Pat Cryerová: „Konečná verzia dizertačnej práce by sa mala písať so spätným uvedomovaním si, kde človek bol“ (1996, s. 178).

Rozprávanie príbehu v poradí, v akom sa veci odohrali, je vhodné iba v kapitole o prirodzenej histórii (pozri kapitolu 19). Ak celková štruktúra vašej práce iba odzrkadlí poradie, v ktorom ste veci objavili, vaši skúšajúci vás pravdepodobne nebudú chváliť za to, že to znie iba pravdepodobne. S oveľa väčšou pravdepodobnosťou vás budú kritizovať, že ste boli leniví vypracovať koherentnú štruktúru vašej argumentácie.

Ako hovorí Alasuutari, keď sa vracia k motívu „záhadného príbehu“:

Dobré skúmanie je naozaj ako tajomný príbeh o vražde v tom zmysle, že neobsahuje veľa nepodstatného textu: témy alebo podrobnosti, ktoré nesúvisia s riešením odhaleným v závere ... Mohli by sme hovoriť o *ekonomickom princípe* výskumnej práce: všetko, čo je zahrnuté, musí byť vo vzťahu a v súlade s argumentáciou, rozvinutou a popísanou v skúmaní (1995, s. 186, zdôraznil som ja).

Teraz sa pokúste vypracovať cvičenie 20.1.

MIKROŠTRUKTÚRA

Ak máte jasnú „makroštruktúru“, ste dobre pripravený napísať kapitoly o dátach – dobre organizované a s dobrou argumentáciou. Bez ohľadu na to, či ide o objasnenie celkovej argumentácie (makroštruktúra) alebo rozvinutie analýzy konkrétnej témy („mikroštruktúra“), vždy by ste mali písať spôsobom, ktorý pomáha čitateľovi. Ako poznamenal Gubrium (v osobnej korešpondencii), neskúseným výskumníkom sa to dosť ťažko podarí:

mnoho študentov neberie do úvahy svoje publikum; nevedia, ako ho „naučiť“, čo by si malo domyslieť k prezentovanému empirickému materiálu. Mnohí iba hodia materiál do textu a očakávajú, že čitateľ a publikum sami pochopia, o čo ide.

Premýšľajte o svojom adresátovi (adresátoch), je to výborný spôsob, ako riešiť večné problémy, ktoré vznikajú, keď prvýkrát píšete kvalitatívnu štúdiu. Môžete si napríklad položiť otázku: akú hĺbku vyžaduje analýza mojich dát? Aká stačí? Strauss a Corbinová navrhujú dobrý spôsob, ako odpovedať na takúto otázku:

Odpoveď znie, že najprv musíte vedieť, aké bude vaše hlavné analytické poslanstvo. Potom musíte uviesť dostatok konceptuálnych podrobností, aby ste ho dokázali pretlmočiť. Skutočná podoba hlavných kapitol vašej práce by mala zodpovedať analytickému poslanstvu a jeho zložkám (1990, s. 232–233).

Odpoveď na tieto otázky teda nájdete v tom, ako ste opísali hlavné poslanstvo vašej práce („makroštruktúru“). Faktom v tomto prípade je: poznajte svoje poslanstvo a držte sa ho!

Za normálnych okolností bude mať kapitola venovaná analýze dát tri časti:

- Úvod, v ktorom vopred vysvetlíte, čo budete robiť,
- hlavnú časť, v ktorej sa prepracujete cez dáta z hľadiska toho, čo ste už povedali,
- záver, v ktorom zhrniete to, čo ste objasnili a prepojíte to s nasledujúcou kapitolou.

V ďalšej časti podám výklad o niekoľkých návrhoch, ako písať každú z týchto častí a pamätať pritom na publikum.

Úvod

Nikdy sa nepokúšajte svoje publikum niečím zaskočiť. Ak ste sa aj rozhodli, že im rozpoviete záhadný príbeh (pozri vyššie), vaše publikum by malo vždy vedieť, o čom tá záhada je a aký typ „stôp“ by mali hľadať.

Preto uveďte na začiatku každej kapitoly o dátach vysvetlenie, ako jej témy celkovo súvisia s vašou dizertačnou prácou a akú bude mať kapitola štruktúru. Platí všeobecné pravidlo, že v kapitole by sa nemal objaviť žiadny podnadpis bez toho, aby ste predtým nevysvetlili jeho podstatu a logické miesto vo vašej argumentácii.

V súlade s týmto navrhuje Pat Cryerová štyri zložky dobrého úvodu kapitoly. Uvádžam ich v tabuľke 20.1.

Hlavná časť

Keď vaše publikum vie, o akých oblastiach budete v príslušnej kapitole hovoriť, je dôležité, aby ste hneď na začiatku tieto oblasti odlišili a o každej hovorili osobitne. Zlaté pravidlo pri písaní o analýze dát je *hovoríť naraz iba o jednej téme*. Preto, ak máte pocit, že zabiehate iným smerom, vypusťte problematický materiál a uveďte ho v inej časti. Niekedy to bude znamenať, že sa vrátite k tým istým dátam, ale z iného pohľadu. Inokedy to bude znamenať, že niektoré dáta vypustíte úplne.

Publikum to bude mať oveľa ľahšie, ak nebude jeho pozornosť odvádzať priveľa rozličných argumentov. A je takisto oveľa pravdepodobnejšie, že dokážete rozpoznať medzery v argumentácii, ak ju obnažíte až na kosť.

Tabuľka 20.1 Zložky úvodu ku kapitole zaoberajúcej sa dátami

- 1 Uvedenie do obrazu, t. j. vysvetlenie všeobecnej oblasti (oblastí), ktorou sa kapitola zaoberá.
- 2 Určenie medzery v poznaní, ktorou sa kapitola zaoberá.
- 3 Vysvetlenie, akým spôsobom kapitola vyplní túto medzeru.
- 4 Poskytnutie stručného prehľadu, o čom kapitola je.

Zdroj: Upravené podľa Cryerovej, 1996, s. 182.

Ak budete naraz hovoriť iba o jednej téme, bude, samozrejme, dôležité, aby váš adresát mohol okamžite pochopiť, o akú tému ide. Druhé pravidlo preto znie: *dajte každému extraktu začiatok a koniec*. To znamená, že by ste pred každým extraktom mali napísať jednu alebo dve vety, aby ste ho zasadili do rámca vašej argumentácie. Takto bude publikum vedieť, čo v extrakte hľadať.

Nadviažte podrobnejšou analýzou extraktu z hľadiska jedného tvrdenia, ktoré chcete na základe extraktu vyvodiť. Ak extrakt nič nedokazuje, priznajte to. Tretie pravidlo preto znie: *vždy dajte najavo, že si uvedomujete obmedzenia vašich dát aj ich analýzy*.

Ak budete chcieť, aby váš adresát dokázal sledovať vašu analýzu, musí mať možnosť lokalizovať extrakt(y), na ktoré sa odvolávate, a vedieť, kde nájde príslušnú časť extraktu. Preto štvrté pravidlo znie: *svoje extrakty vždy číslujte*. Efektívny spôsob, ako to urobiť, je prideliť každému extraktu dve identifikačné čísla: prvé bude číslo kapitoly, v ktorej ho uvádzate, a druhé číslo poradia, v ktorom sa objaví v rámci kapitoly. Prvý extrakt dát v kapitole 3 by mal mať teda číslo extrakt 3.1.

Pri extraktoch dlhších ako dva riadky by ste mali uvádzať aj čísla riadkov. Týmto spôsobom môžete, napríklad, odkázať na extrakt 3.1, riadky 5–7, bez toho, aby ste museli znovu uviesť príslušnú pasáž.

Piate pravidlo znie: *presvedčte adresáta*. Vaši adresáti by mali nielen pochopiť, prečo ste interpretovali dáta takým spôsobom, ako ste to urobili, ale vaša interpretácia ich musí aj presvedčiť. Ako upozorňuje Anne Murcottová: „Musíte ozrejmiť dôvody, prečo môžete tvrdiť, že dáta naznačujú ‚x‘ a nie ‚y‘“ (1997, s. 2). Murcottová radí, že jedným zo spôsobov, ako preukázať, že vašej analýze je vlastný tento druh kritického prvku, je „diskutovať o potenciálnych hypotézach a uviesť dôvody pre hodnotenie, v dôsledku čoho vylúčíte alternatívy ako menej cenné a nevhodné“ (1997, s. 2).²

Záver

Po dokončení precíznej analýzy môžete mať pocit, že už nemusíte urobiť nič. Nie je to pravda! Dlhujete publiku konečné zhrnutie kapitoly. Pripomeniete im nielen to, čo ste (vy alebo oni) zistili na predchádzajúcich stranách, ale pripraví ich to na nasledujúcu kapitolu (kapitoly).

V tabuľke 20.2 uvádzam, čo by mohol obsahovať záver kapitoly zaoberajúcej sa dátami:

Tabuľka 20.2 Zložky záveru kapitoly zaoberajúcej sa dátami

- 1 Vysvetlite, čo ste v kapitole dosiahli.
- 2 Popíšte, ktoré nové otázky ste v kapitole identifikovali.
- 3 Vysvetlite, kde sa týmito otázkami budete zaoberať (napr. v nasledujúcej kapitole alebo v celkových záveroch).

Zdroj: Upravené podľa Cryerovej, 1996, s. 183.

Stojí za to pripomenúť, že pravdepodobne nedokázate na prvý pokus napísať ľahko čitateľnú dizertačnú prácu s dobrou argumentáciou. Preto ukončím túto kapitolu niekoľkými odporúčaniami týkajúcimi sa prechodu ku konečnej verzii alebo tomu, čo Harry Wolcott nazýva „doťahovanie“ (1990, s. 47).

DOŤAHOVANIE

„Pred doťahovaním sa uistite, či sú všetky súčiastky na svojom mieste“ (pokyny na montáž nového fúrika, o ktorých hovorí Wolcott, 1990, s. 47). Wolcottova analógia s montážou fúrika nás upozorňuje na to, že žiadna nepatrná zmena detailu nebude účinná, ak nebude makroštruktúra vašej práce na správnom mieste. Ako hovorí:

Skôr než začnete doťahovať, pozrite sa na to, ako sa celá vec skladá. Máte všetko, čo potrebujete? (A potrebujete všetko, čo máte? Pamätajte na to, že máte iba podotahovať fúrik, nie ho naplniť!) (1990, s. 48)

Pravdepodobne máte príliš malý odstup od svojej práce, aby ste mohli jednoducho povedať, či je všetko na správnom mieste. Ako upozorňuje Pat Cryerová, autor dizertačnej práce:

musí prácu poznať zvnútra aj zvonku a odzadu dopredu. Prepojenia medzi jej zložkami preto môžu byť jasné vám, no nie až také zrejmé pre tých, ktorí sa s vašou prácou stretli iba nedávno (1996, s. 186).

Existujú dva spôsoby, ako zaujať kritický odstup, aby ste sa presvedčili, či sú všetky súčiastky na svojom mieste. Po prvé, ak to dovoľí čas, odložte prácu na čas stranou. Wolcott poznamenáva:

Po určitom čase neškodného odloženia zintenzívňujem interpretáciu, všímam si rozpory a opakujúce sa momenty, nachádzam nepravidelnosti v postupnosti alebo logike a objavujem príliš často používané slová, frázy a schémy (1990, s. 52).

Ak objavíte to, čo Wolcott nazýva „nepravidelnosťami“, môže sa stať, že bude potrebné vymazať určité body, na ktoré ste sa mohli naviazať, ktoré však odbiehajú od vašej celkovej argumentácie (Seale, osobná korešpondencia).

Druhou stratégiou, ako získať odstup, je usporiadať diskusiu o svojom výskume vo fáze písania, alebo:

nájsť si niekoho, kto nepozná vašu prácu a vypočuje si, ako ju vysvetľujete, alebo si prečíta pracovnú verziu práce a povie vám, na ktorých miestach ju nepochopil (Cryerová, 1996, s. 186).

Akonáhle je makroštruktúra na svojom mieste, je čas doťahovať mikroštruktúru. Medzi veci, ktoré si musíte všímať, patrí:

- nezrozumiteľný alebo nevhodný jazyk,
- príliš vysoké nároky na základe vašej analýzy dát,
- zbytočné opakovanie sa,
- nedostatočná podrobnosť (pozri Wolcott, 1990, s. 49–50).

Keď urobíte všetky tieto veci, určite zistíte, že fáza doťahovania je takmer na konci. Môžete si položiť otázku: „Dostal som tam skutočne aj posledné podrobnosti? A správne?“ (Strauss a Corbinová, 1990, s. 235). Ak si to chcete overiť, môžete požiadať svojho školiteľa alebo spolužiakov, aby si prečítali konečnú verziu, a potom reagujte na ich komentáre. Pamätajte však: proces korigovania môže byť nekonečný! Skutočné vyhýbanie sa zodpovednosti nepredstavuje odovzdanie menej dokonalej práce, ale uviaznutie v procese nekonečného prepracovania:

Ak si autor výskumných prác uvedomí, že práca na rukopise je nekonečná, znamená to, že autorsky dozrieva (1990, s. 235).

Tak ako si rodičia napokon uvedomia, že z ich detí sa stali dospelí ľudia a opustia domov, nastal aj pre vás čas ukončiť rukopis. Podobne ako rodičia v „prázdnom hniezde“, buďte aj vy pripravení vydať sa iným smerom. Najskôr to však musíte „nechať tak“.

ZHRNUTIE

Kapitoly venované analýze dát predstavujú (alebo mali by predstavovať) základnú časť, podľa ktorej budú vašu dizertačnú prácu posudzovať. Vystávajú však rozličné otázky, týkajúce sa usporiadania jednotlivých kapitol (mikroštruktúra) a celkovej organizácie vašej práce (makroštruktúra).

Dobrá celková organizácia vychádza z plánovania práce v počiatočných fázach a jeho priebežného prepracovania. Takisto sa musíte rozhodnúť, v akej podobe chcete rozpovedať svoj „príbeh“ o vašom výskume a podľa toho štrukturovať kapitoly zaoberajúce sa dátami.

Jednotlivé kapitoly venované analýze dát budú mať mikroštruktúru, ktorej základ budú tvoriť tri časti: úvod, v ktorom vopred vysvetlíte, čo sa chystáte vykonať; hlavnú časť, v ktorej sa prepracujete cez dáta z hľadiska toho, čo ste už povedali; a napokon záver, v ktorom zhrniete, čo ste dokázali, a prepojíte to s ďalšou kapitolou. Popísal som spôsoby, ako písať každú z týchto častí, a poskytol som vám niekoľko odporúčaní týkajúcich sa záverečného „doťahovania“.

POZNÁMKY

¹ Ako uvidíme, myšlienky o príbehu o hypotéze a záhadnom príbehu vychádzajú z Alasuutariho (1995).

² Pozrite si kapitolu 13, v ktorej nájdete diskusiu o pojmoch „validita“ a „reliabilita“, a kapitolu 11, v ktorej vysvetľujem, ako použiť diagramy a grafy na ilustrovanie vášho rigorózneho myslenia. O tejto druhej téme píše aj Masonová (1996, s. 131–133) a Strauss a Corbinová (1990, s. 131–137).

Ďalšie čítanie

Kniha Harryho Wolcotta *Writing Up Qualitative Research* (Sage, 1990) predstavuje skvelý výklad o tom, ako písať o dátach. Užitočné, kratšie spracovanie témy je v knihách: Pat Cryerová: *The Research Student's Guide to Success* (Open University Press, 1996), kapitola 18; Pertti Alasuutari: *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies* (Sage, 1995), kapitola 14; a Anselm Strauss a Juliet Corbinová: *Basics of Qualitative Research* (Sage, 1990; vyšlo aj v češtine ako *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice, Albert, 1999), kapitola 13.

Cvičenie 20.1

Pokúste sa usporiadať svoju analýzu dát do dvoch kapitol. Nerobte to svojvoľne, nájdite logický spôsob.

Potom sa pokúste preusporiadať materiál do piatich kratších kapitol s odlišnou logikou. Zvážte, ktorá forma pôsobí najlepšie a prečo.

Cvičenie 20.2

Vyberte si z vašej analýzy dát súvislý celok, ktorý by mohol tvoriť kapitolu. Dajte kapitole názov, ktorý bude vystihovať to, čo sa v nej pokúšate docieľiť. Potom, s použitím tabuliek 20.1 a 20.2:

- 1 Napíšte úvod k tejto kapitole.
- 2 Napíšte záver.
- 3 Pridajte analýzu dát a ukážte celú kapitolu kolegovi. Opýtajte sa ho, nakoľko mu váš úvod a záver pomohol porozumieť, čo ste sa pokúšali dosiahnuť. Ak áno, prečo? Ak nie, prečo?
- 4 Kapitolu prepracujte a proces zopakujte.

Závěrečná kapitola

Predchádzajúcu kapitolu som ukončil odporúčaním „nechať to tak“. Keďže však, ako sa zdá, všetky výskumné správy (vrátane dizertačných prác) sa končia súborom „záverov“, napokon to nemôžete nechať tak skôr, než napíšete záverečnú kapitolu.

Keď sa horko-ťažko vyškriabete na bicykli na kopec, máte v tej chvíli pokušenie uvoľniť sa a bez šliapania sa spustiť nadol k cieľu. V praxi sa takéto uvoľnenie odzrkadľuje na príliš všeobecných „zhrnutiach“, ktoré je možné nájsť v záverečných kapitolách dizertačných prác.

Napriek tomu, že zhrnutia často slúžia ako užitočné nástroje na konci kapitol venovaných analýze dát, odporúčam vám, aby ste nikdy nepísali zhrnutie ako záverečnú kapitolu celej práce. Ak vaši adresáti na tomto mieste potrebujú zhrnutie, potom vaša „makroštruktúra“ (Alasuutariho koncept, o ktorom sme hovorili v predchádzajúcej kapitole) nie je na správnom mieste. Ak by bola na správnom mieste, potom by to, čo ste povedali, bolo už úplne jasné. Odolajte preto pokušeniu pustiť sa v závere voľne dolu kopcom.

Potrebujete však vôbec záverečnú kapitolu? Nemôže sa vaša dizertačná práca skončiť ukončením analýzy dát?

Vezmime si príklad z hudby. Klasické symfónie sa zvyčajne končia v rýchлом tempe označovanom „allegro“ alebo „presto“. Namiesto toho, aby iba zrekapitulovali skoršie témy, nadviažu na ne a rozvinú ich. Zdá sa, že ako také sú skomponované tak, aby poskytli poslucháčom niečo z najpodnetnejšieho materiálu v kompozícii. Preto naozaj potrebujete vo svojej práci záverečnú kapitolu. Mala by však slúžiť na podnietenie publika, a to tak, že názorne ukážete, ako výskum podnietil vás.

PREČO JE POTREBNÁ ZÁVEREČNÁ KAPITOLA

Časť tejto stimulácie vzniká na základe spätného prepojenia špecifik vášho výskumu so všeobecnejšími otázkami, ktoré vyvstávajú v rámci vašej (časti) disciplíny. Ako po- znamenávajú autori štandardného britského textu o doktorandských prácach:

Nerobíte výskum len pre výskum; robíte ho preto, aby ste preukázali, že ste plne profesionálny výskumník, ktorý dobre rozumie tomu, čo sa deje vo vašej oblasti, a je schopný zhodnotiť dopad nových príspevkov k nej – vašich aj iných výskumníkov (Phillipsová a Pugh, 1994, s. 60).

Toto je definícia toho, čo musíte preukázať v záverečnej kapitole:

Práve tu zdôrazníte význam vašej analýzy [v rámci vašej disciplíny], upozorníte na obmedzenia vášho materiálu, navrhnete, aká ďalšia práca by bola vhodná, a tak ďalej (1994, s. 59).

Postrehy Phillipsovej a Puga naznačujú časť odpovede na praktickú otázku: čo presne by mala vaša záverečná kapitola obsahovať?

ČO PRESNE BY MALA VAŠA ZÁVEREČNÁ KAPITOLA OBSAHOVAŤ?

Najvšeobecnejšie povedané predstavuje [vaša záverečná kapitola] diskusiu o tom, prečo a akým spôsobom ... [je] teória, s ktorou ste začali, teraz iná na základe vašej výskumnej práce. Vaši nasledovníci (medzi ktorých patríte samozrejme aj vy) budú takto stáť zoči-voči odlišnej situácii, keď sa budú rozhodovať, aká by mala byť ich výskumná práca, pretože budú musieť brať do úvahy vašu prácu (1994, s. 59–60).

Užitočný spôsob, ako sa na to pozrieť, predstavuje otázka Anne Murcottovej: „Čo uchádzač chce, aby adresát usúdil na základe tohto všetkého?“ (Murcottová, 1997, s. 3). Ako uvádzam v tabuľke 21.1, záverečná kapitola predstavuje príležitosť, aby ste sám dali zvrat širším záverom z vášho výskumu. Takéto závery musia, samozrejme, vyjadrovať váš vlastný kritický cit pre to, čo je vo vašom výskume dobré a čo nie je až také dobré. Vždy si pamätajte: ak nezadefinujete svoj vlastný pohľad na nedostatky (a dôsledky) svojej práce sám, publikum to urobí za vás!

ČO JE DOBRÉ A ČO NIE JE AŽ TAKÉ DOBRÉ

Ako upozorňuje Harry Wolcott (1990), pri hodnotení vašej práce vaši skúšajúci zistia, že váš výskum limitovali (ale aj zlepšili) náhodné udalosti a aj váš výskumný plán. Hovorte otvorene o týchto veciach. Vo svojej záverečnej kapitole teda napíšte:

Tabuľka 21.1 Odporúčaný obsah záverečnej kapitoly

- Vzťah medzi vykonanou prácou, pôvodnými výskumnými otázkami, predchádzajúcimi prácami, o ktorých ste hovorili v kapitole venovanej prehľadu literatúry, a akoukoľvek novou prácou, ktorá sa objavila od začiatku výskumu.
- Nejaká odpoveď na klasickú otázku skúšajúceho: „Ak by ste robili tento výskum ešte raz, je niečo, čo by ste urobili inak? Prečo?“, t. j. čo ste sa podučili na základe realizácie výskumu.
- Nejaké taktické a praktické závery.
- Ďalší výskum, ktorý by mohol vyplývať z vašich zistení, použitých metód alebo konceptov.

Zdroj: Upravené podľa Murcottovej, 1997, s. 3.

všeobecné odvolanie, v ktorom dosť jasne uznáte všetky limity vášho výskumu (napr. to, že prebiehal na určitom mieste, v určitom čase a za určitých okolností; že určité faktory učinili výskum atypickým; že je možné zaručiť iba obmedzenú zovšeobeciteľnosť; atď.) (1990, s. 30).

Avšak to, čo Wolcott nazýva „litania o limitoch“, by sa malo spojiť s dôrazom na to, o čom ste presvedčený, že ste dokázali. A preto: tak ako v živote, buďte realista, nepredávajte sa však pod cenu! Môže to mať podobu:

konzervatívneho záverečného vyhlásenia, v ktorom stručne zhodnotíte, o čo ste sa snažili, čo ste zistili a ktoré nové otázky sa otvorili (1990, s. 56).

Wolcottovo užitočné odporúčanie, podľa mňa, do určitej miery oslabuje použitie prívlastku „konzervatívne“. Majte sa na pozore pred toľkou opatrnosťou, aby ste nenudili publikum! Ak dokážete efektívne ukázať, prečo to podnietilo vás, s oveľa väčšou pravdepodobnosťou podnietite aj ich.

Podnietenie vyžaduje aktívnu imagináciu. A vo vede živí imagináciu teória.

O teórii sme obsérne hovorili v prvých troch častiach tejto knihy. Tu chcem upozorniť na praktický význam vytvárania teórie, ktoré môže pomôcť pri písaní efektívnej záverečnej kapitoly.

VYTVÁRANIE TEÓRIE AKO PREMÝŠĽANIE O DÁTACH

Nápaditý záver sa posunie od starostlivého popisu a analýzy skorších kapitol k podnecujúcemu, no kritickému pohľadu celkových záverov vášho výskumu. Bez toho by mohol váš výskum vyústiť do obyčajného súboru popisov dát, ku ktorým by ste dospeli na základe mechanického použitia nejakej metódy.

Keďže veľká časť práce v rámci kvalitatívneho výskumu je induktívna a hypotézy sa generujú a testujú v priebehu analýzy dát, záverečná kapitola často predstavuje najlepšie miesto na predloženie teoretických prepojení a úvah. Ako poznamenal Perti Alasuutari, v rámci analýzy kvalitatívnych dát:

je vhodné, ak človek začne priamo pri empirických príkladoch, rozpracuje otázky tak, že o nich bude hovoriť, a postupne dovedie čitateľa interpretovať materiál a zovšeobecňovať závery na základe výsledkov. Ak máte záľubu v diskutovaní o veľkých teoretických modeloch a v ich vytváraní, najlepšie miesto na to máte na záverečných stránkach (1995, s. 183, zdôraznil som ja).

„Zakotvená teória“ je výraz používaný na popísanie spôsobu induktívneho vyvodzovania zovšeobecnení vychádzajúcich z teórie na základe kvalitatívnych dát. Je však dôležité, aby ste ju, ak je táto teória to „pravé“ pre vás, používali nápadito, a nie ako nálepku na prikrášlenie výskumu, ktorý je z veľkej časti bez fantázie.

Ako tvrdím v kapitole 26, niektorým výskumom vychádzajúcim zo „zakotvenej teórie“ chýba nápaditosť. Túto možnosť priznáva aj jeden uznávaný text o zakotvenej teórii:

Je celkom možné ukončiť výskum na základe zakotvenej teórie alebo akýkoľvek iný výskum a nedospieť k žiadnym významným zisteniam. Ak výskumník jednoducho dodržiava postupy a zásady zakotvenej teórie bez fantázie alebo vhladu do toho, čo dáta vyjadrujú – pretože nedokáže pochopiť, čo skutočne hovoria, a vidí iba triviálne alebo všeobecne známe javy – potom sa môžu publikované zistenia zhodnotiť, že nespĺnili toto kritérium [t. j. významnosť] (Strauss a Corbinová, 1990, s. 256).

Záverečná kapitola bude pravdepodobne predstavovať miesto, kde vaši skúšajúci zistia, či sú vaše teoretické ambície, ako naznačili Strauss a Corbinová, iba mechanické. Ak však aj teória nemá nikdy slúžiť iba na prikrášľovanie, neznamená to, že teória je koniec koncov dôležitejšia než výskum. Teória bez dát je prázdna; dáta bez teórie nehovoria nič.

Vzájomný vzťah medzi teóriou a dátami dobre vystihujú Coffeyová a Atkinson. Ako hovoria:

Dáta sú tu na to, aby sme pomocou nich a o nich rozmýšľali ... Mali by sme k nim pritiahnúť celú škálu intelektuálnych prostriedkov, vychádzajúcich z teoretických perspektív, predmetných tradícií, výskumnej literatúry a iných zdrojov ... [to znamená] že metódy zberu dát a analýza dát nedávajú zmysel, ak sa nimi zaoberáme v intelektuálnom vákuu, odtrhnutom od všeobecnejších a základných rámcov disciplíny (1996, s. 153).

Problém spočíva v tom, že sa môžete natoľko vnoriť do svojej vysoko špecifickej témy, že nebudete pripravený ustúpiť o krok a premýšľať o tom, čo Coffeyová a Atkinson nazývajú „všeobecnejšie a základné rámce disciplíny“. Ako som poukázal v kapitole 6, túto širšiu perspektívu môžete dodať svojmu výskumu tak, že sa prinútite premýšľať, ako môže to, čo ste objavili, súvisieť s otázkami širšími než je vaša pôvodná téma. Takto budete môcť prepojiť aj veľmi úzku tému s oveľa širšími spoločenskými procesmi. Ako sme videli v kapitole 6, práve takto nás antropologická štúdia afrického kmeňa Mary Douglasovej preniesla od veľmi úzkej témy (ako ľudia kmeňa Lele vnímajú mravčiaru) k veľmi všeobecnému spoločenskému procesu (ako spoločnosti reagujú na anomálne entity).

Coffeyová a Atkinson tvrdia, že takýmto spôsobom:

by sme mali použiť kvalitatívne dáta, analyzované s veľkou pozornosťou voči detailom, chápané z hľadiska ich vnútorných schém a foriem, na rozvinutie teoretických myšlienok o spoločenských procesoch a kultúrnych formách, ktorých význam *presahuje hranice týchto dát* (1996, s. 163, zdôraznil som ja).

ZHRNUTIE

Nikdy by ste nemali písať záverečnú kapitolu ako zhrnutie. Namiesto toho by mala záverečná kapitola pomôcť čitateľovi pri tom, aký názor by si mal utvoriť na základe vašej dizertačnej práce. V tejto kapitole by mal byť vysvetlený: vzťah medzi vykona-

nou prácou, pôvodnými výskumnými otázkami, predchádzajúcimi výskumami, o ktorých ste hovorili v kapitole venovanej prehľadu literatúry, a novými prácami, ktoré sa objavili po začatí výskumu; všetko, čo by ste druhýkrát robili inak; taktické a praktické dôsledky; ďalší výskum, ktorý by mohol nasledovať na základe vašich zistení, použitých metód alebo konceptov; a limity vášho výskumu.

Záverečná kapitola by mala predovšetkým podnietiť vašich čitateľov. Účinný spôsob, ako to urobiť, je ukázať im, ako vám pri uvažovaní pomohli teórie.

Ďalšie čítanie

Kniha Estelle Phillipsovej a Dereka Pughu *How To Get a PhD* (2. vyd., Open University Press, 1994), kapitola 6, predstavuje najlepší britský výklad o praktických otázkach týkajúcich sa záverečnej časti výskumnej dizertačnej práce.

O využití teórie pri rozpracovávaní záverov pozri: Pertti Alasuutari: *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies* (Sage, 1995), kapitola 13; Anselm Strauss a Juliet Corbinová: *Basics of Qualitative Research* (Sage, 1990; vyšlo aj v češtine ako *Základy kvalitatívneho výskumu*. Boskovice: Albert, 1999), kapitoly 1–4; Jennifer Masonová: *Qualitative Researching* (Sage, 1996), kapitola 7; a Amanda Coffeyová a Paul Atkinson: *Making Sense of Qualitative Data* (Sage, 1996), kapitola 6.

Cvičenie 21.1

Vypestujte si zvyk viesť si záznamy o nasledujúcich témach (prevzaté z tabuľky 21.1):

- Vzťah medzi vašou súčasnou prácou a vašimi pôvodnými výskumnými otázkami.
- Čokoľvek, čo by ste urobili inak.
- Taktické a praktické dôsledky.
- Ďalší výskum, ktorý by mohol nasledovať na základe vašich zistení, použitých metód alebo konceptov.
- Limity vášho výskumu.

V pravidelných intervaloch sa pokúste písať zhrnutie toho, čo môžete v tej chvíli povedať o každej z týchto tém.

Cvičenie 21.2

Ako sme povedali v tejto kapitole: „Dáta sú tu na to, aby sme pomocou nich a o nich rozmýšľali ... [to znamená] že metódy zberu dát a analýza dát nedávajú zmysel, ak sa nimi zaoberáme v intelektuálnom vákuu, odtrhnutom od všeobecnejších a základných rámcov disciplíny“ (Coffeyová a Atkinson, 1996, s. 153).

Nájdite jeden alebo dva najnovšie články z časopisov, o ktorých si myslíte, že sú dôležité, a ukážte, ako vaša dizertačná práca nadväzuje na to, čo hovoria.

Šiesta časť DOZVUKY

22

Ako prežiť obhajobu

Keď dokončíte bakalársku alebo magisterskú diplomovú prácu, je vaša úloha hotová. Vašu prácu oznámujú, ale známka nebude vo vašich rukách. Ak však pracujete na dizertačnej práci na PhD, čaká vás ďalšia úloha – ústna obhajoba. Tu budú od vás očakávať, že „obhájite“ svoju prácu a vaše vystúpenie bude mať vplyv na výsledok. Napríklad, v Británii môže vaša práca prejsť, od vás sa však môže vyžadovať, aby ste ešte raz zopakovali obhajobu, ak bol váš výkon slabý.

Priebeh obhajoby sa bude líšiť medzi rôznymi univerzitami a štátmi. Vo Veľkej Británii vymenujú odborného externého skúšajúceho mimo vašej univerzity, ktorý povedie skúšku a bude vám klásť otázky. Ďalšie otázky vám položí interný skúšajúci, ktorý nemusí byť až taký odborník na vašu oblasť.

V iných štátoch vám môže klásť otázky oveľa viac akademikov. Napríklad v severských krajinách vám bude klásť otázky menovaný externý „oponent“. Ústna obhajoba bude verejnou udalosťou, a môžu sa zapájať aj ľudia z publika.

V Škandinávii predstavuje fakultný učiteľský zbor skôr pasívnych pozorovateľov dialógu medzi oponentom a kandidátom. Naopak, v Severnej Amerike predstúpíte pred zbor fakultných profesorov, ktorí vám všetci budú môcť klásť otázky. Charakter tohto dialógu sa môže výrazne meniť, ako poukazuje istý americký text:

Obhajoba siaha od príjemného rituálu, v rámci ktorého študent verejne odprezentuje svoje zistenia zhromaždeniu vnímavých „kolegov“, až po mučivejšie vyšetrowanie kvality dizertačnej práce a výsluch kandidáta zo strany nesympatickeho profesorského zboru (Rudestam a Newton, 1992, s. 142).

PRÍPRAVA NA OBHAJOBU

Skúšajúci potrebujú čas na to, aby si prečítali vašu dizertáciu. Aj oni majú dosť nabitý kalendár. Preto budete mať pravdepodobne jeden až tri mesiace medzi odovzdaním dizertácie a ústnou obhajobou. Ako by ste mali stráviť tento čas?

V týždňoch nasledujúcich bezprostredne po odovzdaní práce, keď je obhajoba ešte ako-tak vzdialená, zaslúžite si nejaký čas na oddych po námahe – aj keď prestávka predstavuje pre študentov zamestnaných na plný úväzok často nedostupný luxus. Keď sa však začne ústna obhajoba blížii, bude užitočné, aby ste si urobili nejakú prípravu.

Táto príprava môže mať mnoho podôb, ktoré uvádzam v tabuľke 22.1.

Po prvé, Phillipsová a Pugh odporúčajú, že zhrnutie si každej strany hotovej dizertačnej práce do jednej vety môže predstavovať účinný spôsob, ako si znovu prejsť celú svoju prácu, aby ste boli úplne v obraze vo váš veľký deň. Toto zhrnutie by ste potom mali využiť ako základ pre rozhodovanie, ktoré body budete vysvetľovať na obhajobe.

Po druhé, teraz nastal správny čas, aby ste si preskúmali prácu skúšajúcich. Ak si prečítate ich najnovšie články, môžete získať dobré informácie o tom, z akej perspektívy vám budú klásť otázky a možno dokážete nájsť aj nejaké prepojenia medzi vašou a ich prácou – aj keby ste sa mali najskôr poradiť so svojim školiteľom, či to bude vhodné.

Napokon sa pokúste nájsť niekoľkých spolužiakov alebo láskavých členov fakulty, ktorí by boli ochotní s vami simulovať ústnu obhajobu.

ÚSTNA OBHAJOBA

Pamätajte, že v dôsledku svojho výskumu ste teraz odborník. To môže znamenať, že viete o svojej téme viac než skúšajúci. Ako hovoria Kjell Rudestam a Rae Newton:

V najlepšom prípade predstavuje ústna obhajoba príležitosť zvážiť a sformulovať dôsledky vášho výskumu [pre] vašu vlastnú disciplínu a obdržať výzvu zo strany skúšobnej komisie, aby ste si uplatnili svoj nárok zasadiť medzi nich ako uznávaný expert vo svojej oblasti výskumu (1992, s. 142).

To, že ste „uznávaným expertom“, vás neopravňuje, aby ste sa vyžívali v odbornom žargóne. Naopak, odbornosť zahŕňa aj schopnosť vysvetliť svoju prácu jednoduchým spôsobom a dať ju do súvisu s prácou druhých.

Tabuľka 22.1 Príprava na ústnu obhajobu dizertačnej práce

- Prejdite si ešte raz svoju prácu.
- Pripravte si zoznam bodov, ktoré chcete vysvetliť.
- Informujte sa o práci externých a interných skúšajúcich.
- Precvičte si simulovanú obhajobu pred publikom.

Zdroj: Čiastočne upravené podľa Phillipsovej a Pugh, 1994, s. 140; Cryerová, 1996, s. 190–198.

Buďte preto pripravený zhrnúť na ústnej obhajobe svoj výskumný problém, príspevok vášho výskumu a to, čo by ste urobili inak. Pamätajte, že ústna obhajoba nepredstavuje pamäťový test. Preto budete mať v prípade potreby možnosť nahliadnuť do svojho textu práce.

Aby som tieto fakty trochu skonkrétňil, uviedol som v záverečnej časti tejto kapitoly niekoľko podrobností o istej švédskej dizertačnej práci, ktorú som hodnotil v septembri 1998. Aj keď sú otázky, ktoré som kládol ako oponent, samozrejme viazané na túto konkrétnu dizertáciu, som presvedčený, že vám pomôžu vytvoriť si predstavu o type otázok, špecifických aj všeobecných, ktoré skúšajúci otvárajú na ústnych obhajobách dizertačných prác.

Ako poukázal Clive Seale (osobná korešpondencia), dôvtip, ktorý potrebujete na ústnej obhajobe, je dosť podobný tomu, ktorý potrebujete na pohovor do zamestnania (pozri kapitolu 25). V obidvoch situáciách pomáha, ak ste dosť asertívny, no rešpektujete vedomosti a skúsenosti osoby, ktorá vedie pohovor. V tabuľke 22.2 ponúkam niekoľko tipov na obhajobu podľa tohto vzoru.

VÝSLEDKY

Na väčšine britských univerzít môžu byť výsledky ústnej obhajoby dizertačnej práce nasledovné (pozri aj Phillipsová a Pugh, 1994, s. 142–145):

- Okamžité udelenie titulu PhD. – často s určitými menšími úpravami a vylepšeniami.
- Požiadavka, aby ste napravili niektoré slabé stránky, ktoré identifikovali v práci skúšajúci (výsledok typu „áno, ale ...“, ako ho nazývajú Phillipsová a Pugh, 1994, s. 143), a stanovený čas (až do dvoch rokov), dokedy to máte vykonať.
- Dizertačná práca prejde, no vy neurobíte ústnu obhajobu, pričom získate možnosť zopakovať ju neskôr, po období až do jedného roka.
- Skúšajúci považujú vašu dizertačnú prácu za nedostatočnú a nevidia spôsob, ako by sa mohla úspešne prepracovať, ponúknu vám však nižší titul MPhil.
- Úplné zlyhanie bez možnosti opätovného predloženia a bez ponuky nižšieho titulu.

Tabuľka 22.2 Tipy na ústnu obhajobu

- Vždy sa opýtajte, ak ste nerozumeli otázke; ak je to tak, požiadajte o podrobnejšie vysvetlenie.
- Vyhýbajte sa jednoslovným alebo jednovetným odpovediam, a to aj vtedy, keď je otázka „zastvorená“. Využívajte otázky ako príležitosť vysvetliť svoj názor na základe vytvárania súvislostí medzi otázkami a vecami, ktoré chcete povedať.
- Vyhýbajte sa príliš dlhým odpovediam, ktoré zabiehajú ďaleko od pôvodnej otázky.
- Keď sa skúšajúci opýtajú, či je ešte niečo, na čo sa neopýtali, nahliadnite do zoznamu bodov, ktoré chcete objasniť.
- Požiadajte školiteľa, aby si robil poznámky o otázkach a odpovediach. Bude to veľmi užitočné, ak treba prepracovať prácu alebo z nej niečo publikovať.

Zdroj: Upravené čiastočne podľa Sealea (osobná korešpondencia).

Napriek vašim najhorším obavám je úplné neobhájenie zriedkavé. Nesúvisí to ani tak s dobrou vôľou vašich skúšajúcich, ako so skutočnosťou, že školiteľ málokedy od-

poručí predloženie práce, ak nie je presvedčený, že vaša práca má dostatočnú šancu prejsť – aj keď aktuálna disciplinárna politika Britskej rady pre ekonomický a spoločenský výskum voči katedrám, ktorých štipendistom trvá viac ako štyri roky, kým predložia prácu, to môže zmeniť.

Ak prácu obhájite, nezabudnite požiadať o odporúčanie, ktoré časti vašej práce by ste mohli publikovať, akým spôsobom by ste ich mali prepracovať alebo skrátiť, a do ktorých časopisov by bolo najlepšie ich poslať. A teraz choďte oslavovať!

PREPRACOVANIE PRÁCE PO ÚSTNEJ OBHAJOBE

V Británii sa bežne stáva, že skúšajúci požadujú určitým spôsobom prepísať dizertačnú prácu skôr, než jej umožnia prejsť. Po diskusii so školiteľom vám poskytnú určitý čas na prepracovanie – za normálnych okolností šesť až osemnásť mesiacov.

V nadväznosti na Sealea (osobná korešpondencia) vám predkladám niekoľko tipov, ktorých by ste sa mali držať, keď budete prepracovávať dizertačnú prácu na opätovnú obhajobu:

- Spíšte zoznam hlavných bodov kritiky.
- Dbajte na to, aby sa korekcie v práci zaoberali všetkými týmito bodmi.
- Keď budete prácu opäť odovzdávať, odovzdajte spolu s ňou zvláštny list papiera, na ktorom uvediete, ako ste porozumeli jednotlivým bodom kritiky, ako ste ich vyriešili a čísla strán, na ktorých ste to vykonali.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA: PRÍKLAD ÚSTNEJ OBHAJOBY DIZERTAČNEJ PRÁCE

Vesa Leppanen je švédsky občan fínskeho pôvodu. Svoju obhajobu dokončil na Katedre sociológie na univerzite v Lunde vo Švédsku. Mňa menovali za jeho oponenta, pretože Vesova práca súvisela s mojou z analytického (obidvaja pracujeme s analýzou konverzácie) aj z obsahového hľadiska (obidvaja sme skúmali komunikáciu medzi profesionálmi v zdravotníctve a pacientmi).

Zhrnutie dizertačnej práce

Vesa skúmal interakcie medzi švédskymi ambulatnými sestrami a ich staršími pacientmi. Tieto interakcie prebiehali buď u pacientov doma alebo na klinike. Ich primárny klinický účel spočíval vo vykonaní bežných úloh, ako je meranie tlaku krvi alebo podanie injekcie. V priebehu týchto stretnutí samozrejme vyvstali aj iné veci – od otvárania problémov zo strany pacientov až po poskytovanie poradenstva zo strany sestier. Vzorka 32 konzultácií predstavovala viac než desať hodín interakcií zaznamenaných na video a prepísaných – polovica z nich v strediskách primárnej starost-

livosti a polovica u pacientov doma. Štandardný zápis pre potreby analýzy konverzácie sa robil na zvukovú pásku. Informácie o neverbálnych aktivitách sa umiestňovali vo forme opisov bezprostredne nad to miesto v prepise, kde sa odohrali.

Skúmali sa štyri základné témy:

- Interakčné úspechy vyšetrení a liečebných zákrokov,
- popisovanie starostí zo strany pacientov,
- informovanie pacientov o výsledkoch vyšetrení,
- poskytovanie poradenstva o správaní súvisiacom so zdravotným stavom.

V závere dizertačnej práce sa nachádza zhrnutie výskumných zistení, praktické odporúčanie, že takéto dáta sú veľmi vhodné pri tréningoch sestier (a mnohých iných ľudí z praxe), a niekoľko všeobecných záverov pre výskum v budúcnosti. Požiadavka skúmať zdanlivo bezproblémové výskumné prostredie a dáta vhodne pripomína požiadavku Harveyho Sacksa (1992) spreď tridsiatich rokov, objaviť nevšedné vo všednom.

Moje otázky

V čom vidíte hlavný prínos svojho výskumu?

Urobili by ste teraz niečo inak?

Kapitola 4 o vyšetreniach a liečebných zákrokoch je veľmi „popisná“ a zakladá sa na jednom rozsiahlom prípade. Súhlasíte?

Na str. 88 vysvetľujete, že táto kapitola slúži ako východisko pre ďalšie tri kapitoly, v ktorých sa zaoberáte dátami. Môžete však povedať niečo viac, napr. stretli ste sa niekedy s odmietnutím vyšetrenia? Museli zdravotné sestry niekedy pracovať na tom, aby získali súhlas?

(Nasleduje niekoľko podrobných otázok o analýze dát. Potom prichádza niekoľko všeobecnejších bodov.)

Vaše dáta pochádzajú v rovnakom pomere z domácností a z kliniky. Prečo ste sa nerozhodli systematicky porovnať tieto rozdielne prostredia? Nepredstavujú kliniky a domácnosti veľmi rozdielne zdroje? (Zmieňujem sa o jednej z mojich predchádzajúcich dizertačných prác, ktorú napísala Maura Huntová. Táto skúmala problémy, s ktorými sa môžu stretávať komunitné zdravotné sestry na začiatku práce u pacientov doma. Takisto hovorím o práci A. Peräkyläho o používaní röntgenových snímok a ultrazvukových vyšetrení zo strany lekárov na „dokázanie“ diagnózy pacientom.)

Vaše použitie obrazového materiálu. Spomínam si, že sme hovorili o vašich dátach z videozáznamov o dotýkaní sa pacientov zo strany sestier, keď som bol v Lunde

v marci 1996. Podrobne sa nimi však zaoberáte iba na stranách 213–218, kde využívate video na poukázanie, ako sestry zdôrazňujú poskytovanie poradenstva zanechaním iných aktivít, upreným pohľadom na pacienta a mávaním s fľaštičkou s tabletkami. Prečo pracujete v iných častiach tak málo s dátami z videozáznamov?

(Hovorím o rozličných možných spôsoboch využitia dát z videozáznamov, ktoré by mohli podporiť dizertačnú prácu.)

Nikdy ste neposkytli spätnú väzbu sestrám, ktoré sa zúčastnili na výskume? Prečo nie?

Jediný váš praktický záver sa týka významu podrobného výskumu tohto typu pre odborný tréning. Úplne s tým súhlasím, nie je však ešte nič, čo by ste mohli povedať?

Vaša diskusia o analytických dôsledkoch vášho výskumu nie je veľmi špecifická. Ako vaša práca posunula vpred iné všeobecne známe (menované) výskumy a zistenia?

Moje poznámky na záver

Je to fascinujúca, podrobná a systematická štúdia s veľkým analytickým prínosom. Veľa som sa pri jej čítaní dozvedel. Je to taktiež exemplárny prípad, na základe ktorého sa môžu sestry a začínajúci výskumníci dozvedieť veľa o hodnote analytickej logiky analýzy konverzácie.

Najlepšie časti boli podľa mňa:

- 1 Viaceré časti kapitoly 5. Po prvé, najpodrobnejšia práca s inštitucionálnymi dátami týkajúca sa pozicioningu a fungovania otázky: „Ako sa máte?“. Po druhé, diskusia o tom, ako pacienti dosahujú, že si sestry vypočujú ich výpovede o ich starostiach.
- 2 Časti kapitoly 7. Predovšetkým to, ako sestry nachádzajú správnu pozíciu na poskytnutie poradenstva.
- 3 Nezvyčajne živá kapitola o metódach (alebo postupoch). Popisujete v nej peknú prirodzenú históriu vášho výskumu a podávate pôvabný výklad etnografickej práce, ktorá mu predchádzala.
- 4 V celej práci sa mi páčil váš nepredpojatý postoj a otvorenosť, najmä voči kritickej kombinácii analýzy konverzácie a etnografie (napr. str. 44).

Samozrejme, ako poukazujete, zlé správy sa zvyčajne odkladajú. Tak je to aj v tomto prípade. V skutočnosti mám však iba dve výhrady. Prvá sa týka vášho trochu obmedzeného využitia dát z videozáznamov. Druhá mieri na podcenenie praktického významu vášho výskumu z vašej strany.

V rámci tak dobre vykonanej dizertačnej práce sú to však malichernosti. Nedočkavo vás podporujem v tom, aby ste prepracovali časti z vašej práce na články do časopisov. Predovšetkým:

- Vaše výborné zhrnutie a kritika väčšiny výskumov zameraných na zdravotné sestry (s. 21–27) má veľký význam v oblasti presiaknutej hrubým pozitivizmom a romantizmom.
- Váš výklad o zručnostiach pacientov pri pozicionovaní výpovedí o ich starostiach je veľmi originálny a vhodný na publikovanie (s. 110–128). Možno by ste ho mohli skombinovať a porovnať (s. 130–131) s Jeffersonom o každodennom rozprávaní o problémoch, alebo tá druhá téma by mohla tvoriť samostatný článok.
- Časti kapitoly 7, v ktorých porovnáвате vaše zistenia s inými (menovanými) výskumami o poskytovaní a prijímaní poradenstva, sú takisto veľmi vhodné na publikovanie.

Záver

Veľmi ma teší, keď môžem povedať, že Vesovi jeho miestna komisia udelila titul PhD. Dr. Leppanen má miesto prednášateľa na jednej švédскеj univerzite a jeho školiteľka, profesorka Ann-Mari Sellerbergová, získala veľký grant pre obidvoch na výskum telefonického poradenstva zo strany komunitných zdravotných sestier.

Všeobecné závery

- 1 Moje prvé dve otázky sú dosť štandardné na ústnych obhajobách dizertačných prác, a síce:

„V čom vidíte hlavný prínos svojho výskumu?“

„Urobili by ste teraz niečo inak?“

Oplatí sa pripraviť si odpovede na takéto otázky!

- 2 Pripravte sa na konštruktívnu kritiku vašej analýzy, napr.:

„Kapitola 4 o vyšetreniach a liečebných záchroch je veľmi ‚popisná‘ a zakladá sa na jednom rozsiahlom prípade. Súhlasíte?“

Toto je pekný príklad otázky, na ktorú by nebola vhodná jednoslovná odpoveď. Správnu stratégiu v tomto prípade môže predstavovať čiastočný súhlas, pričom však upozorníte na opačné dôkazy v inej časti.

- 3 Pripravte si obhajobu svojich metód a výberu prípadov, napr.:

„Vaše dáta pochádzajú v rovnakom pomere z domácností a z kliniky. Prečo ste sa nerozhodli systematicky porovnať tieto rozdielne prostredia?“

Ak je to možné, vysvetlite, aké výhody vyplývajú z toho, že ste takéto porovnanie neurobili.

- 4 Buďte pripravený na diskusiu o ďalšom prínose vášho výskumu pre vašu disciplínu a (ak to pripadá do úvahy) aj pre ľudí z praxe a zákonodarcov.
- 5 Očakávajte, že vám skúšajúci poskytnú odporúčania, ktoré časti vašej práce by sa mohli publikovať (pozri moje poznámky na záver).

ZHRNUTIE

Využite čas po odovzdaní dizertačnej práce a urobte si zoznam bodov, ktoré chcete objasniť na obhajobe. V tomto období si zistíte aj informácie o prácach vašich skúšajúcich. Pokúste sa navyše pocvičiť sa na simulovanej obhajobe pred druhými spolužiakmi.

Na ústnej obhajobe sa vždy opýtajte, ak nerozumiete otázke, a ak je to tak, požiadať o podrobnejšie vysvetlenie. Vyhýbajte sa jednoslovným alebo jednovetným odpoveďiam aj na „zatvorené“ otázky. Využite otázky ako príležitosť na vysvetlenie svojich názorov, a to tak, že dáte do súvisu otázky a veci, ktoré chcete povedať. Vyhýbajte sa však príliš dlhým odpoveďiam, ktoré sa odklonia veľmi ďaleko od pôvodnej otázky. Napokon, ak sa vás skúšajúci opýtajú, či je ešte niečo, na čo sa neopýtali, pozrite sa do svojho zoznamu pripravených bodov.

Rovnako dobrý je nápad požiadať svojho školiteľa, aby robil poznámky o otázkach a odpoveďiach. Veľmi sa vám to zíde, ak náhodou budete prepracovávať svoju prácu alebo publikovať nejakú časť z nej.

Ďalšie čítanie

Najlepšie návody, ako sa pripraviť na ústnu obhajobu, predstavujú: *The Research Student's Guide to Success* (Open University Press, 1996) od Pat Cryerovej, kapitola 19; a *How To Get a PhD* (2. vyd., Open University Press, 1994) od Estelle Phillipsovej a Dereka Pughu, kapitola 10.

Návod z amerického prostredia predstavuje kniha Kjella Rudestama a Rae Newtona: *Surviving Your Dissertation* (Sage, 1992), kapitola 8.

Cvičenie 22.1

Prečítajte si aspoň jednu knihu alebo časopisecký článok od každého z vašich skúšajúcich, aby ste si zistili informácie o ich publikovaných prácach. Pri čítaní si robte poznámky o nasledujúcich bodoch:

- 1 Aký „model“ spoločenskovedného výskumu (pozri kapitolu 6) využívajú? Akoľko sa líši alebo dopĺňa váš model? Aké užitočné poznatky sa môžete dozvedieť na základe týchto rozdielov alebo podobností?
- 2 Rozpracúvajú tieto práce nejaké teoretické otázky, metodologické inovácie alebo dôležité zistenia, ktoré súvisia s vašou vlastnou prácou? Ak áno, ako ich môžete zakomponovať do obhajoby? Ak nie, ako môžete prejavíť rešpekt voči prístupu vašich skúšajúcich a súčasne si stáť za svojim prístupom?
- 3 Preskúmajte v tých materiáloch štýl písania. Akoľko sa líši od vášho vlastného? O čom hovoria tieto rozdiely (alebo podobnosti)? Vyjadrujú, napríklad, iba odlišné požiadavky (povedzme) odborného časopisu a výskumnej dizertačnej práce, alebo sú to základné rozdiely v povahe a postojoch?

Cvičenie 22.2

Po prepracovaní práce požiadať svojho školiteľa alebo niekoľkých vašich spolužiakov, ktorí poznajú váš výskum, aby sa s vami zahrali na ústnu obhajobu. Vyskúšajte si svoju zručnosť odpovedať na ich otázky podľa tabuľky 22.2 a s použitím pripraveného zoznamu bodov, ktoré chcete objasniť.

23

Publikovanie

„Publikuj alebo zahyň“ bol mnoho rokov príkaz, ktorý znel v ušiach väčšine akademikov. Títo ľudia však už aspoň úspešne prešli svojou trnistou cestou. Ak aspirujete na kariéru prednášateľa na univerzite alebo výskumníka, ešte vždy musíte pracovať na tom, aby ste sa dostali na začiatok tejto cesty.

Najmenej povzbudzujúca je správa, že pri dnešnej veľkej konkurencii je málo pravdepodobné, že vám úspešná diplomová alebo dokonca dizertačná práca zaručí miesto na univerzite. Určite pomôže odporúčanie školiteľa alebo iných skúšajúcich. A akákoľvek skúsenosť s učením, ktorú ste získali, je tiež plus, ak sa snažíte získať riadny akademický post. Ak ste však svoju prácu ešte nepublikovali, nemusíte sa zoči-voči ľuďom s PhD. a s niekoľkými publikáciami dostať ani do užšieho výberu – najmä v prestížnych inštitúciách.

Ako pomoc v tejto situácii môžete mať v úmysle publikovať svoju dizertačnú prácu ako knihu. Nespoliehajte sa však na to! Dizertačné práce sa môžu písať pre úzke publikum – efektívne zložené z vášho školiteľa, komisie a skúšajúcich. Skôr, než vydavateľ vôbec začne uvažovať o publikácii, zvyčajne bude chcieť, aby ste preukázali, akým spôsobom zamýšľate prepracovať svoju prácu a osloviť širšie publikum.

Ďalším faktom je, že vydavatelia v novom tisícročí skôr nemajú záujem o vydávanie (ani prepracovaných) dizertačných prác. Ak neobjavíte láskavé univerzitné vydavateľstvo, zistíte, že vydavatelia vyznávajú komerčnú potrebu vyberať knihy, z ktorých sa predá viac než 5 000 výtlačkov. A smutnou skutočnosťou je, že dokonca aj z dobrej výskumnej monografie sa pravdepodobne nepredá viac než 1 000 – množstvo, ktoré bude pre vydavateľa pravdepodobne znamenať stratu peňazí.

Práve táto situácia podnietila v roku 1990 Harryho Wolcotta (1990), aby napísal knihu o tom, aké ťažké je publikovať celú dizertačnú prácu. O desaťročie neskôr je situácia ešte ťažšia. Väčšina vydavateľov spoločenskovednej literatúry v súčasnosti iba zriedkavo vydá výskumnú monografiu – dokonca aj od uznávaných odborníkov. Buďte preto realista! Vyberte si sľubnú kapitolu zaoberajúcu sa dátami a prepracujte ju pre časopis.

Ponaučenie z tohto príbehu je, aby ste plánovali vopred. Preto ak sa vašej školiteľke pozdáva, povedzme, jedna z vašich kapitol, v ktorých sa zaoberáte dátami, poraďte sa s ňou, či by nemalo význam poslať ju do časopisu. Ak ju pošlete, nenechajte sa znechutiť, keď ju odmietnu. Väčšinu časopiseckých článkov odmietli alebo

vrátili s požiadavkou na podstatné prepracovanie. Pristupujte preto k výsledku ako ku skúsenosti, z ktorej sa učíte.

Výborné je to, že na oplátku za zaslaný článok s veľkou pravdepodobnosťou dostanete súbor (často podrobných) poznámok od recenzentov. Vážte si ich ako zlato. Aj keď si môžete myslieť, že sú neviemako predpojaté, poskytujú vám praktické podrobné informácie o publiku mimo vášho dôverného vzťahu so školiteľom. Takto aspoň uvidíte, čo od vás môžu vyžadovať v akademickom svete. Ak neprijmú váš článok lepšie ani po opätovnom zaslaní, musíte asi hľadať vinu v sebe.

Samozrejme, je dôležité, aby ste našli časopis, ktorý bude mať pravdepodobne najväčšie porozumenie pre to, čo chcete povedať, pretože jeho čitatelia majú rovnaké záujmy ako vy a vydavateľská politika časopisu je priaznivo naklonená myšlienkam alebo dátam vášho typu.

Kvalitatívni výskumníci by si mali, napríklad, dávať pozor na časopisy, ktoré vyžadujú, aby sa články písali v štandardnej forme úvod, metódy, výsledky a diskusia. Ako upozorňuje Pertti Alasuutari (1995, s. 180–181), tento formát pravdepodobne nebude vhodný na nekvantitatívne, indukčné výskumy. Opäť, nie všetky kvalitatívne časopisy majú rovnakú politiku v súvislosti s tým, čo sú legitímne prístupy alebo postačujúce súbory dát. Napríklad článok, ktorý poslal jeden z mojich študentov, neočakávane zamietli z dôvodu, že „nemal dostatočne veľký súbor dát“.

Nájdite si preto správny časopis. Vyhľadajte pomoc uznávaných akademikov a pozrite si najnovšie vydania časopisov, ktoré spomenú.

Pamätajte najmä na to, že články v časopisoch (v rozsahu približne 6 000 slov) sú často oveľa kratšie než kapitoly venované dátam v dizertačnej práci. To vám môže veľmi sťažiť situáciu, pretože budete musieť na kratšom priestore vykresliť svojmu publiku celkové zameranie vášho výskumu. Pri písaní článku do časopisu preto musíte byť úzko zameraný, zároveň však sprostredkovať patričný kontext.

Existujú tri spôsoby, ako riešiť túto dilemu. Po prvé, vyberte si tému, ktorá najviac zaujme čitateľov tohto časopisu. Po druhé, postarajte sa o to, aby sa táto téma dala spracovať s obmedzeným množstvom extraktov z dát. Po tretie, sprostredkujte patričný kontext vašej práce: svojmu publiku napríklad nemusíte pripomínať základné predpoklady výskumu v tejto oblasti.

KOMENTÁRE RECENZENTOV

Takisto vám pomôže, ak sa vopred dozviete typ kritérií, akými recenzenti posudzujú zaslané články. Keďže niekto môže byť chúlостivý na kritické posudky, ktoré dostal, uvádzam nižšie úryvky z niektorých (zvyčajne anonymných) posudkov, ktoré som písal za posledných pár rokov. Prirodzene, snažil som sa vymazať akékoľvek odkazy, na základe ktorých by bolo možné identifikovať článok alebo autora. Niet pochyb, že sa za tieto príklady stanem veľmi nepopulárnym!

Chcem, aby ste porozumeli týmto komentárom, preto som ich zoskupil ako „dobré správy“ a „zlé správy“. Každá časť obsahuje komentáre o viacerých článkoch.

Dobré správy

Fascinujúca téma s nejakými peknými dátami.

Je to zaujímavý článok, v ktorom sa uplatnila teoreticky odvodená analýza na tému dôležitú pre prax.

Tento článok sa zaoberá dôležitou témou. Podoba, v akej je napísaný, je veľmi prístupná lekárom aj pacientom.

Článok sa zakladá na očividne dobre prepísanom súbore dát.

Zvolené dáta sa dajú veľmi dobre zvládnuť.

Toto je starostlivo vypracovaná štúdia, ktorá odкрýva niektoré dôležité praktické otázky.

Toto je veľmi ambiciózný metodologický článok. Na originalitu si nárokuje, podľa môjho názoru, na základe toho, že kombináciou viacerých rozličných metód dokáže objasniť text lepšie než ktoroukoľvek z nich. Spôsob, akým sa tieto metódy uplatňujú, vyjadruje hlboké porozumenie veci.

Tento článok hovorí o akýchsi, potenciálne zaujímavých, dátach. Používa prístup, ktorý bude čitateľom časopisu, predpokladám, pomerne neznámy. Autor preto správne venuje značný priestor vysvetleniu použitého prístupu.

Zlé správy

„Zlé správy“ som zoskupil pod niekoľko titulkov.

Dúfam, že tieto komentáre neodstrašia môjho čitateľa. Považujte ich, prosím, za radu, ktorým postupom je lepšie sa vyhnúť.

Nikdy sa však nesnažím byť iba negatívny. V nasledujúcej časti sú niektoré odporúčania, ktoré som navrhol autorom.

PRÍLIŠ VEĽKÉ AMBÍCIE

Myslím, že článok sa v aktuálnej podobe snaží o príliš veľa.

Abstrakt, žiaľ, sľubuje oveľa viac, než článok poskytuje.

Otvára sa tam toľko otázok, že je ťažké poriadne rozpracovať aspoň jednu z nich. Každá by stačila na samostatný článok. Vzhľadom na také množstvo otázok neprekvapuje, že analýza dát je dosť slabá a v skutočnosti nie je prepojená s prehľadom literatúry.

PRÍLIŠNÁ VŠEOBECNOSŤ

Hrubý prístup použitý v tomto článku ma znechucuje. Nie je tam ani jeden pokus o zakotvenie argumentácie v dátach.

NEANALYTICKÝ

Postrehy z dát na mňa z väčšej časti pôsobia ako úvahy na základe zdravého rozumu. Ďalšie rozpracovanie tohto článku vyžaduje využitie rozsiahlej literatúry o tejto téme, založenej na prepisoch tohto druhu.

Posledná veta v abstrakte je ošúchaná a nevzbudzuje záujem. Analýza dát sa začína až za polovicou článku a je veľmi slabá.

Článok sa biedne venuje analýze dát a mal by byť zamietnutý. Je postavený na tvrdeniach. Napríklad, nie je to vždy tak, že [X nasleduje po Y].

Analýza dát je, žiaľ, naozaj veľmi slabá, sotva prekračuje hranice popisu, ktorý je miestami banálny.

NEKONZISTENTNOSŤ

Prístup nie je z metodologického hľadiska vhodný na otázky, ktorými sa chce autor zaoberať.

METODOLOGICKÉ NEDOSTATKY

Citovanie „prípadov“ nepovažujem za presvedčivé. Hoci priestorové limity vždy obmedzujú počet extraktov z dát, ktoré môže autor použiť, tento článok nevzbudzuje pocit, že sa analyzovali deviantné prípady a že sa predchádzajúce predpoklady overovali na dátach.

NEDOSTATOČNÁ ORIGINALITA

V článku sa hovorí o spornej metodologickej téme. Je to téma, o ktorej sa za posledných desať rokov diskutovalo v množstve publikácií. Preto je obzvlášť ťažké povedať o téme niečo nové.

NEDOSTATOČNÁ ZROZUMITELNOSŤ

Nie je mi jasná dôležitosť zvoleného prístupu; prítomnosť viacerých tradičných predpokladov, ktoré s ním veľmi nesedia; a otázka praktického významu.

Nerozumiem prvej vete abstraktu.

NEDOSTATOČNÝ OHLAD NA ČITATEĽA

Časť venovaná teórii, podľa mňa, nie je vhodná. Čitatelia, ktorí už o tom niečo vedia, sa budú nudiť, a čitatelia, ktorí nič nevedia, sa nebudú chcieť pasovať s teoretickou diskusiou skôr, než sa dostanú k dátam. Preto by bolo oveľa lepšie predstaviť nevyhnutné základy teórie v priebehu analýzy dát.

Ak sa budete priamo venovať otázkam, súvisiacim s jedným malým štátikom, môžete prísť o medzinárodné publikum.

Návrhy

Bol by som rád, keby ste prepracovali článok tak, aby mal jasnejší zámer, a zobrali do úvahy aj iné relevantné práce.

Potrebuje úvod, v ktorom by ste vysvetlili *všeobecné* témy. Extrakť z dát na začiatku by vzbudil v čitateľoch apetít.

Navrhujem, aby ste predložili prepracovanú verziu niekomu, kto hovorí po anglicky rodným jazykom. Článok je na viacerých miestach štylisticky nevhodný.

Ak by to dovolil priestor, analýze by prospelo porovnanie s ďalším prípadom.

Záver článku sú kombináciou analytických *opisov* zistení a praktických odporúčaní. Namiesto toho by som bol radšej, keby autor praktické závery oddelil a vysvetlil analytický *prínos* článku.

Záver

Možno sú moje metódy posudzovania svojrázne, ba dokonca neférové! Ak je to tak, dúfam, že na mňa nikdy nenarazíte ako na recenzenta. Preto, aby som to teda vyvážil, vychádzam pri nasledujúcom zhrnutí zo širšej škály skúsených recenzentov. Ako uvidíte, toto zhrnutie má náplň zhodnú s mojimi komentármi, uvedenými vyššie.

ZHRNUTIE

Existuje päť spôsobov, ako si vylepšiť šance, že v niektorom časopise prijmú váš článok:

- 1 *Nájdite si zameranie.* „Rozhodnite sa, na čo sa chcete zamerať. Aký bude váš teoretický príbeh?“ (Strauss a Corbinová, 1990, s. 246).
- 2 *Vyhýbajte sa množstvu podrobností.* Kladte si otázku: „Potrebujem túto podrobnosť, aby som maximalizoval zrozumiteľnosť analytickej diskusie alebo dosiahol maximálne vecné porozumenie?“ (1990, s. 247).
- 3 *Predefinujte svoje publikum.* Pamätajte, že vaše publikum je väčšie a veľmi sa líši od malého publika vašej dizertačnej práce. Preto nemilosrdne vyškrtajte nepatričné odkazy a materiál a zmeňte rámec svojej práce. Ako hovorí Harry Wolcott (1990, s. 51), keď píšete článok do časopisu, musíte svoju prácu „oddizertacionalizovať“.
- 4 *Očakávajte počiatočné odmietnutie.* Neočakávajte, že váš článok prijmú v takej podobe, v akej ste ho napísali. Využite komentáre recenzentov ako užitočné povzbudenie, aby ste napísali lepší článok!
- 5 *Spravte článok pritažlivým.* Jay Gubrium (osobná korešpondencia) upozornil, že viaceré kvalitatívne dáta sú vo svojej podstate zaujímavé. Využite túto výhodu. Využite záujem, ktorý môže vyvolať váš materiál v čitateľoch, ako svoju výhodu. Dráždite, lákajte a prekvapujte svojich čitateľov.

Ďalšie čítanie

Najlepšie tri zdroje o tejto téme sú: Harry Wolcott: *Writing Up Qualitative Research* (Sage, 1990), kapitola 6; Anselm Strauss a Juliet Corbinová: *Basics of Qualitative Research* (Sage, 1990; vyšlo aj v češtine ako *Základy kvalitatívneho výzkumu*. Boskoviče: Albert, 1999), kapitola 13; a kapitola od Nigela Gilberta: „Writing about social research“, in: N. Gilbert (ed.), *Researching Social Life* (Sage, 1993), s. 328–44.

Cvičenie 23.1

Nigel Gilbert (1993a) navrhuje, aby ste si vybrali časopisecký článok od niekoho iného a napísali naň posudok, akoby ste boli recenzent. Ak potrebujete pomôcť pri tom, čo si všímať, využite niektoré z „dobrých správ“ a „zlých správ“ podľa prístupu, s ktorým ste sa stretli v tejto kapitole.

Potom požiadajte školiteľa, aby si posudok prečítal. Využite spätnú väzbu na to, aby ste:

- 1 kriticky uvažovali o tom, ako by ste mohli publikovať svoju prácu,
- 2 vyzvali svojho školiteľa, aby požiadal redaktorov, ktorí majú na starosti recenzie kníh, aby vám poslali knihy na recenzovanie do časopisov (toto je jedna z ciest, ako postúpiť na prvý stupeň rebríčka publikácií!).

24

Typy publika

Ako som naznačil v predchádzajúcej kapitole, publikovanie je celé o prispôbení vášho rukopisu určitému publiku. Z tohto pohľadu sa snažíme ušiť náš text na mieru pravdepodobným interpretačným prioritám nášho publika.

Ako hovoria Amanda Coffeyová a Paul Atkinson:

Čítanie predstavuje aktívny proces a žiadny text nemôže mať úplne nemenný význam ... keď píšeme - a teda vpisujeme určité preferované spôsoby interpretácie do našich kníh, dizertačných prác a článkov - robíme tak s implicitnou predstavou o čitateľskom publiku (1996, s. 118).

Z tohto hľadiska predstavujú akademickí kolegovia iba jeden z viacerých možných typov publika; medzi ďalšie typy publika patria zákonodarcovia, ľudia z praxe a laici. Každá skupina bude chcieť počúvať o vašej práci iba vtedy, keď bude nejako súvisieť s ich potrebami. Tieto štyri typy publika a ich pravdepodobné očakávania uvádzam v tabuľke 24.1.

O očakávaniach akademického publika týkajúcich sa písomnej práce aj ústnej prezentácie sme v tejto knihe hovorili už dosť. Škála ďalších typov publika, uvedených v tabuľke 24.1, však môže vyvolávať zúfalstvo z množstva práce, ktorá je potrebná na uspokojenie ich osobitých očakávaní a potrieb. Obsiahnuté je v tom však posolstvo, ktoré sa dá ľahko nasledovať: dobrá komunikácia vyžaduje zameranie a ešte raz zameranie.

Tabuľka 24.1 Typy publika a ich očakávania

Typ publika	Očakávanie
Akademickí kolegovia	Teoretické, vecné a metodologické vhlady.
Verejní činitelia	Praktické informácie, dôležité z hľadiska aktuálnych strategických otázok.
Ľudia z praxe	Teoretický rámec pre lepšie porozumenie svojim klientom; vecné informácie; praktické návrhy na zlepšenie postupov; reforma existujúcich postupov.
Laické publikum	Nové fakty; navrhnite zlepšenie aktuálnych postupov alebo politik; poraďte, ako lepšie zvládať alebo dostávať lepšie služby zo strany profesionálov alebo inštitúcií; uistite ich, že aj iní ľudia prežívajú podobné situácie týkajúce sa konkrétnych životných problémov.

Zdroj: Upravené podľa Straussa a Corbinovej, 1990, s. 242-243.

Použite tento trik: Uvedomte si, čo očakávajú a aké potreby majú tieto typy publika a podľa toho sformujte svoje materiály. Dobrú správu predstavuje to, že trocha tréningu vám pomôže s rovnakým materiálom a rozličnými spôsobmi vylepšiť prácu. V tomto rámci je veľmi užitočný koncept „pákového mechanizmu“ Garyho Marxa. Ako hovorí:

Pokúste sa urobiť zo svojej práce pákový mechanizmus. Sociologický ekvivalent behu cez všetky méty spočíva v tom, že zoberiete materiál pripravený na prednášku v triede, prednesiete ju na odbornom stretnutí, opublikujete ju v odporúčanom časopise, potom ešte raz v zborníku, použijete ju v knihe, ktorú píšete, opublikujete verzie v cudzom jazyku, populárnejšie verzie, a poskytnete prácu ako podklad pre dokumentárnu reláciu (Marx, 1997, s. 115).

Marx nás upozorňuje na široký rozsah typov publika, ktoré čakajú na kvalitatívneho výskumníka. Nižšie sa budem zaoberať tromi typmi neakademického publika, uvedenými v tabuľke 24.1: verejnými činiteľmi, ľuďmi z praxe a laickým publikom. Ako vytvoríte pre tieto typy publika to, čo Marx nazýva „populárna verzia“?

VEREJNÍ ČINITELIA

Myšlienka, že spoločenský výskum môže ovplyvniť verejnú politiku, inšpiruje mnohých mladých spoločenských vedcov. Vo väčšine anglicky hovoriacich krajín je smutnou pravdou, že to nikdy takto nefungovalo.

Kvalitatívny výskum zriedkakedy očaril štátnych úradníkov a vedúci pracovníci sa zameriavali na čísla a „rozhodujúce faktory“. A jedna z možných výnimiek, výklad Ervinga Goffmana (1961) o odludšťujúcich dôsledkoch „totálnych inštitúcií“ v knihe *Asylums*, očividne iba ospravedlnila šialené znižovanie nákladov známe ako „verejné záujmy“.

Navyše, dá sa pochybovať, že by sa výskumníkom, pracujúcim s číslami, darilo lepšie. Ako poukazuje Roger Hadley (1987, s. 100), „nevypočutie“ je bežná skúsenosť anglo-amerických spoločenských vedcov, ktorí sa pokúšajú ovplyvniť verejnú politiku.

Medzi dôvodmi, ktoré to spôsobujú, Hadley uvádza:

- Výskum sa často zadáva preto, aby sa získal čas v situácii, keď hrozí verejný škandál alebo kritika. To znamená, že: „motívy klienta zadať výskumný projekt nemusia nevyhnutne priamo súvisieť so záujmom o danú tému“ (1987, s. 101).
- Pri časovom posune medzi zadaním výskumu a obdržaním správy môže nastať aj posun klientových záujmov (pozri moju diskusiu o neuplatnení mojich zistení o poradenstve v oblasti HIV zo strany grantových agentúr v kapitole 15).
- Akademickí výskumníci, ktorí vyvodzujú ťažko prijateľné závery, môžu byť často odpísaní ako „nerealistickí“ (1987, s. 102).

Samozrejme, trendy sa menia. V čase, keď píšem túto knihu, existujú určité náznaky, že verejné orgány by sa konečne mohli pozeráť na kvalitatívny výskum vážnejšie.

Najmä fókusové skupiny vyzerať byť „hitom mesiaca“, najmä preto, myslím si, že sú pomerne lacné a rýchle a poskytujú politikom a reklamným agentúram pekné „krátke citáty“. Takéto zmeny trendov však iba v malej miere ovplyvnia prirodzenú tendenciu verejných činiteľov nanovo definovať význam výskumných „zistení“.

Ako však upozornil Bloor (1997), spoločenstvo verejných činiteľov nepredstavuje jediné obecnstvo spoločenského výskumu.

ĽUDIA Z PRAXE

Skutočné príležitosti pre sociologický vplyv ležia bližšie k uhoľnému sloju než ku kancelárii riaditeľa ... [spočívajú vo] vzťahoch s ľuďmi z praxe, nie s manažérmi praxe (Bloor, 1997, s. 234).

Na príklade sociológie zdravia a choroby Michael Bloor dokazuje, že nie verejní činitelia, ale ľudia z praxe predstavujú najspoľahlivejšie a najnedočkavejšie publikum spoločenského výskumu:

Sociológovia, ktorí robili výskum sociologických aspektov zdravia a medicíny ... si už dlho uvedomujú, že sociológovia majú svoje miesto ako účastníci v diskusii o verejnej politike, že však pre spoločenský výskum existujú aj iné typy publika, predovšetkým pacienti a ľudia z praxe (lekári na klinikách, zdravotné sestry a iní kvalifikovaní pracovníci) (1997, s. 223).

Bloor poukazuje na to, že kvalitatívni výskumníci v spoločenských vedách majú dvojakú výhodu pri ovplyvňovaní ľudí z praxe. Po prvé, môžu stavať na vzťahoch z výskumu a diskutovať o praktických dôsledkoch. Ako hovorí:

Pokiaľ ide o ľudí z praxe, ktorí sú výskumnými subjektmi, kvalitatívni výskumníci sa môžu odvolať na existujúce vzťahy s ich výskumnými subjektmi v rámci výskumu ako na prostriedok zabezpečenia pozornej a dokonca naklonenej odozvy na ich výskumné zistenia. Blízky osobný alebo pracovný vzťah, založený na dlhodobom spoločenskom kontakte a budovaný týždne a mesiace, pravdepodobne zabezpečí nielen to, že výskumný subjekt z praxe sa bude mimoriadne zaujímať o zistenia (vzhľadom na identitu výskumníka a zvláštny záujem o tému výskumu), ale aj to, že výskumný subjekt z praxe bude ochotný venovať nezvyčajné množstvo času a úsilia diskusiám o zisteniach (1997, s. 236).

Po druhé, ak aj nemáte s ľuďmi z praxe výskumný vzťah, mnohých z nich priťahuje podrobnosť a priehľadnosť niektorých kvalitatívnych dát:

Kvalitatívny výskumník má tú výhodu, že výskumné metódy mu umožňujú bohato opísať každodennú prax, čo zase umožňuje obecnstvu z praxe v predstavivosti vzájomne porovnať ich vlastnú každodennú prax s popismi z výskumu. Ľudia z praxe preto majú príležitosť vytvoriť hodnotiace súdy o ich vlastnej praxi a experimentovať so zavádzaním nových prístupov popísaných v rámci výskumných zistení (1997, s. 236).

Bloorova argumentácia súhlasí s mojou vlastnou nedávnou skúsenosťou s poradcami v oblasti AIDS. Ďalšiu diskusiu o tom, ako pristupovať k takémuto typu publika z praxe, si pozrite v kapitole 15, najmä v tabuľke 15.3.

LAICKÉ PUBLIKUM

Existujú aspoň štyri dôvody, prečo sa môžu kvalitatívni výskumníci angažovať v informovaní laického publika:

- 1 aby zodpovedali otázky, ktoré im položili respondenti,
- 2 aby si „overili“ predbežné závery,
- 3 aby poskytli „spätnú väzbu“ organizáciám alebo príslušným skupinám,
- 4 aby poskytli informácie mediám.

O bodoch 1 a 2 som hovoril v kapitole 15. Pozrieť by ste si mali najmä časť o prostredí a prístupe (k bodu 1) a časť o spätnej väzbe a vykonávaní validizácie (k bodu 2).

Spätnú väzbu poskytnete laickému publiku zvyčajne preto, lebo sám túžite „vrátiť niečo“ širokej verejnosti. Forma by sa mala líšiť podľa toho, či vaše publikum predstavuje súčasť uznávanej organizácie alebo jednoducho skupinu ľudí s podobnými záujmami alebo starosťami.

Napríklad, po ukončení výskumu na detských klinikách som mal prednášku pre združenie rodičov na jednej zo skúmaných nemocníc. Na tejto prednáške, v nadväznosti na tabuľku 24.1, som hovoril o nových faktoch z môjho výskumu o komunikácii medzi lekárom a rodičom. Takisto som preskúmal dopad mojich zistení na zlepšenie aktuálnych praktík v nemocniciach. Následne ma požiadať, aby som napísal krátky text o mojom výskume pre bulletin istej britskej organizácie s názvom Združenie pacientov. V tomto článku som sa zaoberal tou istou oblasťou a navyše som pridal návod, ako lepšie zvládať alebo obdržať lepšie služby v nemocniciach, kde sa liečia choré deti. Napokon som prednášal na stretnutí rodičov diabetických detí. Tu bolo mojím cieľom zdôrazniť, čo odhalil môj výskum o bolestných dilemách, s ktorými sa takíto rodičia stretávajú. Takýmto spôsobom som sa ich pokúsil uistiť, že aj iní ľudia majú takú istú skúsenosť a neexistuje dôvod, aby si robili výčitky.

Je však veľmi nepravdepodobné, že dokážete zasiahnuť široké publikum prostredníctvom masmédií. Médiá neinformujú o spoločenských vedách takmer vôbec. A nie je potrebné hovoriť, že to platí ešte viac o študentských výskumoch.

Z vášho výskumu však možno vzišiel príbeh, ktorý chcete povedať širokej verejnosti. Ako by ste mali postupovať?

Možno vás po vašej prednáške osloví novinár. Médiá vás budú s najväčšou pravdepodobnosťou kontaktovať, ak ste skúmali niektorú z tém, ktorej sa venujú vo vysielaní konkrétni novinári, a oslovíte tú „správnu“ osobu.

Napríklad, keď som vydal moju knihu o komunikácii na nemocničných klinikách (Silverman, 1987), zavolať som zdravotníckemu spravodajcovi národných novín. Veľmi sa zaujímal o niektoré moje zistenia a na ďalší deň bola reportérka u mňa doma.

V tej chvíli ma zachvátila panika! Začal som sa obávať, že by reportérka mohla urobiť z môjho výskumu senzáciu, a tým podráždiť nemocničný personál, ktorý výskum podporil. Chcel som tomu zabrániť, a preto som donútil reportérku, aby sú-

hlasila s tým, že si nahrám jej rozhovor na pásku a predloží mi článok na autorizáciu pred zverejnením.

Moja opatrnosť mala nepredvídané a poľutovaniahodné následky. „Príbeh“, ktorý nasledoval, bol nakoniec taký nezaujímavý, že ho nikdy nezverejnili.

Táto skúsenosť poukazuje na dilemu, ktorú majú výskumníci, snažiaci sa oboznámiť so svojou prácou širšiu verejnosť. Opatrný spôsob písania o svojich zisteniach, ktorému sa učia výskumníci, naráža na potrebu médií získať si publikum senzáčnými príbehmi. Je to preto vždy otázka rovnováhy medzi pocitom média, o čom stojí za to písať, a vašou vlastnou túžbou po presnom výklade vášho výskumu, avšak bez senzácií.

ZÁVERY

Na záver tejto knihy by sme si mali rozobrať „typy publika“. Kvalitatívny výskum sa príliš často robí v intelektuálnom a spoločenskom vákuu, v ktorom človek píše iba sám pre seba alebo, v lepšom prípade, pre svojho školiteľa. Niekedy vám tento biedny prístup pomôže získať titul, ktorý požadujete. Častejšie však povedie, v prípade neprítomnosti skutočného alebo predpokladaného publika, k autorovmu bloku a následnej neschopnosti dokončiť prácu.

Ak chcete úspešne dokončiť výskum a to, čo nasleduje po ňom, musíte byť pri záverečnej analýze vnímavý na rozličné typy publika, ktoré by si možno aj vypočuli, čo mu chcete povedať. Ako pri mnohých iných aspektoch života, ľudia, ktorí sa sťažujú na „krutý svet“, sú často práve tí ľudia, ktorí pohrdajú občas náročnou, vo všeobecnosti však užitočnou aktivitou vypočuť si, čo hovoria druhí.

ZHRNUTIE

Komunikáciu by ste vždy mali prispôbiť konkrétnemu publiku. Akademickí kolegovia budú očakávať teoretické, vecné a metodologické postrehy. Verejní činitelia budú chcieť praktické informácie, dôležité z hľadiska aktuálnych otázok politiky. Ľudia z praxe budú očakávať teoretický rámec pre lepšie porozumenie klientom, vecné informácie, a praktické návrhy na zlepšenie postupov, ako aj reformu existujúcej praxe. Napokon, široká verejnosť chce nové fakty, nápady na reformu súčasných praktík alebo politiky, návody, ako lepšie zvládať alebo obdržať lepšie služby od profesionálov alebo inštitúcií; a uistenie, že iní ľudia majú v živote rovnakú skúsenosť s konkrétnymi problémami.

Ak chcete efektívne komunikovať, musíte usúdiť, čo chce vaše publikum, a primerane tomu prispôbiť vaše výstupy recipientom.

Ďalšie čítanie

Anselm Strauss a Juliet Corbinová sa vo svojich *Basics of Qualitative Research* (Sage, 1990; vyšlo aj v češtine ako *Základy kvalitatívneho výskumu*. Boskovice: Albert, 1999) v kapitole 13 zaoberajú písanými aj ústnymi prezentáciami výskumu pred rôznymi typmi publika. Článok Garyho Marxa „Of methods and manners for aspiring sociologists: 37 moral imperatives“ (The American Sociologist, Jar 1997, s. 102–125) predstavuje živý a extrémne užitočný návod pre začínajúcich výskumníkov, ktorí si želajú vytvoriť vzťahy so širokou škálou obecnstiev. Kapitola od Rogera Hadleyho „Publish and be ignored: proselytise and be damned“, v G. C. Wenger (ed.): *The Research Relationship: Practice and Politics in Social Policy Research* (Allen and Unwin, 1987), s. 98–110, predstavuje živý výklad o nástrahách pri pokusoch zasiahnuť publikum verejných činiteľov. Veľmi dobrá diskusia o ľuďoch z praxe je v kapitole Michaela Bloora „Addressing social problems through qualitative research“, v D. Silverman (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice* (Sage, 1997), s. 221–238.

Cvičenie 24.1

Pozrite si ešte raz komentáre Garyho Marxa, ktoré som citoval v tejto kapitole, o „pákovom mechanizme“ vašej práce. Potom si zoberte hociktorú kapitolu svojej dizertačnej práce a načrtnite, ako by ste ju mohli prepísať pre čo najviac z nasledujúcich typov publika:

- 1 Odborný akademický časopis,
- 2 neodborné spoločenskovedné publikum,
- 3 verejní činitelia,
- 4 ľudia z praxe,
- 5 široká verejnosť.

Potom si otestujte tieto rozličné verzie na publiku vymenovaných typov.

25

Ako si nájsť zamestnanie

Na väčšinu z nás čaká ďalšie, ešte odmeranejšie publikum – zamestnávateľ. Proces získania zamestnania pozostáva z troch fáz:

- 1 Dupočujete sa o vhodných voľných miestach,
- 2 postúpíte do užšieho zoznamu uchádzačov,
- 3 úspešne absolvujete pracovný pohovor.

Postupne sa budem zaoberať každou fázou.

AKO SA DOZVEDIEŤ O VOĽNÝCH MIESTACH

Existujú dva hlavné informačné kanály o pracovných miestach: formálny a neformálny. Formálny kanál predstavuje inzercia pracovných miest vo všeobecnej tlači aj v odbornejších, profesionálnych publikáciách, ako aj v rámci trhov práce, ktoré prebiehajú na veľtrhoch venovaných kariére a na stretnutiach profesných združení. Napríklad, každoročné stretnutie Americkej sociologickej spoločnosti vytvára priestor na stretnutie zamestnávateľov z univerzitnej sféry s potenciálnymi novými zamestnancami.

Neformálny kanál funguje na základe odporúčaní a informácií, ktoré môžete získať od ľudí „zvnútra“. V tomto prípade bude váš najpravdepodobnejší kontakt predstavovať váš školiteľ, a možno aj akademici, ktorí posudzovali vašu dizertačnú prácu.

Nech využívate ktorýkoľvek kanál, stojí za to spísať si, čo všetko ovládáte, a porovnať to s požiadavkami pravdepodobných zamestnávateľov. Toto by ste mali vykonať ešte pred obhájením titulu, aby ste sa mohli pokúsiť vytvoriť si čo najlepšie šance na trhu pracovných miest.

Na základe výskumu ste mali nadobudnúť užitočné vlastnosti zrozumiteľne sa vyjadrovať, pracovať samostatne a dodržiavať termíny. Na základe výskumu ste si pravdepodobne osvojili aj množstvo poznatkov o určitej oblasti, dôležitej z pohľadu zamestnávateľov v univerzitnej aj mimouniverzitnej sfére.

Ďalšie typy zručností, na základe ktorých sa dokážete „predať“ a ktoré ste si mohli osvojiť v priebehu univerzitného štúdia, sú:

- Zručnosti v práci s informačnými technológiami,
- znalosť základných štatistických balíkov,
- pedagogické skúsenosti,
- administratívne zručnosti (ktoré ste získali napríklad ako zástupca študentov).

Robte si preto plány do budúcnosti: zistite si, kde sú pracovné príležitosti a preverte si schopnosti, ktoré z vás s najväčšou pravdepodobnosťou urobia vhodného kandidáta.

POSTÚPTE DO UŽŠIEHO ZOZNAMU UCHÁDZAČOV

Samozrejme, kým sa dostanete na pracovný pohovor, musíte postúpiť do užšieho zoznamu uchádzačov. Moja skúsenosť kandidáta aj človeka, ktorý vyberá uchádzačov, mi hovorí, že je niekoľko vecí, ktoré môžu nakloniť rovnováhu vo váš prospech. Napríklad:

- Napíšte si životopis, v ktorom preukázate schopnosť logicky, vecne rozmýšľať, čo bude váš zamestnávateľ hľadať. Pravopisné chyby a náhlivé opravy znamenajú zarúčene „nie-nie“! Nepredávajte sa príliš pod cenu. Prispôbte svoj životopis rôznym typom zamestnávateľov: vychádzajte z vlastností, ktoré môžu s najväčšou pravdepodobnosťou zaujímať konkrétneho zamestnávateľa.
- Osoby, ktoré môžu o vás podať referencie, si vyberajte tak, aby zahrnuli rôzne aspekty vášho života, o ktoré sa bude konkrétny zamestnávateľ pravdepodobne zaujímať. Pokúste sa postarať o to, aby ste dostali „správny druh“ referencií. Na pohovore sa pokúste získať informácie o tom, nakoľko vám referencie pomohli alebo požiadať osoby, ktoré o vás poskytli referencie, či by ste mohli vidieť staršie referencie, ktoré o vás napísali. Ak sa potenciálny garant netvári veľmi nadšene, že má o vás písať referencie, nájdite si niekoho iného.
- K životopisu vždy pripojte sprievodný list, v ktorom vysvetlíte, prečo sú vaše skúsenosti tie pravé pre toto zamestnanie, a vaše predbežné úvahy o tom, akými novými nápadmi môžete prispieť k riešeniu príslušných úloh.

Komisie, ktoré vyberajú kandidátov postupujúcich do užšieho výberu, budú spravidla posudzovať vašu žiadosť podľa dohodnutých kritérií. Pred mnohými rokmi ma napríklad požiadali, aby som napísal posudok pre univerzitu, ktorá prijímala uchádzačov na vyšší akademický post v oblasti sociológie zdravotníctva. Pri posudzovaní kandidátov som použil nasledujúce kritériá:

- 1 Šírka záujmov
- 2 Kvalita publikovaných prác
- 3 Výskumná produktivnosť
- 4 Medzinárodné kontakty v oblasti výskumu
- 5 Celková pozícia ako sociológa

K týmto kritériám som pre každého kandidáta pripojil slovné hodnotenie.

Na základe tohto si môžete utvoriť predstavu o niektorých kritériách, ktoré môžu výberové komisie uplatniť, keď si budú prezerať váš životopis. Samozrejme to, ako tieto kritériá použijú, je otáznе. Ako naznačuje môj vlastný výskum výberových pohovorov, takéto kritériá vo všeobecnosti slúžia skôr na racionalizáciu už vykonaných rozhodnutí než ako dôvod týchto rozhodnutí (Silverman a Jonesová, 1976).

POHOVOR

Výberové pohovory do zamestnania sú jednou z najodstrašujúcejších skúseností, ktorými musíme prejsť. Šťasti to spôsobuje aj vedomie, že zamestnávateľia budú brať naše odpovede ako spôsob posudzovania našich kvalít. Toto sa, samozrejme, veľmi líši od série otázok a odpovedí v rámci bežnej konverzácie, v ktorej nemusí byť takýto skrytý program.

Ako napríklad poukazuje Graham Button (1992), v prípade, že odpovedajúca osoba v bežnej konverzácii očividne nesprávne porozumie otázke, opytujúca sa osoba naprávi porozumenie. Zachytáva to extrakt 25.1:

Extrakt 25.1 (OEI; Button, 1992)

- 1 Mandy: Malo by tam byť okolo dvadsať ľudí alebo tak nejak
- 2 Tina: Dúfam, že príde aj Chris?
- 3 Mandy: Ak bude môcť: [: prísť aj ona
- 4 Tina: [Nie, ty hus, Christopher

Button porovnáva tento extrakt s dátami z pracovného pohovoru na pozíciu dekana fakulty humanitných vied na jednej anglickej škole. Extrakt 25.2 sa odohral v priebehu tohto pohovoru:

Extrakt 25.2 (RMI 0077 a 0078; IV = osoba, ktorá viedla interview; U = uchádzač; Button, 1992)

- 1 IV: Huhm (.) Akým spôsobom: sobom sa vidíte (.) ako
- 2 ako vedú: ci tí (.) tímu učiteľov.
- 3 (0.5)
- 4 U: Myslíte ako by som presvedčil ľudí aby to robili.
- 5 (1.5)
- 6 U: No: (0.5).mpt Myslím že sú dva spôsoby ako pristupovať
- 7 k učeniu v tí: me

Hoci, ako poukazuje Button, je možné chápať otázku IV tak, že sa pýta na riadenie osôb, U sa rozhodol, že to bude chápať ako otázku na štýl učenia („učenie v tíme“). Výberová komisia neskôr poznamenala, že odpoveď kandidáta „nezodpovedala otázku“.

Ako poukazuje Button, na rozdiel od extraktu Mandy-Tina, kde Tina opravila nesprávne pochopenie jej otázky zo strany Mandy:

Osoby, ktoré viedli pohovor, sa nikdy nepokúsili o tento druh nápravy v situáciách, v ktorých mohli byť problémy s porozumením závažné. Osoby vedúce pohovor nielenže nezačali hovoriť na najbližšom možnom mieste, kde by sa dal zladiť prenos hovorenia [napr. riadok v extrakte 25.2 – uvedomte si však, že IV mohol na tom mieste prikývnuť], ony ani, bez žiadosti zo strany kandidáta, nezasiahli počas odpovede (1992, s. 217).

Buttonove dáta jasne ukazujú, že na pracovných pohovoroch môžete očakávať iba malú náklonnosť. Tak ako na ústnej obhajobe na univerzite, aj toto je chvíľa, keď sa musíte predať, no súčasne musíte rešpektovať aj vedomosti a skúsenosti svojich porotcov. Pozrite si preto ešte raz tabuľku 22.2 a držte sa uvedených tipov týkajúcich sa sebaaprezentovania.

POZNÁMKY NA ZÁVER

Podobne ako verejní činitelia, aj výberové komisie majú svoju vlastnú agendu. Napríklad, v príklade o postúpení do užšieho výberu, o ktorom sme hovorili predtým, sa ustanovujúca komisia rozhodla, že sa nebude riadiť mojím odporúčaním.

Napriek tomu je to hra, ktorá sa musí hrať a ktorá sa môže hrať dobre alebo zle. A preto hrajte!

ZHRNUTIE

Existujú dva hlavné kanály informácií o pracovných miestach:

- Formálne kanály (inercia pracovných miest a trh práce),
- neformálne kanály fungujú na základe odporúčaní a informácií, ktoré môžete získať od ľudí „zvnútra“.

Nezávisle od toho, ktoré kanály využívate, zostavte si súpis zručností, ktoré ovládate, a porovnajte ich so zručnosťami, ktoré bude potenciálny zamestnávateľ vyžadovať.

Ak si chcete zlepšiť šance získať zamestnanie, mali by ste:

- Napísať životopis, ktorý by preukázal vaše logické, vecné myslenie.
- Prepracovať svoj životopis podľa potrieb rozličných zamestnávateľov.
- Vybrať si osoby, ktoré by mohli o vás poskytnúť referencie, tak, aby zahŕňali rôzne aspekty vášho života, o ktoré sa bude pravdepodobne zaujímať konkrétny zamestnávateľ.
- Pokúste sa postarať o to, aby ste dostali ten „správny druh“ referencií.
- K životopisu vždy pripojte sprievodný list, v ktorom sa zameriate na to, čím môžete prispieť k tejto konkrétnej príležitosti.

Ďalšie čítanie

O výskume výberových pohovorov do zamestnania pozri David Silverman a Jill Jonesová: *Organizational Work: The Language of Grading/The Grading of Language* (Collier-Macmillan: 1976); a kapitolu Grahama Buttona „Answers as interactional products: two sequential practices used in job interviews“, v P. Drew a J. C. Heritage (eds.): *Talk at Work* (Cambridge University Press, 1992), s. 212–234.

Cvičenie 25.1

Zozbierajte inzeráty pracovných miest, ktoré vás zaujímajú. Potom si zostavte zoznam zručností, ktoré ovládate, a porovnajte ich so zručnosťami, ktoré budú vyžadovať potenciálni zamestnávateľia.

Siedma časť

EPILÓG

26

Kontroverzný charakter kvalitatívneho výskumu

V celej knihe som naznačoval, že ani kvalita, ani výber metódy nikdy nepredstavujú čisto technickú záležitosť. Náš výskum poháňa naša teoretická orientácia, či už explicitná alebo implicitná.

Ako sme videli, kvalitatívny výskum je odkázaný na množstvo teoretických stanovísk, s veľmi rozdielnymi dôsledkami. Vzhľadom na kontroverzný charakter tejto oblasti si nemôže žiadny výklad o kvalitatívnom výskume nárokovať na *popis* všetkého výskumu. Namiesto toho musí byť trochu normatívny.

Na tomto mieste ponúknem zhrňujúci výklad o svojich predsudkoch, a to z dvoch dôvodov. Po prvé, vaši učitelia a kolegovia budú mať svoje predsudky a bude rozumné sa ich opýtať, tak ako aj mňa, „odkiaľ pochádzajú“. Po druhé, predsudky sú patrične dôležité pre výskum, ak nám pomôžu ustanoviť jasný súbor kritérií na hodnotenie našej práce a práce iných ľudí.

Tu je niekoľko mojich názorov na kvalitatívny výskum:

- Na kvalitatívny výskum je najlepšie nazerať nie ako na súbor izolovaných techník, ale tak, že sa zakladá na analyticky definovanej perspektíve alebo „modeli“ (pozri kapitolu 6).
- Z môjho pohľadu spočíva zvláštna sila kvalitatívneho výskumu tak pre výskumníkov, ako aj pre ľudí z praxe, v jeho schopnosti zamerať sa na skutočnú prax *in situ* a skúmať, ako sa bežne *ustanovujú* sociálne interakcie.
- Módne stotožňovanie kvalitatívnej metódy s analýzou toho, ako ľudia „nazerajú na veci“, ignoruje dôležitosť toho, ako ľudia „veci robia“. To znamená, že zjavné stotožňovanie nekvantitatívnych spoločenských vied s otvorenými interview by sa malo znovu prešetriť. *Neznamená* to, že by sme nikdy nemali robiť interview, znamená to však, že by sme mali najskôr aspoň zvážiť alternatívy (pozri kapitolu 3).
- Kvalitatívni výskumníci by mali spochybniť obvyklý rozšírený názor, že ich forma výskumu môže byť iba „exploračná“ alebo „anekdotická“. Metódy prípadovej štú-

die sa môžu uplatniť na veľké súbory dát a štandardná otázka „reliability“ sa môže, čiastočne, riešiť systematickým prepisom dát.

Tak ako každý z nás, aj ja si rád namýšľam, že moje domnienky a výhody, aj keď nebudú každému po chuti, sa dajú aspoň zdôvodniť, a nie iba tvrdiť. Za tým účelom vám teraz ponúknem niekoľko príkladov publikovaných článkov o kvalitatívnom výskume, aby ste videli, nakoľko vás dokážem presvedčiť o svojom ponímaní posudzovania kvality kvalitatívneho výskumu.

Diskusiu obmedzím na štyri aspekty kvality, ktoré uvádzam v tabuľke 26.1.

KVALITA V ŠTYROCH VÝSKUMNÝCH ŠTÚDIÁCH

Pre zjednodušenie som jednoducho vybral štyri články informujúce o výskumných štúdiách v posledných dvoch číslach amerického časopisu *Qualitative Health Research* (QHR) z roku 1996. Vydavateľ QHR, Janice Morseová, pôsobila v zdravotníctve a mnoho prispievateľov účinkuje na univerzitách na katedrách ošetrovateľstva. Toto zameranie na ošetrovateľstvo odlišuje QHR od iných časopisov, ako *Sociology of Health and Illness* a *Social Science and Medicine*, hoci explicitný záujem časopisu o prax má paralelu v *Social Sciences in Health*.

Obsah týchto článkov môže preto ponúknuť iba náznak tohto druhu práce, ktorá predstavuje kvalitatívny výskum v zdravotníctve, nie však kvalitatívny výskum vo všeobecnosti. Okrem toho, takýto „náznak“ neumožňuje preskúmať deviantné prípady, čo budem ďalej odporúčať ako charakteristiku dobrého výskumného postupu. Tieto články mi však umožnili rozpracovať logické zameranie s dôsledkami, ktoré presahujú hranice výskumu v zdravotníctve.

Proces zotavenia z depresie u žien

Schreiberová (1996) popisuje výskum na základe interview na vzorke 21 žien identifikujúcich sa, že sa zotavili z depresie, vytvorenej podľa princípu snehovej gule. Mala v úmysle podať výklad o prežívaní depresie, ktorý, ako tvrdí, má „základ v skutočnom svete účastníka“ (1996, s. 471). Tento skutočný svet, ako hovorí, pozostáva zo šiestich fáz (znovu)definovania seba, z ktorých každá má tri až päť vlastností alebo dimenzií.

Schreiberovej diskusia o vlastných metódach vyjadruje určitý záujem o kvalitu jej výskumu. Ako mnohí výskumníci s akademickou funkciou v oblasti ošetrovateľstva, považuje výklad Glasera a Straussa (1967) o „zakotvenej teórii“ za *sine qua non* dobrého kvalitatívneho výskumu (pozri kapitolu 8). Naozaj, tri zo štyroch článkov, o ktorých tu uvažujem, spomenuli na niektorom mieste zakotvenú teóriu – zvyčajne ako ústrednú referenciu.

V súlade s logikou „zakotvenej teórie“ hľadala Schreiberová vo svojich dátach kategórie používané subjektmi a prestala až vtedy, keď sa analýza „nasýtila“, pretože sa už neobjavovali žiadne nové informácie o vynárajúcej sa teórii (1996, s. 472). Tie-

Tabuľka 26.1 **Kritériá posudzovania kvality výskumu**

- 1 Do akej miery môžeme názorne ukázať, že náš výskum dal do pohybu konceptuálny aparát našich spoločenskovedných disciplín a pomohol tak budovať užitočné sociálne teórie?
- 2 Nakoľko spĺňajú naše dáta, metódy a zistenia kritériá reliability a validity alebo, vyjadrené vulgárnejšie, čelia cynikovi, ktorý to komentuje „To vravíte vy“?
- 3 Do akej miery odzrkadľujú nami preferované metódy starostlivé zvažovanie alternatív, predstavujú iba jednoduchú reakciu na obmedzený čas a prostriedky, alebo dokonca prevzatie aktuálnych trendov bez rozmýšľania?
- 4 Ako môžu validné, reliabilné a konceptuálne definované kvalitatívne výskumy predstavovať prínos pre prax a politiku tým, že odhalia niečo nové ľuďom z praxe, klientom alebo verejným činiteľom?

to zistenia potom predložila na spätnú väzbu účastníkom a v súlade s ňou ich prepracovala.

Podľa môjho názoru však pretrvávajú množstvo problémov týkajúcich sa toho, čo nám hovorí o tomto výskume, a ide o nasledovné:

- 1 Bol to retrospektívny výskum. Výskumníčka si uvedomuje tento problém, keď poznamenáva, že o prvej fáze („moje ja predtým“) „sa dozvedáme iba na základe reflexie“ (1996, s. 474). Toto uvedomenie ju mohlo viesť k zrieknutiu sa nároku na „preniknutie do prežívania depresie“¹. Namiesto toho sa však Schreiberová uspokojila s dosť zľahčujúcim tvrdením, že „prednosť spočíva v porozumení tomu, ako ženy chápali ľudí v tom čase“ (1996, s. 474). Aká prednosť, mohli by sme sa opýtať? Navyše, napriek krehkému statusu jej dát, nezdráha sa hľadať vonkajšie príčiny týchto vysvetlení (1996, s. 489).
- 2 Schreiberová uvádza extrakty zo svojich dát. Namiesto analýzy nám však prezentuje iba zhrnutie toho, čo každá respondentka povedala, ku ktorému dospela na základe bežného uvažovania a na ktoré nadväzuje zjavne svojvoľným označením. To dáva článku anekdotickú príchuť a necháva kritika čudovať sa, prečo človek potrebuje spoločenskovedné zručnosti na to, aby napísal správu tohto druhu.
- 3 Samozrejme, nie je ťažké nájsť príklady, ktoré zapadajú do daného súboru kategórií. Navyše, článok neinformuje o deviantných prípadoch, a to aj napriek tomu, že informovanie o nich a následná analýza sú ústrednými črtami zakotvenej teórie.
- 4 Nie som si istý, odkiaľ pochádzajú kategórie (fázy a dimenzie), ktoré Schreiberová uvádza. Nie je jasné, či sú to kategórie, ktoré používali ženy („proces zotavenia popisovali ženy v rámci tohto výskumu ako ...“; 1996, s. 473) alebo výskumníčka. Ak ide o ten druhý prípad, autorka neuvádza žiadny odkaz na príslušné spoločenskovedné teórie, z ktorých by mohli byť jej kategórie odvodené (napr. teória sebadefinovania). Ak ide o prvý prípad, potom sa musí človek pozastavovať nad nedostatkom analytickej odvahy, v dôsledku ktorého sa k výskumu pristupuje ako k obyčajnému informovaniu o tom, čo respondenti povedali (pozri moje poznámky v kapitole 3 o „prechode za hranice obyčajného zoznamu“; a pozri Gilbert a Mulkey, 1983).

Mestskí liečiteľia

Engebretsonová (1996) píše na základe interview o zúčastnenom pozorovaní a výskume troch skupín liečiteľov, ktorí „liečia“ pomocou prikladania rúk. Svoje zistenia lokalizuje v pojmoch troch „dimenzií“ (prostredie, interakcia a poznávací proces) a neprekvapujúco zisťuje, že takýto typ liečenia sa líši od biomedicíny na každej z týchto troch dimenzií.

Napriek tomu, že Engebretsonová nespomína žiadnu explicitnú teóriu a na rozdiel od Schreiberovej nijako explicitne nekontroluje kvalitu, posilňuje reliabilitu svojho výkladu prostredníctvom podrobného etnografického popisu. Prostredníctvom neho sa dozvedáme o prostredí, ako bolo liečenie organizované a ako sa sedenia začínali a končili. Všetky tieto popisy majú potenciál aspoň naznačiť praktický význam. Pretrvávajú však tri problémy, týkajúce sa dát z pozorovania:

- 1 Neuvádza žiadne extrakty z dát (to, čo prebiehalo, sa pravdepodobne nenahrávalo a z nejakého dôvodu nie sú sprístupnené poznámky výskumníčky z terénu). To znamená, že čitateľ nemá žiadne dôkazy na sponchybnie výskumníckeho výkladu.
- 2 Nie je tam ani zmienka o systéme, použitom pri zaznamenávaní poznámok z terénu, a jeho dopade na reliabilitu dát (pozri kapitolu 13).

Podobne ako vo výskume Schreiberovej, správa o dátach sa podáva vo forme jednoduchého popisu. Bez diskusie o analytických základoch výskumníckeho výkladu môže mať jej správa iba žurnalistický status.²

Opäť, podobne ako Schreiberová, aj Engebretsonová zoskupuje vysvetlenia jej respondentov do množstva kategórií (v tomto prípade telesných pocitov, emocionálneho prežívania a zrkovných predstáv). V článku však nie je nič, čo by naznačovalo, že nejde o *ad hoc* nálepky bez jasného analytického základu. Vybraté extrakty opäť jednoducho ilustrujú autorkinu argumentáciu a autorka neinformuje o žiadnych deviantných prípadoch, ani ich neskúma.

Kvalitná starostlivosť v nemocnici

Iruritová (1996) popisuje pološtruktúrované interview na vzorke desiatich pacientov (jeden až dva týždne po prepustení) a desiatich zdravotných sestier z tých istých nemocničných oddelení. Respondentov sa pýtala, čo považujú za podstatu a príčiny „kvalitnej starostlivosti“.

Podľa autorky, pacienti nazerajú na seba ako na „zraniteľných“ a opisujú, čo robili oni a zdravotné sestry, aby zachovali „integritu“ pacienta. Sestry opisovali časové obmedzenia a nedostatok prostriedkov, ktoré ich obmedzovali pri poskytovaní takejto starostlivosti.

Podobne ako Schreiberová, aj Iruritová lokalizuje svoj výskum v rámci prístupu „zakotvenej teórie“, najmä prostredníctvom svojho pokusu o prácu s metódou systematického porovnávania. Ako mnohí iní výskumníci pracujúci s interview, informuje aj ona o využití kvalitatívneho softvérového programu (v jej prípade programu

ETHNOGRAPH). Navyše tvrdí, že dôležitou súčasťou kontroly kvality bolo oddeľovanie výskumov zdravotných sestier a pacientov a to, že teória sa budovala ako „prebiehajúci proces“ (1996, s. 346).

Napriek tomu, podľa mňa, pretrvávajú tri problémy týkajúce sa kvality:

- 1 Predstavuje „kvalitná starostlivosť“ normatívnu kategóriu, alebo kategóriu, ktorú používali participanti? Z Iruritovej vysvetlenia vlastných výskumných zistení to nie je jasné, v abstrakte však naznačuje, že prijíma normatívnu kategóriu bez námietok.³
- 2 Autorka neposkytla protokol z interview a, na rozdiel od Schreiberovej, neuvádza žiadne extrakty z rozhovorov. Čitateľ teda nemá možnosť dozvedieť sa, ako skúmala „kvalitnú starostlivosť“ alebo ako výskumníci analyzovali dáta.
- 3 Neuvádza sa žiadny analytický základ výberu kategórií výskumníkom (napr. „zachovanie integrity“ sa prezentuje ako jednoduchý opis toho, čo respondenti povedali – nie, napríklad, vo vzťahu ku Goffmanovmu, 1961, výkladu o identite v totálnych inštitúciách). Zistenia preto opäť pôsobia žurnalistickým dojmom.

Užívateľky kokainu počas tehotenstva a po pôrode

Pursleyová-Crotteauová a Stern (1996) informujú o longitudinálnom výskume na základe interview s deviatimi užívateľkami kokainu v období počas tehotenstva a po pôrode. Longitudinálny výskumný plán umožňuje vyriešiť problém retrospektívnych opisov, s ktorým sme sa stretli vo výskume Schreiberovej.

Títo výskumníci sa navyše skutočne snažia vytvoriť analytický rámec (založený na „štyroch dimenziách abstinencie“), ktorý umožňuje porozumieť, ako tieto ženy bojujú so závislosťou.⁴ Preto, na rozdiel od ostatných troch štúdií, neponúka tento článok iba zoznamy kategórií (odvodených na základe zdravého rozumu), ale spája ich do analytickej schémy, ktorá vytvára možnosť tvorenia formálnych teórií takého druhu, aké odporúčali Glaser a Strauss (1967) a ktoré môžu mať aj praktický význam.

Podľa mňa sa Pursleyová-Crotteauová a Stern (1996), žiaľ, nevyhli niektorým chybám iných výskumov. Predovšetkým:

- 1 S extraktmi z dát pracujú tak, ako keby mali samozrejmy význam, a nehovorili o deviantných prípadoch (pozri kapitolu 13).
- 2 Neuvádzajú otázky, ktoré slúžili na podnietenie respondentov, aby hovorili.
- 3 Článok ponúka neteoretické chápanie zakotvenej teórie. Výskumníci napríklad uvádzajú, že zakotvená teória „sa využíva na odhalenie problému z pohľadu aktérov“ (1996, s. 352). Ak je však toto všetko, čo výskum dokáže, ako sa potom líši od žurnalistiky „ľudských záujmov“ alebo dokonca od moderátorky Oprah Winfreyovej?

V týchto príkladoch z kvalitatívneho výskumu som zjavne našiel, z môjho pohľadu, mnoho chýb, ako aj niekoľko dobrých stránok. Svoju kritiku som zhrnul v tabuľke 26.2.

Po tom, čo som uviedol tieto príklady nedostatkov (a úspechov) v niekoľkých kvalitatívnych výskumných štúdiách, bude zvyšok tejto kapitoly obsahovať zopár pozitívnych návrhov, týkajúcich sa každého zo štyroch problémov „kvality“, identifikovaných v tabuľke 26.1.

Tabuľka 26.2 Niektoré nedostatky vo vybraných kvalitatívnych výskumných štúdiách

Ateoretickosť

- Zvyčajne sa preberajú kategórie, ktoré používajú participanti, alebo sa používajú kategórie *ad hoc* a odvodené na základe zdravého rozumu, t. j. žurnalistické.
- Normatívne koncepty sa niekedy prijímajú bez námietok.

Nereliabilné dáta

- Uvádzajú sa iba prečistené extrakty z dát: neuvádzajú sa otázky osôb, ktoré viedli interview; nie je naznačené, nakoľko sa musela určitá odpoveď z respondenta ťahať, napr. po prestávke alebo počiatočnej jednoslabičnej odpovedi.
- Namiesto extraktov z dát sa niekedy uvádzajú „zhrnutia“ výskumníkov.

Pochybná validita analýzy

- Chýbajú deviantné prípady.
- Niektoré opisy sú retrospektívne.

ŠTYRI PROBLÉMY „KVALITY“

Analytická hĺbka

Nakoľko môžeme názorne ukázať, že náš výskum uviedol do pohybu konceptuálny aparát našich spoločenskovedných disciplín, a tým pomohol budovať užitočné sociálne teórie?

Neustálou témou mojej kritiky vyššie bolo to, že výskumníci mali sklon popisovať dáta v pojmoch súborov kategórií, ktoré buď reprodukovali kategórie používané participanti, alebo na ne dali pozlátko zdravého rozumu. Aj keď sa môže diskutovať o tom, že je to správny postup v prvej fáze v rámci „zakotvenej teórie“, Glaser a Strauss (1967) jasne upozorňujú, že takýto popis ako taký nemôže vytvárať teóriu. Ak chceme tvoriť teóriu, musíme prejsť za hranice *ad hoc* nálepiek a predefinovať dáta v rámci jasne vyjadrenej analytickej schémy.

Ako sme videli vyššie, jednou zo silných stránok výkladu Pursleyovej-Crotteauovej a Sterna (1996) o tehotných užívateľkách kokaínu je práve to, že sa pokúšajú o vytvorenie analytickej schémy (založenej na „štyroch dimenziách abstinencie“), ktorý umožňuje porozumieť, ako tieto ženy bojujú so závislosťou. Týmto spôsobom sa kategórie spájajú do analytickej schémy za účelom vytvorenia toho, čo by Glaser a Strauss (1967) nazvali „formálnou“ teóriou.

Ako som tvrdil v kapitole 6, teóriu je najlepšie chápať ako súbor konceptov, používaných na definovanie alebo vysvetlenie nejakého javu. Kritériom prijatia teórie je jej užitočnosť.

Nasledujúce príklady ilustrujú toto chápanie teórie v rámci sociológie a antropológie:

- Na základe použitia „interakcionistickej“ teórie, zaoberajúcej sa „nálepkovaním“, bolo uvedomovanie si umierania dané do vzťahu so súborom „kontextov uvedomovania si“ (Glaser a Strauss, 1968).
- Na základe použitia „štrukturalistickej“ teórie charakteru binárnych protikladov sa použila priaznivá reakcia afrického kmeňa na mravčiaru pri vytváraní teórie o vzťahu medzi vnímanými „anomáliami“ a skúsenosťou s prekračovaním hraníc (Douglas, 1975).
- Na základe použitia teórie o aktívnom používaní jazyka, vychádzajúcej z „analýzy diskurzu“, sa ukázalo, že výklady vedcov o ich práci fungujú v lokálnych kontextoch (Gilbert a Mulkay, 1983).
- Na základe použitia „etnometodologickej“ teórie o interpretačných praktikách je potrebné hľadať „príčinu samovraždy“ v úsudkoch obhliadačov mŕtvol, ku ktorým dospeli na základe bežného uvažovania (Atkinson, 1978).

Bez aktívneho využitia týchto alebo iných teórií musíme nevyhnutne skĺznuť k *ad hoc* interpretáciám na základe bežného uvažovania a môžeme, podobne ako Iruritová (1996), v prípade odvolávania sa na označenie „kvalitná starostlivosť“, dokonca vniesť do analýzy dát normatívne koncepty. Avšak podobne, ako mnohí iní ľudia zaoberajúci sa skúmaním problémov, ktoré ovplyvňujú náš každodenný život, výskumníci v oblasti zdravotníctva môžu mať dve konkrétne ťažkosti pri teoretickom rozmyšľaní. Po prvé, to, že uprednostňujú skúmanie „ľudí“ a nie, povedzme, „premených“, môže viesť k snahe navodiť určitý druh „empatie“, ktorá bráni udržať si dostatočný odstup. Po druhé, ak robíte výskum v takej oblasti, ako je zdravotníctvo, kde vzniká toľko akútnych spoločenských problémov, môže byť niekedy ťažké pozeráť za hranice toho, čo vám hovoria poznatky na základe bežného uvažovania o „význame“ sociálnych situácií.

Ako môžeme potom pomôcť našej lenivej fantázii, aby teoreticky uvažovala o dátach? V kapitole 5 som hovoril o tom, ako môže vytváranie spoločenskovedných teórií profitovať zo štyroch typov citlivosti: historickej, kultúrnej, politickej a kontextovej.

K otázke, či môže mať takýto výskum, usmerňovaný teóriou, väčší praktický význam, aj k utváraniu lepšej spoločenskej vedy sa ešte vrátim. Teraz sa budem chvíľu zaoberať mojim druhým problémom „kvality“.

Prečo by sme mali veriť kvalitatívnemu výskumu?

Nakoľko spĺňajú naše dáta, metódy a zistenia kritériá reliability a validity alebo, vyjadrené vulgárnejšie, čelia cynikovi, ktorý to komentuje „To pravíte vy“?

Ak poukazujeme na prvoradosť analytickej otázky v rámci výskumu, mohli by sme z toho vyvodiť záver, že jedinú požiadavku, kladenú na každú výskumnú štúdiu, predstavuje analytická integrita. To by znamenalo, že validitu nejakého kvalitatívneho výskumu by sme mohli zabezpečiť jednoducho deklarováním jeho pôvodných, teoretických koreňov.

V súlade s týmto sa niekedy naznačuje, že posudzovanie kvality kvalitatívnych dát by malo presahovať hranice konvenčných metodologických prístupov. Autor tvrdí, že kvalita kvalitatívneho výskumu:

sa nedá určiť podľa predpísaných receptov. Jeho kvalita spočíva skôr v moci jeho jazyka vykresliť obraz sveta, v ktorom odhaľujeme niečo o nás samých, a našej spoločnej ľudskej prirodzenosti (Buchanan, 1992, s. 133).

Ak Buchanan hovorí, že hlavnou otázkou v rámci terénneho výskumu je skôr kvalita analýzy než regrutácia vzorky, alebo, povedzme, forma interview, tak súhlasím (pozri Mitchell, 1983). Buchananov odpor voči „predpísaným receptom“ však môže vyústiť do niečoho, čo by sa mohlo nazvať „metodologická anarchia“ (pozri Clavariano et al., 1995).

„Anarchistické“ stanovisko odmietam prijať z dvoch dôvodov. Po prvé, jednoducho nedáva zmysel tvrdiť, že všetko poznanie a pocity majú rovnakú váhu a hodnotu. Dokonca aj v každodennom živote pohotovo oddeľujeme „skutočnosť“ od „fantázie“. Prečo by sa potom mala veda líšiť? Po druhé, metodologická anarchia poskytuje výskumným grantovým agentúram jasné negatívne posolstvo, a síce: nefinancujte kvalitatívny výskum, pretože aj jeho zástancovia sa vzdali nároku na reliabilitu a validitu. A môžeme sa navyše v takomto prostredí čudovať, že potenciálne publikum kvalitatívneho výskumu (napr. zdravotnícke profesie, spoločnosti, odbory) neberie jeho „zistenia“ vážne?

Reliabilita dát by mala byť v strede záujmu každého výskumu. Pokusy vyhnúť sa tomuto problému odvolávaním sa na iné ontologické východiská kvalitatívneho výskumu (napr. Marshall a Rossman, 1989) nie sú presvedčivé. Ako nedávno upozornili iní autori:

Kvalitatívni výskumníci si už nemôžu dovoliť odsúvať otázku reliability. Zatiaľ čo sila terénneho výskumu bude vždy spočívať v jeho schopnosti zabezpečiť validitu tvrdení, jeho výsledky sa (odôvodnene) nebudú brať na vedomie, ak sa nebude venovať pozornosť reliabilite. Ak chceme odhadnúť reliabilitu, je povinnosťou vedeckého výskumníka, aby zdokumentoval svoj postup (Kirk a Miller, 1986, s. 72).

V kapitole 13 som sa podrobne zaoberal metódami zlepšenia validity, reliability a všeobecniteľnosti kvalitatívneho výskumu. Teraz prejdem na tretí problém „kvality“.

Iba rozhovory?

Do akej miery odzrkadľujú nami preferované metódy starostlivé zvažovanie alternatív, alebo predstavujú iba jednoduchú reakciu na obmedzený čas a prostriedky, alebo dokonca prevzatie aktuálnych trendov bez rozmýšľania?

V roku 1996, keď som písal príspevok na metodologickú konferenciu, urobil som si hrubý prieskum nedávno publikovaných článkov, zakladajúcich sa na výskumoch,

v ktorých sa využívali kvalitatívne metódy. V mojom vlastnom pododbore, sociológii zdravotníctva, prevažovalo uprednostňovanie otvorených interview. Údaje v tabuľke 26.3 sa týkajú článkov publikovaných v *Qualitative Health Research*.

Tabuľka 26.3 sa zhoduje so štyrmi, nie náhodne vybratými článkami o výskumoch v oblasti zdravotníctva, o ktorých sme hovorili vyššie, z ktorých všetky využívali rozhovory ako jedínú (alebo hlavnú) metódu. Vychýlenie sa smerom ku kvalitatívnym interview v *Qualitative Health Research* pravdepodobne odráža skutočnosť, ako som už poznamenal, že mnoho autorov pôsobí v oblasti ošetrovateľstva, v ktorej sa otvorené interview považuje jednak za vhodnú výskumnú techniku, a jednak za preferovaný model komunikovania s pacientom.

Tabuľka 26.3 Typ výskumnej metódy (Qualitative Health Research)

	Články	
	Počet	%
Kvalitatívne interview	65	71
Ostatné metódy	26	29

Zdroj: Články využívajúce kvalitatívne dáta v *Qualitative Health Research*, 1991–1996: $n = 91$.

Samozrejme, nemali by sme robiť príliš ďalekosiahle závery na základe takého malého a možno nereprezentatívneho súboru. Zistenie z tabuľky 26.3 však jednako len nemusí byť ďaleko od pravdy, že sa v článkoch publikovaných v časopisoch, patriaciach skôr do hlavného prúdu, uprednostňuje kvalitatívny výskum založený na interview.

Aby som si overil túto hypotézu, obrátil som sa na časopis Britskej sociologickej spoločnosti s názvom *Sociology*. Svoje zistenia uvádzam v tabuľke 26.4.

Tabuľka 26.4 naznačuje, že aj v kvalitatívnych článkoch publikovaných v *Sociology* sa preferuje používanie metódy interview. Napriek tomu, že je pomer iba 55/45, metóda interview jasne dominuje ako najpreferovanejšia jednotlivá metóda, pretože v kategórii „ostatné metódy“ sa hodili do jedného vreca všetky ostatné kvalitatívne metódy nezakladajúce sa na interview.

Ostatné spoločenské vedy sa môžu líšiť mierou využívania metódy interview. Napríklad, antropológovia môžu venovať relatívne väčšiu pozornosť metódam založeným na pozorovaní. Mám však podozrenie, že voľba otvoreného interview ako zlatého štandardu kvalitatívneho výskumu je veľmi rozšírená. Informačné systémy (IS), napríklad, predstavujú vednú disciplínu, ktorá skúma dôsledky informačných technológií na ľuďoch. Nedávno, pri príprave prednášky na konferenciu IS, som si urobil prieskum metodológií použitých vo výskumných článkoch, publikovaných v množstve ostatných vydaní časopisov o IS. Päť zo šiestich článkov o kvalitatívnom výskume vychádzalo z interview.

Na inom mieste som diskutoval o možných kultúrnych koreňoch tohto javu v kontexte „interview society“ (Atkinson a Silverman, 1997). Teraz ma zaujímajú skôr jeho metodologické dôsledky.

V prípade interview, ako hovorí Heritage, je chybou považovať verbálne vyjadrenia subjektov za „primeranú náhradu za pozorovanie skutočného správania“ (1984, s. 236).

Drew a Heritage (1992) upozorňujú, že to má priamy vplyv na to, aký typ dát považujeme za dôležitý. Väčšina kvalitatívnych výskumníkov pracuje s takými dátami, ako sú interview, fókusové skupiny a denníky. Pokúšajú sa takto „dostať do čiernej skrinky“ spoločenských inštitúcií a získať prístup k vnútorným procesom a praktickým“ (1992, s. 5). Takéto výskumy však môžu trpieť dvomi problémami:

- Predpokladom nemennej reality alebo kontextu (napr. „organizácie“), na ktoré ľudia reagujú,
- medzerou medzi presvedčeniami a konaním a medzi tým, čo ľudia hovoria, a tým, čo robia (Webb a Stimson, 1976; Gilbert a Mulkay, 1983).

Tabuľka 26.4 Typ výskumnej metódy (Sociology)

	Články	
	Počet	%
Kvalitatívne interview	27	55
Ostatné metódy	22	45

Zdroj: Články v Sociology využívajúce kvalitatívne dáta, 1991–1996: $n = 49$.

Uprednostňovanie výskumov na základe interview zo strany kvalitatívnych výskumníkov paradoxne rešpektuje deľbu práce, ktorú uprednostňujú kvantitatívni výskumníci. Podľa tejto deľby práce sa kvantitatívny výskum zameriava na objektívne štruktúry, a na kvalitatívnych výskumníkoch ostáva získať „vhlád“ do subjektívnych stavov ľudí.

Nešťastným následkom tejto deľby práce je to, že *obidva* prístupy zanedbávajú značnú časť z toho, ako ľudia interagujú. Alebo ešte silnejšie, obidva druhy výskumu sa zo zásady zaoberajú prostredím okolo javu, a nie javom samým.

Navyše musíme spochybníť argument, že v domnelej „súkromnej“ sfére ľudskej interakcie (napr. rodinný život) „nie sú dostupné“ dáta z pozorovania alebo iné voľne sa vyskytujúce dáta. Ako upozornili Gubrium a Holstein:

Vyjadrenia o poriadku rodinného života, ktoré počujeme mimo domácností, sa považujú za rovnako autentické ako tie, ktoré počujeme v domácnostiach ... Z praktického hľadiska to znamená, že analytik by pristupoval k *súkromnému* a k *verejnému* ako kategóriám skúseností – ktoré by konštruovali interagujúce osoby alebo by ho nasmerovali na ne – nie ako ku skutočným geografickým alebo spoločenským miestam. ... [Z toho vyplýva, že] z metodologického hľadiska by sme nemali považovať za samozrejmé, že súkromie vyžaduje privilegovaný prístup – že ľudia, ktorí obývajú súkromnú sféru, sú experti na jej popisovanie, koneční arbitri jej významu (1995, s. 205).

Takáto situácia naznačuje, že sa musíme dvakrát pozrieť na nepremyslené stotožňovanie otvorených interview so „zlatým štandardom“ kvalitatívneho výskumu. To

však neznamena, že by sme mali odmietnuť všetky výskumy založené na interview. Chcel som iba upozorniť, že výber akéhokoľvek výskumného nástroja sa musí obhájiť a že snaha uchopiť ľudské „prežívanie“ v žiadnom prípade dostatočne neospravedlňuje použitie otvorených interview.

Teraz prejdem k môjmu poslednému problému „kvality“.

Výskum a ľudia z praxe

Ako môžu validné, reliabilné a konceptuálne definované kvalitatívne výskumy predstavovať prínos pre prax a politiku tým, že odhalia niečo nové ľuďom z praxe, klientom alebo verejným činiteľom?

Výskumné nástroje, ako interview, fókusové skupiny a dotazníky, ktoré žiadajú od respondentov, aby poskytli nejaké fakty, postoje alebo skúsenosti, zohrávajú významnú rolu v oblastiach, ktoré sa týkajú nás všetkých, ako je napríklad zdravotníctvo. Predovšetkým môžu verejne činným osobám pomôcť logicky pochopiť, prečo, v určitom čase, ich klienti reagovali na konkrétnu službu určitým spôsobom (pozri kapitoly 15 a 24). Navyše, na rozdiel od výskumných štúdií, pracujúcich s pozorovaním alebo analýzou konverzácie, výskumy na základe interview sa dajú realizovať pomerne rýchlo a v tom zmysle poskytujú rýchle „odpovede“.

Žiaľ, ako som už tvrdil, niektorým výskumom, pracujúcim s kvalitatívnymi interview, môže chýbať analytická predstavivosť a neposkytnú viac než anekdotické „vhlady“. Ak teda existujú oprávnené pochybnosti o rigoróznosti analýzy dát, potom tvrdím, že verejní činitelia a ľudia z praxe by mali spochybnovať kvalitu „odpovedí“, ktoré takéto výskum poskytujú.

Jednou z možných odpovedí by mohol byť návrat k čisto kvantitatívnym výskumom, vzhľadom na veľkú pozornosť, ktorú zvyčajne venujú otázkam reliability a validity. Naozaj, ak by mal byť jedinou alternatívou *impresionistický* kvalitatívny výskum, určite by som vždy podporoval kvantitatívne štúdie, ako sú napríklad dobre zostavené dotazníky alebo náhodné kontrolné experimenty.

Nie je to však jediná alternatíva. Ako som už upozornil, „hlbkové“ vysvetlenia, ktoré zdanlivo poskytujú „otvorené“ interview, ako aj domnele jednoznačné nástroje na meranie uchovania informácií, postojov a správania, ktoré získame prostredníctvom laboratórnych alebo dotazníkových metód, majú chabý základ v tom, čo môžu ľudia hovoriť a robiť v každodenných kontextoch súvisiacich so zdravím.

Zoberte si príklad konzultácií v rámci všeobecného lekárstva. V rámci výskumu na základe interview s britskými pacientmi, ktorí sa zúčastnili na 50 konzultáciách so všeobecnými lekármi, si Webb a Stimson (1976) všimli pacientov, ktorí bežne vykreslovali lekárov, že konali necitlivo alebo na základe chabého úsudku. Naopak, pacienti prezentovali seba tak, že konali racionálne a citlivo.

Webb a Stimson (1976) vyvodzujú záver, že do ťažkostí sa dostaneme iba vtedy, keď budeme považovať odpovede pacientov za verný opis toho, čo sa odohralo na skutočnej konzultácii. Tým nechcú povedať, že pacienti klamali. Webb a Stimson poukazujú skôr na to, že pri rozprávaní „hrôzostrašných príbehov“ mali pacienti

možnosť dať priechod myšlienkam, ktoré zostali nevyslovené v priebehu konzultácie, znovu pomenovať skutočnú alebo pociťovanú nerovnosť medzi lekárom a pacientom a vyzdvihnúť svoju vlastnú racionalitu. Hrôzostrašné príbehy majú zároveň dramatickú podobu, ktorá upúta pozornosť poslucháča – skutočnosť, ktorú si kvalitatívni výskumníci uvedomia, keď ich požiadajú, aby stručne vysvetlili svoje zistenia.

Ako som to komentoval na inom mieste:

Stimson a Webb odmietajú prijať predpoklad, že laické opisy môžu nahradiť sociologické vysvetlenie. [Ne]chcú brať pohľad aktéra ako vysvetlenie, pretože by to znamenalo stotožnenie bežného uvažovania so sociológiou – recept na terénny výskum pre leňochov. Zaujímavé analytické otázky začínajú vyvstávať až vtedy, keď sa výskumník posunie za hranice pohľadu, ktorým sa pozerá turista, vyvedený z miery pod dojmom z bizarných kultúrnych praktík („Preboha, vy tu robíte všetko inak!“) (Silverman, 1993, s. 200).

Aby som ešte raz podčiarkol predchádzajúce tvrdenie, nechcem tým naznačiť, že výskumy spokojnosti pacientov na základe interview *nemajú* v rámci výskumu v oblasti zdravotníctva svoje miesto. Chcem skôr naznačiť, že takéto výskumy sa musia doplniť dátami o tom, čo sa skutočne odohráva na konzultácii ako takej. Našťastie, v súčasnosti máme takéto dáta k dispozícii, počnúc priekopníckou prácou Byrna a Longa (1976) až po Heathove (1997) precízne analýzy videonahrávok konzultácií. Vďaka týmto prácam môžeme poskytnúť profesionálom a klientom informácie o interakčných zručnostiach, o ktorých nevedeli, že ich ovládajú, a o dilemách v komunikácii, ktoré si nemuseli uvedomovať (pozri aj Silverman, 1987, kapitola 8). Navyše, verejní činitelia môžu robiť rozhodnutia v otázkach oveľa plnších dôkazov, než poskytujú jednoduché nahrávky „názorov“ alebo „postojov“ respondentov.

Ďalším bonusom skúmania komunikácie *in situ* je to, že zistenia, ako aj surové dáta, môžu predstavovať cenné prostriedky na tréning ľudí v praxi. Podobne, ako tréning komunikačných zručností v prípade lekárov, aj tréning poradcov nemusí byť úspešný, ak bude jeho základ tvoriť iba súbor príkazov a zákazov, podporený vymyslenými príkladmi. Čisto normatívne verzie poradenstva sú obmedzené, pretože praktické kontexty sa obmieňajú. V tejto súvislosti upozornil Feltham, že:

v rámci tréningových kurzov sa bude musieť venovať týmto problémom viac pozornosti, napríklad tak, že sa spochybní myšlienka čistých, ústredných, teoretických modelov a vážnejšie sa bude brať výskum a kritika poradenstva (1995, s. 163).

V nadväznosti na Felthama a vychádzajúc z výskumu poradenstva v oblasti HIV a AIDS som upozornil na to, že ak bude tréning takýchto zručností prebiehať formou normatívnych inštrukcií alebo hrania rol, ľahko sa môžu prehliadnúť niektoré zložité aspekty skutočnej poradenskej praxe – a to tak problémy, s ktorými sa poradcovia stretávajú, ako aj praktické riešenia, ktoré nachádzajú poradcovia pod tlakom bežnej poradenskej praxe (Silverman, 1997a, s. 223).

Ako sa ukázalo na mojich workshopoch s poradcami v oblasti AIDS, profesionáli majú pozitívnu odozvu na výskum, ktorý sa snaží dokumentovať drobné detaily ich pra-

xe a zároveň si všímajú štrukturálne tlaky, na ktoré musia oni reagovať (pozri kapitolu 16). Inými slovami to znamená, že by sme sa mali zameriavať na identifikáciu interakčných zručností zúčastnených osôb, a nie na ich nedostatky. Napriek tomu, že výskumník nemôže prikázať ľuďom z praxe, ako by sa mali správať, porozumenie zamýšľaným a nezamýšľaným dôsledkom konania môže vytvoriť základ pre plodný dialóg.

POZNÁMKY NA ZÁVER

Ako som poznamenal na začiatku, neočakávam, že podporíte moje námietky vo všetkom. Ak však aj nesúhlasíte so mnou vo všetkom, dúfam, že som aspoň uviedol všetky argumenty, že v rámci kvalitatívneho výskumu existuje vážna nerovnováha v prospech otvorených interview a sklon k trochu zjednodušujúcemu chápaniu „zakotvenej teórie“. Keď sa to spojí s nerešpektovaním logických požiadaviek na reliabilitu a validitu a s trochu obmedzenou analytickou predstavivosťou, ľudia z praxe a verejní činitelia môžu mať oprávnené rozpaky v súvislosti s tým, čo kupujú.

Odstránenie tejto nerovnováhy nebude ľahké. Kvalitatívni výskumníci sa možno budú musieť vzdať určitej časti ich horúcich kúpeľov v „empatických“ výmenách s respondentmi v interview a kriticky uvažovať o varovných signáloch týkajúcich sa „ľudskosti“ a „autenticosti“.⁵ Grantové agentúry budú musieť zase zvážiť, či obmedzený „rýchly pohľad“ je skutočne užitočnejší než dlhšia, nákladnejšia, no podrobnejšia výskumná štúdia.

Samozrejme, pri písaní výskumnej dizertačnej práce môže „rýchly pohľad“ predstavovať presne to, čo potrebujete! Ako sme videli v kapitolách 5 a 7, výber výskumného problému a výskumný plán často odzrkadľujú v rovnakej miere praktické náhodné vplyvy aj vedomé plánovanie.

Posolstvo tejto knihy *nespočíva* teda v tom, že by ste nikdy nemali využiť otvorené interview. Hovorím skôr to, že výber metódy by nikdy nemal byť nepremyslený. Naozaj, nie je nič zlé na tom, ak sa rozhodnete pre výskum založený na interview, avšak za predpokladu, že ste si metódu zvolili po zrelej úvahe, pretože je to dôležité z hľadiska vášho výskumného problému a teoretického prístupu.

ZHRNUTIE

V tejto záverečnej kapitole som kriticky zhodnotil štyri publikované články o kvalitatívnom výskume, pričom som použil štyri kritériá „kvality“:

- Nakoľko sme schopní názorne ukázať, že náš výskum uviedol do pohybu konceptuálny aparát našich spoločenskovedných disciplín a pomohol tak budovať užitočné sociálne teórie?
- Nakoľko spĺňajú naše dáta, metódy a zistenia kritériá reliability a validity alebo, vyjadrené vulgárnejšie, čelia cynikovi, ktorý to komentuje „To vravíte vy?“

- Do akej miery odzrkadľujú nami preferované metódy starostlivé zvažovanie alternatív, alebo predstavujú iba jednoduchú reakciu na obmedzený čas a prostriedky, alebo dokonca prevzatie aktuálnych trendov bez rozmyšľania?
- Ako môžu validné, reliabilné a konceptuálne definované kvalitatívne výskumy predstavovať prínos pre prax a politiku tým, že odhalia niečo nové ľuďom z praxe, klientom alebo verejným činiteľom?

V druhej polovici kapitoly som rozpracoval tieto kritériá, pričom som poukázal na to, že môžeme:

- teoreticky uvažovať o dátach,
- vypracovať empiricky spoľahlivé zistenia,
- využiť interview iba vtedy, keď dokázateľne zodpovedajú nášmu výskumnému problému,
- predstavovať prínos pre prax a politiku.

POZNÁMKY

Táto kapitola predstavuje prepracovanú verziu môjho článku „The quality of qualitative health research“, *Social Sciences in Health*, 1998, 8, (1), 104–118.

- 1 Zrieknutie sa nároku, že opisy v rámci interview priamo reprezentujú „prežívanie“, nemusí nevyhnutne predstavovať pre výskum na základe interview katastrofu, ako upozorňujem inde (Silverman, 1993, s. 106–114). Ako zdôrazňujú Gubrium a Holstein (1997), o interview môžeme povedať analyticky a prakticky zaujímavé veci, aj keď ich budeme analyzovať ako lokálne štrukturované naratívne formy.
- 2 Toto nie je kritika žurnalistiky, ktorá môže byť vo svojej najlepšej podobe veľmi poučná. Išlo mi jednoducho o odlišenie žurnalistiky a spoločenských vied.
- 3 Všimnite si, akým spôsobom sa definuje a vôbec nepovažuje za problematickú „kvalitná starostlivosť“ v nasledujúcej vete: „Poskytovanie kvalitnej starostlivosti, napriek tomu, že sa uznáva jeho životná dôležitosť pre systémy zdravotníckej starostlivosti, je zložitý jav, ktorému málo rozumieme“ (Iruritová, 1996, s. 331).
- 4 Štyri dimenzie abstinencie sú koncipované nasledovne (upravené podľa Pursleyovej-Crotteauovej a Sterna, 1996, s. 360):

		Prítomnosť túžby	
		+	-
Prítomnosť štruktúry	+	Držanie sa záchranného lana	Zmätok
	-	Urobím to sama	Tanec s diablom

- 5 Pozrite si Gubriumovu a Holsteinovu (1997) analýzu toho, čo oni nazývajú „emocionalizmus“, a Atkinsonovu a Silvermanovu (1997) diskusiu o kultúrnych koreňoch toho, čo nazývajú „romantizmus“.

Ďalšie čítanie

V tejto kapitole som rozpracoval niektoré myšlienky, ktoré sa objavili prvýkrát v David Silverman: *Interpreting Qualitative Data* (Sage, 1993).

Najaktuálnejšie výklady o kvalitatívnom výskume, ktoré spĺňajú kritériá, o ktorých sme hovorili v tejto kapitole, nájdete v David Silverman (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice* (Sage, 1997).

Dobré spracovanie kvalitatívneho výskumu, inšpirovaného teóriou, no rigorózneho, predstavujú: Pertti Alasuutari: *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies* (Sage, 1995); Jennifer Masonová: *Qualitative Researching* (Sage, 1996); Amanda Coffeyová a Paul Atkinson, *Making Sense of Qualitative Data* (Sage, 1996); a Anselm Strauss a Juliet Corbinová, *Basics of Qualitative Research* (Sage, 1990; vyšlo aj v češtine ako *Základy kvalitatívneho výskumu*. Boskovice: Albert, 1999).

Rôzne teoretické tradície, ktoré zahŕňa kvalitatívny výskum, šikovne rozoberajú Jaber Gubrium a James Holstein v *The New Language of Qualitative Method* (Oxford, 1997).

Článok Garyho Marxa „Of methods and manners for aspiring sociologists: 37 moral imperatives“ (*The American Sociologist*, Jar 1997, s. 102–125) predstavuje živý a nesmierne užitočný krátky návod pre začínajúcich výskumníkov.

Cvičenie 26.1

Vyberte si kvalitatívnu výskumnú štúdiu z vašej oblasti. Potom absolvujte nasledujúce kroky:

- 1 Posúďte štúdiu z hľadiska štyroch kritérií kvality, ktoré uvádzam v tabuľke 26.1.
- 2 Ak štúdiá nespĺňa všetky tieto kritériá, považujte, ako by sa dala vylepšiť, aby im vyhovela.
- 3 Porozmýšľajte, nakoľko zodpovedajú tieto kritériá vašej oblasti. Existujú nejaké dodatočné alebo odlišné kritériá, ktoré by ste si zvolili?

Príloha: Konvencie pre zhotovovanie prepisov

[C2: Mo:	dost dlhú [chvíľu [áno	Ľavá hranatá zátvorka označuje miesto, v ktorom sa preslov aktuálneho hovoriaceho prekrýva s hovorením niekoho iného.
=	W: C:	ktorý si uvedomujem = = Áno. Potvrdili by ste to?	Znamienka rovnosti, jedno na konci riadku a druhé na začiatku, označujú, že medzi dvomi riadkami nie je žiadna medzera.
(.4)	Áno, (.2) hej.		Čísla v okrúhlych zátvorkách označujú dĺžku prestávky v desatinách sekundy.
(.)	dostať (.) liečbu		Bodka v okrúhlych zátvorkách označuje malú prestávku, nie väčšiu než jednu desatinu sekundy.
—	Čo sa <u>deje</u> ?		Podčiarknutie označuje nejakú formu zdôraznenia prostredníctvom výšky hlasu alebo intenzity.
::	O:kay?		Dvojbodky označujú predĺženie bezprostredne predchádzajúcej hlásky. Počet dvojbodiek označuje dĺžku predĺženia.
SLOVO	Mám DOSŤ STAROSTÍ		Veľké písmená, okrem začiatkov riadku, označujú obzvlášť hlasné zvuky v porovnaní s okolitým rozprávaním.

.hhh	Cítim to (.2) .hhh	Rad h nasledujúcich po bodke označuje nádych; bez bodky výdych. Počet h označuje dĺžku nádychu alebo výdychu.
()	budúce risky a () a život (....)	Prázdne zátvorky označujú miesto, keď prepisujúca osoba nedokáže zachytiť, čo bolo povedané.
(slovo)	Vidíte (v tom) niečo pozitívne?	Slová v zátvorkách predstavujú pravdepodobne počuté slová.
(())	potvrdiť to ((pokračuje))	Dvojité okrúhle zátvorky obsahujú opis autora a nie prepis.
. , ?	Čo si myslíte?	Označujú intonáciu hovoriacej osoby (. = klesajúca intonácia; , = rovnaká alebo mierne stúpajúca intonácia).
>	>Čo si myslíte?	> označuje dáta, o ktorých sa bude hovoriť neskôr.

Slovník pojmov

Analýza diskurzu	Výskum „spôsobu, akým sú vytvárané verzie sveta, spoločnosti, udalostí a vnútorných psychologických svetov v diskurze“ (Potter, 1997, s. 146). Foucaultovský prístup k analýze diskurzu sa zaoberá konštruovaním subjektov v kontexte rôznych foriem moci/poznania.
Analýza konverzácie	Výskum konverzácie v rámci interakcie s cieľom odhaliť, ako vytvárame usporiadaný sociálny svet.
CAQDAS	(= Computer-assisted analysis of qualitative data) Analýza kvalitatívnych dát za pomoci počítača.
Etnografia	Pozorovateľská práca v konkrétnom sociálnom prostredí. Na začiatku bola hybnou silou etnografie antropológia.
Hypotéza	Testovateľný výrok.
Koncept	Myšlienka vyvodená z určitého modelu (napr. „podnet - reakcia“, „útlak“).
Makroštruktúra	Spôsob, akým utvárate celkovú argumentáciu vo výskumnej správe v kapitolách o dátach (Alasuutari, 1995, s. 179).
Metóda	Konkrétny výskumný postup.
Metodológia	Všeobecný prístup ku skúmaniu výskumných tém, ktorý dáva do súvislosti teórie s metódami.
Mikroštruktúra	Spôsob, akým píšete analýzu konkrétnych súborov dát vo výskumnej správe (Alasuutari, 1995, s. 179).
Model	Celkový rámec nazerania na realitu (napr. behaviorizmus, feminizmus).
Pozitivismus	Hľadanie zákonitostí sociálneho správania.
Reliabilita	Miera zhody, s ktorou rozliční pozorovatelia alebo ten istý pozorovateľ v rozličných situáciách zaraďujú prípady do tej istej kategórie (Hammersley, 1992, s. 67).
Teória	Súbor konceptov použitých na definovanie alebo vysvetlenie určitého javu.

Text	Spôsob definovania dát pozostávajúcich zo slov a z obrazov, ktoré sa zaznamenali bez zásahu výskumníka.
Triangulácia	Snaha o dosiahnutie „pravdivého“ pochopenia situácie na základe kombinácie rozličných spôsobov nazerania na ňu alebo rozličných zistení.
Validita	Miera, nakoľko popis presne reprezentuje sociálny jav, o ktorom hovorí (Hammersley, 1990, s. 57).
Veda	Kritické skúmanie dát vedúce k zhrňujúcim zovšeobecneniam, ktoré je vždy možné neskôr vyvrátiť.
Zovšeobecniteľnosť	Zovšeobecňovanie z konkrétnych prípadov na celú populáciu.

Literatúra

- Abrams, P., 1984: Evaluating soft findings: some problems of measuring informal care. *Research Policy and Planning*, 2 (2), 1-8.
- Acourt, P., 1997: Progress, utopia and intellectual practice: arguments for the resurrection of the future. *Nepublikovaná dizertačná práca*, University of London, Goldsmiths' College.
- Agar, M., 1986: *Speaking of Ethnography*. Edícia *Qualitative Methods*, 2. zväzok, Londýn: Sage.
- Alasuutari, P., 1995: *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies*. Londýn: Sage.
- Antaki, C. a Rapley, M., 1996: „Quality of life” talk: the liberal paradox of psychological testing. *Discourse and Society*, 7 (3), 293-316.
- Arber, S., 1993: The research process. In: N. Gilbert (ed.): *Researching Social Life*. Londýn: Sage, 32-50.
- Armstrong, D., Gosling, A., Weinman, J. a Marteau, T., 1997: The place of interrater reliability in qualitative research: an empirical study. *Sociology*, 31 (3), 597-606.
- Atkinson, J. M., 1978: *Discovering Suicide*. Londýn: Macmillan.
- Atkinson, J. M. a Heritage, J. C. (eds.), 1984: *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Atkinson, P., 1992: The ethnography of a medical setting: reading, writing and rhetoric. *Qualitative Health Research*, 2 (4), 451-174.
- Atkinson, P. a Coffey, A., 1997: Analysing documentary realities. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research*. Londýn: Sage, 45-62.
- Atkinson, P. a Silverman, D., 1997: Kundera's Immortality: the interview society and the invention of self. *Qualitative Inquiry*, 3 (3), 324-345.
- Barthes, R., 1973: *Mythologies*. Londýn: Paladin.
- Baruch, G., 1981: Moral tales: parents' stories of encounters with the health profession. *Social Health and Illness*, 3 (3), 275-296.
- Baruch, G., 1982: Moral tales: interviewing parents of congenitally ill children. *Nepublikovaná dizertačná práca*, University of London, Goldsmiths' College.
- Baszanger, I. a Dodier, N., 1997: Ethnography: relating the part to the whole. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 8-23.
- Becker, H., 1998: *Tricks of the Trade: How to Think about Your Research while Doing It*. Chicago a Londýn: University of Chicago Press.
- Becker, H. a Geer, B., 1960: Participant observation: the analysis of qualitative field data. In: R. Adams a J. Preiss (eds.): *Human Organization Research: Field Relations and Techniques*. Homewood, IL: Dorsey.
- Bell, J., 1993: *Doing Your Research Project*. 2. vyd. Buckingham: Open University Press.
- Berelson, B., 1952: *Content Analysis in Communicative Research*. New York: Free Press.
- Bergmann, J., 1992: Veiled mortality: notes on discretion in psychiatry. In: P. Drew a J. Heritage (eds.): *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 137-162.
- Blaikie, N., 1993: *Approaches to Social Enquiry*. Cambridge: Polity.
- Blau, P. a Schoenherr, R., 1971: *The Structure of Organizations*. New York: Basic Books.
- Bloor, M., 1978: On the analysis of observational data: a discussion of the worth and uses of inductive techniques and respondent validation. *Sociology*, 12 (3), 545-557.
- Bloor, M., 1983: Notes on member validation. In: R. Emerson (ed.): *Contemporary Field Research: a Collection of Readings*. Boston: Little, Brown.

- Bloor, M., 1997: Addressing social problems through qualitative research. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 221-238.
- Blumer, H., 1956: Sociological analysis and the „variable“. *American Sociological Review*, 21, 633-660.
- British Research Councils, 1996: *Priorities News*. Jar. Swindon: ESRC, <http://www.pparc.ac.uk/work/supervis/intro.ht>
- Brown, P. a Levinson, S., 1987: *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bryman, A., 1988: *Quantity and Quality in Social Research*. Londýn: Unwin Hyman.
- Buchanan, D. R., 1992: An uneasy alliance: combining qualitative and quantitative research methods. *Health Education Quarterly*, 117-135.
- Bulmer, M., 1984: *The Chicago School of Sociology*. Chicago: Chicago University Press.
- Button, G., 1992: Answers as interactional products: two sequential practices used in job interviews. In: P. Drew a J. C. Heritage (eds.): *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 212-234.
- Byrne, P. a Long, B., 1976: *Doctors Talking to Patients*. Londýn: HMSO.
- Chapman, G., 1987: *Talk, text and discourse: nurses' talk in a therapeutic community*. *Dizertačná práca*. Goldsmiths College, University of London.
- Cicourel, A., 1964: *Method and Measurement in Sociology*. New York: Free Press.
- Cicourel, A., 1968: *The Social Organization of Juvenile Justice*. New York: Wiley.
- Clavarino, A., Najman, J. a Silverman, D., 1995: Assessing the quality of qualitative data. *Qualitative Inquiry*, 1 (2), 223-242.
- Coffey, A. a Atkinson, P., 1996: *Making Sense of Qualitative Data*. Londýn: Sage.
- Coffey, A., Holbrook, B. a Atkinson, P., 1996: Qualitative data analysis: technologies and representations. *Sociological Research Online*, 1 (1). <http://www.soc.surrey.ac.uk/socresonline/1/1/4.html>
- Cornwell, J., 1981: *Hard Earned Lives*. Londýn: Tavistock.
- Cryer, P., 1996: *The Research Student's Guide to Success*. Buckingham: Open University Press.
- Davidson, J., 1984: Subsequent versions of invitations, offers, requests, and proposals dealing with potential or actual rejection. In: J. M. Atkinson a J. C. Heritage (eds.): *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 102-128.
- Denzin, N., 1970: *The Research Act in Sociology*. Londýn: Butterworth.
- Denzin, N., 1997: *Interpretive Ethnography: Ethnographic Practices for the 21st Century*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Denzin, N. a Lincoln, Y. (eds.), 1994: *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dey, I., 1993: *Qualitative Data Analysis: a User-Friendly Guide for Social Scientists*. Londýn: Routledge.
- Dingwall, R. a Murray, T., 1983: Categorization in accident departments: „good“ patients, „bad“ patients and children. *Sociology of Health and Illness*, 5 (12), 121-148.
- Douglas, M., 1975: Self-evidence. In: M. Douglas: *Implicit Meanings*. Londýn: Routledge.
- Drew, P. a Heritage, J. C., 1992: Analysing talk at work: an introduction. In: P. Drew a J. C. Heritage (eds.): *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 3-65.
- Durkheim, E., 1951: *Suicide*. New York: Free Press.
- Durkin, T., 1997: Using computers in strategic qualitative research. In: G. Miller a R. Dingwall (eds.): *Context and Method in Qualitative Research*. Londýn: Sage, 92-105.
- Edwards, G., Williamson, V., Hawker, A., Hensman, C., Postoyan (teraz Waller), S., 1968: Census of a reception centre. *British Journal of Psychiatry*, 114, 1031-1039.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I. a Shaw, L. L., 1995: *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Engelbreton, J., 1996: Urban healers: an experiential description of American healing touch groups. *Qualitative Health Research*, 6 (4), 526-541.
- Feltham, C., 1995: *What is Counselling?* Londýn: Sage.

- Fielding, N., 1982: *Observational research on the National Front*. In: M. Bulmer (ed.): *Social Research Ethics: an Examination of the Merits of Covert Participant Observation*. Londýn: Macmillan.
- Fielding, N. a Fielding, J., 1986: *Linking Data*. Londýn: Sage.
- Fielding, N., a Lee, R. (eds.), 1991: *Using Computers in Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.
- Filmer, P., Phillipson, M., Silverman, D. a Walsh, D., 1972: *New Directions in Sociological Theory*. Londýn: Collier-Macmillan.
- Fisher, M., 1997: *Qualitative computing: using software for qualitative data analysis*. Cardiff Papers in Qualitative Research. Aldershot: Ashgate.
- Foucault, M., 1977: *Discipline and Punish*. Harmondsworth: Penguin. (Vyšlo aj v slovenčine ako *Dozerať a trestať*. Bratislava: Kalligram, 2000.)
- Foucault, M., 1979: *The History of Sexuality: Vol. 1*. Harmondsworth: Penguin. (Vyšlo aj v češtine ako *Dějiny sexuality I: Vůle k věděni*. Praha: Hermann a synové, 1999.)
- Frake, C., 1964: *Notes on queries in ethnography*. *American Anthropologist*, 66, 132-145.
- Fraser, M., 1995: *The history of the child: 1905-1989*. Dizertačná práca, Goldsmiths College, University of London.
- Garfinkel, H., 1967: *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gilbert, N., 1993a: *Writing about social research*. In: N. Gilbert (ed.): *Researching Social Life*. Londýn: Sage, 328-344.
- Gilbert, N. (ed.), 1993b: *Researching Social Life*. Londýn: Sage.
- Gilbert, N. a Mulkay, M., 1983: *In search of the action*. In: N. Gilbert a P. Abell (eds.): *Accounts and Action*. Aldershot: Gower.
- Glaser, B. a Strauss, A., 1964: *The social loss of dying patients*. *American Journal of Nursing*, 64 (6), 119-121.
- Glaser, B. a Strauss, A., 1967: *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine.
- Glaser, B. a Strauss, A., 1968: *Time for Dying*. Chicago: Aldine.
- Glassner, B. a Loughlin, J., 1987: *Drugs in Adolescent Worlds: Burnouts to Straights*. New York: St Martin's Press.
- Goffman, E., 1959: *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday Anchor.
- Goffman, E., 1961: *Asylums*. New York: Doubleday Anchor.
- Goffman, E., 1974: *Frame Analysis*. New York: Harper and Row.
- Gouldner, A., 1954: *Patterns of Industrial Bureaucracy*. Glencoe, IL: Free Press.
- Guba, E. a Lincoln, Y., 1994: *Competing paradigms in qualitative research*. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 105-117.
- Gubrium, J., 1988: *Analysing Field Reality*. Newbury Park, CA: Sage.
- Gubrium, J., 1992: *Out of Control: Family Therapy and Domestic Disorder*. Londýn: Sage.
- Gubrium, J., 1997: *Living and Dying in Murray Manor*. Charlottesville, VA: University Press of Virginia.
- Gubrium, J. a Buckholdt, D., 1982: *Describing Care: Image and Practice in Rehabilitation*. Cambridge, MA: Oelschlagel, Gunn and Hain.
- Gubrium, J. a Holstein, J., 1995: *Qualitative inquiry and the deprivatization of experience*. *Qualitative Inquiry*, 1 (2), 204-222.
- Gubrium, J. a Holstein, J., 1997: *The New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.
- Hadley, R., 1987: *Publish or be ignored: proselytise and be damned*. In: G. C. Wenger (ed.): *The Research Relationship: Practice and Politics in Social Policy Research*. Londýn: Allen and Unwin, 98-110.
- Halfpenny, P., 1979: *The analysis of qualitative data*. *Sociological Review*, 27 (4), 799-825.
- Hammersley, M., 1990: *Reading Ethnographic Research: a Critical Guide*. Londýn: Longmans.
- Hammersley, M., 1992: *What's Wrong with Ethnography? Methodological Explorations*. Londýn: Routledge.
- Hammersley, M. a Atkinson, P., 1983: *Ethnography: Principles in Practice*. Londýn: Tavistock.

- Hart, C., 1998: *Doing a Literature Review: Releasing the Social Science Imagination*. Londýn: Sage.
- Heath, C., 1997: *Using video: analysing activities in face to face interaction*. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 221-238.
- Heaton, J. M., 1979: *Theory in psychotherapy*. In: N. Bolton (ed.): *Philosophical Problems in Psychology*. Londýn: Methuen, 179-198.
- Heise, D., 1988: *Computer analysis of cultural structures*. *Social Science Computer Review*, 6, 183-196.
- Heritage, J., 1984: *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity.
- Heritage, J. a Sefi, S., 1992: *Dilemmas of advice: aspects of the delivery and reception of advice in interactions between health visitors and first time mothers*. In: P. Drew a J. Heritage (eds.): *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 359-417.
- Hesse-Biber, S. a Dupuis, P., 1995: *Hypotheses testing in computer-aided qualitative data analysis*. In: U. Kelle (ed.): *Computer Aided Qualitative Data Analysis: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 129-135.
- Hill, C. E., 1989: *Therapist Techniques and Client Outcomes: Eight Cases of Brief Psychotherapy*. Londýn: Sage.
- Hindess, B., 1973: *The Use of Official Statistics in Sociology*. Londýn: Macmillan.
- Holstein, J. a Gubrium, J., 1995: *The Active Interview*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hornsby-Smith, M., 1993: *Gaining access*. In: N. Gilbert (ed.): *Researching Social Life*. Londýn: Sage, 52-67.
- Houtkoop-Steenstra, H., 1991: *Opening sequences in Dutch telephone conversations*. In: D. Boden a D. H. Zimmerman (eds.): *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis*. Cambridge: Polity, 232-250.
- Huber, G. L. a Garcia, C. M., 1991: *Computer assistance for testing hypotheses about qualitative data: the software package AQUAD 3.0*. *Qualitative Sociology*, 14 (4), 325-348.
- Huberman, A. M. a Miles, M. B., 1994: *Data management and analysis methods*. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 413-427.
- Irurita, V., 1996: *Hidden dimensions revealed: progressive grounded theory study of quality care in the hospital*. *Qualitative Health Research*, 6 (3), 331-349.
- Jeffery, R., 1979: *Normal rubbish: deviant patients in casualty departments*. *Sociology of Health and Illness*, 1 (1), 90-107.
- Kafka, F., 1961: *Investigation of a dog*. In: *Metamorphosis and Other Stories*. Harmondsworth: Penguin.
- Kelle, U. (ed.), 1995: *Computer Aided Qualitative Data Analysis: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage.
- Kelle, U., 1997: *Theory building in qualitative research and computer programs for the management of textual data*. *Sociological Research Online*, 2 (2), [http:// www.socresonline.org.uk/socresonline/2/2/1.html](http://www.socresonline.org.uk/socresonline/2/2/1.html)
- Kelle, U. a Laurie, H., 1995: *Computer use in qualitative research and issues of validity*. In: U. Kelle (ed.): *Computer Aided Qualitative Data Analysis: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 19-28.
- Kelly, M., 1998: *Writing a research proposal*. In: C. Seale (ed.): *Researching Society and Culture*. Londýn: Sage, 111-122.
- Kendall, G. a Wickham, G., 1998: *Using Foucault's Methods*. Londýn: Sage.
- Kent, G., 1996: *Informed consent*. In: *The principled researcher*. Nepubl. rukopis, Social Science Division, The Graduate School, University of Sheffield, 18-24.
- Kirk, J. a Miller, M., 1986: *Reliability and Validity in Qualitative Research*. Londýn: Sage.
- Kuhn, T. S., 1970: *The Structure of Scientific Revolutions*. 2. vyd., Chicago: University of Chicago Press.
- Lee, R. M. a Fielding, N. G., 1995: *„Users“ experience of qualitative data analysis software*. In: U. Kelle (ed.): *Computer Aided Qualitative Data Analysis: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 29-140.

- Lepper, G., 1995: Making trouble: the uses of „formal organization“ as an institutional resource. *Studies in Cultures, Organizations and Societies*, 1, 189–207.
- Lindström, A., 1994: Identification and recognition in Swedish telephone conversation opening. *Language and Society*, 23 (2), 231–252.
- Lipset, S. M., Trow, M. a Coleman, J., 1962: *Union Democracy*. Garden City, NY: Anchor Doubleday.
- Livingston, E., 1987: *Making Sense of Ethnomethodology*. Londýn: Routledge.
- Lynch, M., 1984: *Art and Artifact in Laboratory Science*. Londýn: Routledge.
- Malinowski, B., 1922: *Argonauts of the Western Pacific*. Londýn: Routledge.
- Marsh, C., 1982: *The Survey Method*. Londýn: Allen and Unwin.
- Marshall, C. a Rossman, G., 1989: *Designing Qualitative Research*. Londýn: Sage.
- Marx, G., 1997: Of methods and manners for aspiring sociologists: 37 moral imperatives. *The American Sociologist*, Jar 1997, 102–125.
- Mason, J., 1996: *Qualitative Researching*. Londýn: Sage.
- Maynard, D. W., 1991: Interaction and asymmetry in clinical discourse. *American Journal of Sociology*, 97 (2), 448–495.
- Maynard, D. W., 1992: „On clinicians co-implicating recipients“ perspective in the delivery of diagnostic news. In: P. Drew a J. C. Heritage (eds.): *Talk at Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 331–358.
- McKeganey, N. a Bloor, M., 1991: Spotting the invisible man: the influence of male gender on fieldwork relations. *British Journal of Sociology*, 42 (2), 195–210.
- McLeod, J., 1994: *Doing Counselling Research*. Londýn: Sage.
- Mehan, H., 1979: *Learning Lessons: Social Organization in the Classroom*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mercer, K., 1990: Powellism as a political discourse. Dizertačná práca, Goldsmiths College, University of London.
- Mergenthaler, E., 1996: Emotion-abstraction patterns in verbatim protocols: a new way of describing psychotherapeutic process. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64 (6), 1306–1315.
- Miall, D. S. (ed.), 1990: *Humanities and the Computer: New Directions*. Oxford: Clarendon.
- Miles, M. a Huberman, A., 1984: *Qualitative Data Analysis*. Londýn: Sage.
- Miles, M. a Weitzman, E., 1995: *Computer Programs for Qualitative Data Analysis*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Miller, G. a Silverman, D., 1995: Troubles talk and counselling discourse: a comparative study. *The Sociological Quarterly*, 36 (4), 725–747.
- Miller, J., 1996: Female gang involvement in the Midwest: a two-city comparison. Dizertačná práca, Department of Sociology, University of Southern California.
- Miller, J. a Glassner, B., 1997: The „Inside“ and the „Outside“: finding realities in interviews. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research*, Londýn: Sage, 99–112.
- Miller, R. a Bor, R., 1988: *AIDS: a Guide to Clinical Counselling*. Londýn: Science Press.
- Mills, C. W., 1959: *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Mitchell, J. C., 1983: Case and situational analysis. *Sociological Review*, 31 (2), 187–211.
- Moerman, M., 1974: Accomplishing ethnicity. In: R. Turner (ed.): *Ethnomethodology*. Harmondsworth: Penguin, 34–68.
- Morse, J. M., 1994: Designing funded qualitative research. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 220–235.
- Mulkay, M., 1984: The ultimate compliment: a sociological analysis of ceremonial discourse. *Sociology*, 18, 531–549.
- Murcott, A., 1997: The PhD: some informal notes. Nepubl. článok, School of Health and Social Care, South Bank University, Londýn.
- O'Brien, M., 1993: Social research and sociology. In: N. Gilbert (ed.): *Researching Social Life*. Londýn: Sage, 1–17.

- Oboler, R., 1986: For better or for worse: anthropologists and husbands in the field. In: T. Whitehead a M. Conway (eds.): *Self, Sex and Gender in Cross-Cultural Fieldwork*. Urbana, IL: University of Illinois Press, 28–51.
- Orford, J., Waller, S., a Peto, J., 1974: Drinking behaviour and attitudes and their correlates among university students in England. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol*, 35, 1316–1374.
- Peräkylä, A., 1989: Appealing to the experience of the patient in the care of the dying. *Sociology of Health and Illness*, 11 (2), 117–134.
- Peräkylä, A., 1995: *AIDS Counselling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peräkylä, A., 1997: Reliability and validity in research based upon transcripts. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research*, Londýn: Sage, 201–219.
- Phillips, D., 1973: *Abandoning Method*. San Francisco a Londýn: Jossey Bass.
- Phillips, E. a Pugh, D., 1994: *How To Get a PhD*. 2. vyd., Buckingham: Open University Press.
- Pomerantz, A., 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. In: J. M. Atkinson a J. C. Heritage (eds.): *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 57–101.
- Popper, K., 1959: *The Logic of Scientific Discovery*. New York: Basic Books.
- Potter, J., 1997: Discourse analysis as a way of analysing naturally-occurring talk. In: D. Silverman (ed.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage, 144–160.
- Potter, J. a Wetherell, M., 1987: *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. Londýn: Sage.
- Potter, J. a Wetherell, M., 1994: *Analysing Discourse*. In: A. Bryman a R. G. Burgess (eds.): *Analysing Qualitative Data*. Londýn: Routledge, 47–66.
- Prior, L., 1987: Policing the dead: a sociology of the mortuary. *Sociology*, 21 (3), 355–376.
- Procter, M., 1993: *Analysing survey data*. In: N. Gilbert (ed.): *Researching Social Life*. Londýn: Sage.
- Propp, V. I., 1968: *Morphology of the Folktale*. 2. upravené vyd., ed. L. A. Wagner, Austin a Londýn: University of Texas Press.
- Punch, M., 1986: *The Politics and Ethics of Fieldwork*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Punch, M., 1994: Politics and ethics in fieldwork. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 83–97.
- Pursley-Crotteau, S. a Stern, P., 1996: Creating a new life: dimensions of temperance in perinatal cocaine crack users. *Qualitative Health Research*, 6 (3), 350–367.
- Radcliffe-Brown, A. R., 1948: *The Andaman Islanders*. Glencoe, IL: Free Press.
- Rayner, G. a Stimson, G., 1979: *Medicine, superstructure and micropolitics: a response*. *Social Science and Medicine*, 13A, 611–612.
- Reason, P. a Rowan, J., 1981: *Human Inquiry: a Sourcebook of New Paradigm Research*. Chichester: Wiley.
- Reid, A. O., 1992: Computer management strategies for text data. In: B. F. Crabtree a W. L. Miller (eds.): *Doing Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage, 125–145.
- Richards, L. a Richards, T., 1994: Using computers in qualitative analysis. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 445–462.
- Richardson, L., 1990: *Writing Strategies: Researching Diverse Audiences*. Newbury Park, CA: Sage.
- Richardson, L., 1994: Writing: a method of inquiry. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 516–529.
- Riessman, C. K., 1993: *Narrative Analysis*. Newbury Park, CA: Sage.
- Rudestam, K. a Newton, R., 1992: *Surviving Your Dissertation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Sacks, H., 1974: On the analysability of stories by children. In: R. Turner (ed.): *Ethnomethodology*. Harmondsworth: Penguin.
- Sacks, H., 1984: On doing „being ordinary“. In: J. M. Atkinson a J. Heritage (eds.): *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 513–529.

- Sacks, H., 1992: Lectures on Conversation. 1. a 2. diel; ed. Gail Jefferson, úvod napísal Emmanuel Schegloff. Oxford: Blackwell.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. a Jefferson, G., 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation. *Language*, 50 (4), 696-735.
- Schegloff, E., 1986: The routine as achievement. *Human studies*, 9, 111-151.
- Schegloff, E., 1991: Reflections on talk and social structure. In: D. Boden a D. Zimmerman (eds.): *Talk and Social Structure: Studies in Ethnomethodology and Conversation Analysis*. Cambridge: Polity, 44-70.
- Schreiber, R., 1996: (Re)defining my self: women's process of recovery from depression. *Qualitative Health Research*, 6 (4), 469-491.
- Schwartz, H. a Jacobs, J., 1979: *Qualitative Sociology: a Method to the Madness*. New York: Free Press.
- Seale, C., 1996: Living alone towards the end of life. *Ageing and Society*, 16, 75-91.
- Seale, C. (ed.), 1998: *Researching Society and culture*. Londýn: Sage.
- Seale, C., 1999: *The Quality of Qualitative Research*. Londýn: Sage.
- Selltiz, C., Jahoda, M., Deutsch, M. a Cook, S., 1964: *Research Methods in Social Relations*. New York: Holt, Rinehart a Winston.
- Silverman, D., 1975: Accounts of organizations: organizational structures and the accounting process. In: J. McKinlay (ed.): *Processing People: Cases in Organizational Behaviour*. Londýn: Holt, Rinehart a Winston.
- Silverman, D., 1981: The child as a social object: Down's syndrome children in a paediatric cardiology clinic. *Sociology of Health and Illness*, 3 (3), 254-274.
- Silverman, D., 1983: The clinical subject: adolescents in a cleft palate clinic. *Sociology of Health and Illness*, 5 (3), 253-274.
- Silverman, D., 1984: Going private: ceremonial forms in a private oncology clinic. *Sociology*, 18, 191-202.
- Silverman, D., 1985: *Qualitative Methodology and Sociology: Describing the Social World*. Aldershot: Gower.
- Silverman, D., 1987: *Communication and Medical Practice: Social Relations in the Clinic*. Londýn: Sage.
- Silverman, D., 1989: Making sense of a precipice: constituting identity in an HIV clinic. In: P. Aggleton, G. Hart a P. Davies (eds.): *AIDS: Social Representations, Social Practices*. Lewes: Falmer.
- Silverman, D., 1990: The social organization of HIV counselling. In: P. Aggleton, G. Hart a P. Davies (eds.): *AIDS: Individual, Cultural and Policy Perspectives*. Lewes: Falmer, 191-211.
- Silverman, D., 1993: *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. Londýn: Sage.
- Silverman, D. (ed.), 1997a: *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Londýn: Sage.
- Silverman, D., 1997b: *Discourses of Counselling: HIV Counselling as Social Interaction*. Londýn: Sage.
- Silverman, D., 1998a: *Harvey Sacks: Social Science and Conversation Analysis*. Cambridge: Polity, New York: Oxford University Press.
- Silverman, D., 1998b: *Analysing conversation*. In: C. Seale (ed.): *Researching Society and Culture*. Londýn: Sage, 261-274.
- Silverman, D. a Bloor, M., 1989: Patient-centered medicine: some sociological observations on its constitution, penetration and cultural assonance. In: G. L. Albrecht (ed.): *Advances in Medical Sociology*. Greenwich, CT: JAI Press, 3-26.
- Silverman, D. a Gubrium, J., 1994: Competing strategies for analyzing the contexts of social interaction. *Sociological Inquiry*, 64 (2), 179-198.
- Silverman, D. a Jones, J., 1976: *Organizational Work: the Language of Grading/the Grading of Language*. Londýn: Collier-Macmillan.
- Silverman, D., Baker, C. a Keogh, J., 1997: *Advice-giving and advice-reception in parent-teacher inter-*

- views. In: I. Hutchby a J. Moran-Ellis (eds.): *Children and Social Competence*. Londýn: Falmer, 220-240.
- Singleton, R., Straits, B., Straits, M. a McAllister, R., 1988: *Approaches to Social Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, J. K. a Heshusius, L., 1986: Closing down the conversation: the end of the qualitative-quantitative debate among educational enquirers. *Educational Researcher*, 15, 4-12.
- Sontag, S., 1979: *Illness as Metaphor*. Harmondsworth: Penguin.
- Spradley, J. P., 1979: *The Ethnographic Interview*. New York: Holt, Rinehart a Winston.
- Stake, R., 1994: Case studies. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 236-247.
- Stimson, G., 1986: Place and space in sociological fieldwork. *Sociological Review*, 34 (3), 641-656.
- Strauss, A. a Corbin, J., 1990: *Basics of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Strauss, A. a Corbin, J., 1994: Grounded theory methodology: an overview. In: N. Denzin a Y. Lincoln (eds.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 262-272.
- Strong, P., 1979: *The Ceremonial Order of the Clinic*. Londýn: Routledge.
- Suchman, L., 1987: *Plans and Situated Actions: the Problem of Human-Machine Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sudnow, D., 1968a: *Passing On: the Social Organization of Dying*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Sudnow, D., 1968b: Normal crimes. In: E. Rubington a M. Weinberg (eds.): *Deviance: the Interactionist Perspective*. New York: Macmillan.
- Taylor, V., 1994: Preference organization in anxiety/phobia counselling: preserving social solidarity. *Counselling Psychology Quarterly*, 7 (2), 143-166.
- ten Have, P., 1998: *Doing Conversation Analysis: a Practical Guide*. Londýn: Sage.
- Thomas, W. a Znaniecki, F., 1927: *The Polish Peasant in Europe and America*. New York: Alfred Knopf.
- Tyler, S. A., 1986: Post-modern ethnography: from document of the occult to occult document. In: J. Clifford a G. Marcus (eds.): *Writing Culture: the Poetics and Politics of Ethnography*. Los Angeles: University of California Press, 122-140.
- Waitzkin, H., 1979: Medicine, superstructure and micropolitics. *Social Science and Medicine*, 13A, 601-609.
- Walsh, D., 1998: *Doing ethnography*. In: C. Seale (ed.): *Researching Society and Culture*. Londýn: Sage, 217-232.
- Warren, A., 1988: *Gender Issues in Field Research*. Newbury Park, CA: Sage.
- Warren, A. a Rasmussen, P., 1977: Sex and gender in fieldwork research. *Urban Life*, 6, 359-369.
- Webb, B. a Stimson, G., 1976: People's accounts of medical encounters. In: M. Wadsworth (ed.): *Everyday Medical Life*. Londýn: Martin Robertson.
- Weber, M., 1946: Science as a vocation. In: H. Gerth a C. W. Mills (eds.): *From Max Weber*. New York: Oxford University Press.
- Weber, M., 1949: *Methodology of Social Sciences*. New York: Free Press.
- Whyte, W. F., 1949: The social structure of the restaurant. *American Journal of Sociology*, 54, 302-310.
- Wolcott, H., 1990: *Writing Up Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.

Menný register

- Abrams, P. 224
 Alasuutari, P. 80, 85, 113, 120, 123-124, 207, 235, 250-254, 256-258, 263-264, 266, 268, 279, 309, 309
 Antaki, C. a Rapley, M. 199
 Arberová, S. 114, 129
 Armstrong, D. 171
 Atkinson, J. M. 162, 301
 Atkinson, P. 19, 25, 26, 48, 83, 85, 102, 111, 113, 131, 134, 140, 142, 149, 156, 159, 165, 176-177, 184, 185, 209, 213-214, 225, 267-269, 284, 303, 308-309
 Bakerová, C. 143
 Barthes, R. 176
 Baruch, G. 31, 33, 69
 Baszanger, I. 212
 Beck, B. 99
 Becker, H. 98-99, 123-124, 192, 202
 Bellová, J. 41, 65
 Berelson, B. 140
 Bergmann, J. 36, 210
 Blaikie, N. 182
 Blau, P. 17-18
 Bloor, M. 103, 190, 222-225, 286, 289
 Blumer, H. 17
 Bor, R. 219
 Borges, J.-L. 76
 Bourdieu, P. 61
 Brown, P. 196
 Bryman, A. 15-16, 22, 25, 107, 114-118, 157, 169, 190, 199, 224
 Buchanan, D. R. 302
 Buckholdt, D. 140
 Bulmer, M. 75
 Button, G. 292-293
 Byrne, P. 306
 Castaneda, C. 236
 Chapmanová, G. 70
 Cicourel, A. 14, 17-19, 28, 140
 Clavarino, A. 22, 50, 200, 302
 Coffeyová, A. 83, 85, 113, 131, 140, 142, 149, 156, 176-177, 184-185, 267-269, 284, 309
 Corbinová, J. 85, 90, 165, 205-206, 210, 228, 257-258, 262-263, 266, 282, 284, 289, 309
 Cornwell, J. 45
 Cryerová, P. 65, 71-72, 130, 207-208, 228, 234, 238, 258-263, 270, 276
 Davidson, J. 35
 Denzin, N. 14, 19, 25, 103, 116, 130, 169
 Dey, I. 185
 Dingwall, R. 95
 Dodier, N. 212
 Douglasová, M. 31, 95-96, 267, 301
 Drew, P. 303
 Dupuis, P. 184
 Durkheim, E. 92
 Durkin, T. 171-172
 Edwards, G. 29
 Emerson, R. 165
 Engebretsonová, J. 298
 Ervin-Trippová, S. 217
 Fensomová, K. 254-255
 Fielding, J. 111, 186, 189, 224
 Fielding, N. 111, 171, 181, 186, 189, 215, 224-225
 Filmer, P. 17
 Fisher, M. 169, 175
 Foucault, M. 52, 54, 59, 61-62, 102
 Frake, C. 224
 Fraser, M. 70
 Garcia, C. M. 184
 Garfinkel, H. 17, 46, 96, 142, 159, 207
 Geer, B. 192
 Gilbert, N. 25, 283, 297, 301, 304

- Glaser, B. 19, 74-75, 96, 118, 156-157, 164, 174, 182-184, 192, 209, 296, 300-301
 Glassner, B. 134-137, 149, 199-200, 203
 Goffman, E. 31, 57, 104, 138, 146, 195, 212, 285
 Gouldner, A. 78
 Greatbatch, D. 220
 Guba, E. 89
 Gubrium, J. 19, 44, 47-48, 50, 74, 78, 84, 90, 99, 101, 134, 137, 140, 160, 212, 253, 258, 282, 304, 308-309
 Habermas, J. 51,
 Hadley, R. 285-286, 289
 Halfpenny, P. 14
 Hammersley, M. 19-21, 23-24, 25, 85, 111, 115, 156, 165, 169-170, 209, 213-214, 225, 312
 Hart, C. 240, 242, 246
 Heath, C. 36, 50, 57, 306
 Heaton, J. M. 105
 Heise, D. 177
 Heritage, J. 33, 36, 39, 55, 78-79, 110, 116, 162, 195, 304
 Heshusius, L. 169, 172
 Hesse-Biberová, S. 184
 Hindess, B. 19, 25
 Holstein, J. 44, 47-48, 74, 90, 99, 101, 134, 137, 160, 212, 304, 308-309
 Hornsby-Smith, M. 213
 Huber, G. L. 184
 Huberman, A. 25, 74-75, 80, 100, 111, 119, 153-155, 207
 Hughes, E. 98
 Huntová, M. 273
 Huntová, S. 254
 Iruritová, V. 298, 301, 308
 Jacobs, J. 19
 Jeffery, R. 95
 Jefferson, G. 275
 Jonesová, J. 222-223, 292
 Kafka, F. 77
 Kelle, U. 172-173, 174, 185-186
 Kelly, M. 126-129
 Kendall, G. 54
 Kent, G. 217
 Keoghová, J. 143
 Kirk, J. 17, 22-23, 154, 191, 198, 201, 302
 Kuhn, T. S. 67, 97
 Laurie, H. 174
 Lee, R. M. 171, 181, 186
 Leppanen, V. 272, 275
 Lepperová, G. 26, 29
 Levinson, S. 196
 Lincolnová, Y. 14, 25, 89, 103, 116, 130
 Lipset, S. M. 25, 78, 120
 Livingston, E. 88-89
 Long, B. 306
 Loughlinová, J. 137, 199-200, 203
 Lynch, M. 23, 189
 Malinowski, B. 101
 Marsh, C. 17, 19, 25
 Marshall, C. 22, 125, 127, 201, 302
 Marx, G. 228, 234, 241-244, 285, 289, 309
 Masonová, J. 75, 81, 85-86, 100, 111-115, 118-121, 124, 143, 216, 225, 263, 268, 309
 Maynard, D. W. 35, 36, 210, 219
 McKeganey, N. 222, 225
 McLeod, J. 105-106, 108-110
 Mehan, H. 189, 191, 193, 197
 Mercer, K. 70
 Mergenthaler, E. 169
 Miall, D. S. 167
 Michels, R. 78
 Miles, M. 25, 74-75, 80, 100, 111, 119, 153-155, 179, 207
 Miller, G. 116
 Miller, M. 17, 22-23, 154, 191, 198, 201, 302
 Millerová, J. 134-137, 149
 Millerová, R. 219
 Mills, C. W. 76
 Mitchell, J. C. 54, 301
 Moerman, M. 96
 Morseová, J. M. 125-127, 130, 296
 Mulkay, M. 67, 297, 301, 304
 Murcottová, A. 237, 241, 249, 260, 265
 Murray, T. 95

- Newton, R. 41, 79, 129, 243, 248, 269–270, 276
- O'Brien, M. 88–89
- Obolerová, R. 222
- Orford, J. 29
- Park, R. 75
- Peräkylä, A. 34, 39, 59, 70, 116, 121–124, 139–140, 152–153, 192, 210, 21–220, 222, 225, 273
- Phillips, D. 17
- Phillipsová, E. 41, 67–68, 71, 78, 226, 264–265, 270–271, 276
- Pomerantz, A. 35
- Popper, K. 191
- Potter, J. 55, 161, 312
- Prior, L. 20
- Procter, M. 15–16
- Propp, V. I. 140
- Pugh, D. 41, 67–68, 71, 78, 226, 264–265, 270–271, 276
- Punch, M. 215–216
- Pursleyová-Crotteuová, S. 299–300, 308
- Radcliffe-Brown, A. R. 101
- Rasmussen, P. 222
- Rayner, G. 82
- Reason, P. 190, 223
- Reid, A. O. 175
- Richards, L. 186
- Richards, T. 186
- Richardson, L. 137, 209
- Rossman, G. 22, 125, 127, 201, 302
- Rowan, J. 190, 223
- Rudestam, K. 41, 79, 129, 243, 248, 269–270, 276
- Sacks, H. 26, 28, 31, 34, 50, 53–54, 121–124, 140–144, 148, 159–161, 162–165, 215, 273
- Sandywell, B. 70
- Saussure, F. de 54
- Seale, C. F. 25, 124, 134, 159, 159, 202, 261, 271–272
- Sefi, S. 78–79, 116
- Sellerbergová, A.–M. 275
- Sellitz, C. 21
- Shakespeare, W. 166
- Schegloff, E. 31, 146, 163, 221
- Schoenherr, R. 17–18
- Schreiberová, R. 296–298
- Schwartz, H. 19
- Silverman, D. 17, 22, 25, 26, 28, 33, 44–46, 48, 50, 52–53, 75, 77–78, 83, 85, 89–90, 101–105, 111–113, 116, 118, 123, 134, 144, 146, 149, 150, 159, 163, 165, 178, 192, 194, 196, 210, 214, 217–219, 220, 222, 292, 303, 306, 308–309
- Singleton, R. 21, 74
- Smith, J. K. 169, 172
- Sontag, S. 104
- Spradley, J. P. 154
- Stake, R. 114–117, 124
- Stern, P. 299–300, 308
- Stimson, G. 82, 153, 304–305
- Strauss, A. 19, 74–75, 85, 90, 96, 118, 156–157, 164–165, 174, 182–184, 192, 205–206, 209, 210, 228, 257–258, 262–263, 266, 282, 284, 289, 296, 300–301
- Strong, P. 25, 138–139, 198
- Sudnow, D. 20, 119
- Taylorová, V. 26, 132, 254
- ten Have, P. 55, 161, 162, 193, 217
- Thomas, W. 101
- Tyler, S. A. 169
- Waitzkin, H. 82–83
- Wallerová, S. 26,
- Walsh, D. 213, 225
- Warrenová, A. 222–223
- Webb, B. 304–305
- Weber, M. 78, 160, 215
- Weitzman, E. 179
- Wellings, K. 104, 218
- Wetherellová, M. 55, 161
- Whyte, W. F. 152
- Wickham, G. 54
- Wittgenstein, L. 27
- Wolcott, H. 79, 81, 134, 220–221, 227, 234, 236–238, 244–245, 254, 261–262, 265–266, 278, 282
- Znaniacki, F. 101

Vecný register

- adolescenti 135–137, 142–147
- AIDS 103–110, 121, 144, 217–219, 306
- alkoholizmus 29–32
- analýza diskurzu 36, 53, 55, 70, 87, 118, 160, 176, 300
- analýza konverzácie 27–28, 31, 55–59, 109–110, 122, 161–164, 169, 195, 197, 200, 212, 219, 255, 273
- anekdotizmus 115–123, 185, 189–191, 295, 297, 305
- angličtina 45, 56–57
- antropológia 73–74, 87, 95–96, 101, 133, 267, 303
- AQUAD 184
- ATLAS 176, 178, 181, 183
- božská pravovernosť 214
- byrokracia 78
- CD-ROM 185
- CODE-A-TEXT 178–179
- dáta
analýza 131–166
kódovanie 49–51, 55, 155–157, 159–160, 167–186, 199–200, 297
redukcia 155
súbory 54
tabuľky 148–149, 169–170, 191, 199–200
úplné spracovanie 193
zber 56–57
zobrazenie 155
- definície situácií 92
- demografia 88
- demokracia 78
- deti 70, 80–81, 156
- deti, malé 57–58
- deviantné prípady 109, 160, 163, 193–197, 220, 300
- dokumenty 48, 100, 102, 217
- Downov syndróm, pacienti 151–152, 198
- drogy, užívanie 29–32, 299
- ekonomika 88
- emocionalizmus 90
- epidemiológia 19, 29–30
- ETHNO 176, 178
- ETHNOGRAPH 176, 179–181, 184, 299
- etika 215–217, 219
- etnicita 58–59
- etnografia 13, 49–51, 154, 158, 161–162, 199–200, 212–215, 222, 254
- etnometodológia 20, 31, 47, 89–90, 188, 301
- experimenty 15, 19, 20
- feminizmus 20, 89, 212
- Fínsko 43, 52, 57, 120, 219
- fokusové skupiny 304
- funkcionalizmus 89
- gangy 135–137
- hádanky 80–81, 132, 142, 144, 148, 228
- história 53, 77
- hodnoty 13–14, 19
- hovorenie 227–229
- HYPERSOFT 184
- hypotézy, testovanie 14, 15, 19, 20, 75, 89–95, 184, 192, 200, 205
- chicagská škola 84, 187, 221
- chronológia 97
- indukcia 20, 33, 73–75, 163, 181, 279
- informačné štúdie 44, 50
- inštrumentácia 100
- interakcionizmus 20, 89, 111, 301
- internet 54, 57, 133, 179–186, 241
- interview, rozhovory 20, 33, 31, 44–49, 100, 103–110, 112, 134–137, 171, 199, 295–300, 302–307

- Japonsko 52
- kombinovanie metód 60-63, 110-111
 koncepty 69-70, 77-78, 89-95, 98
 konferencie 20
 kontext 77-78, 97, 212
 kultúra 77, 135-137, 141, 266, 305
 kvantitatívny výskum 13-19, 21, 30, 92,
 100-101, 105-108, 114-115, 122, 140,
 156, 189-191, 193, 197-198, 199, 201,
 247-248, 256
- laboratóriá 189
 lingvistika 27, 54, 56, 121, 247
 literatúra, prehľad 205-207, 240-245
- masmédiá 26, 53, 59-60
 matky 57-58, 184
 medicína, lekárstvo 22, 32, 50, 53, 55-56,
 61-62, 78, 82, 103-104, 138-140,
 144-147, 150-154, 156-159, 192, 194,
 196-197, 208, 210, 217-220, 272-275,
 287, 298
 mestá 88, 106
 metódy 44, 89-95, 98, 100-102
 metódy, kombinovanie 60-63, 110-111
 modely 89-95, 98-395
- náboženstvo 52, 183
 narácie 31-32, 44, 46-48, 135-137,
 176-177
 nástroje na kategorizáciu príslušnosti 28, 47,
 53-55, 141, 255
 naturalizmus 90, 222
 noviny 53, 287-288
 NUD • IST 172-174, 179-181, 183, 186
- obhajoba, ústna 269-276
 objektívnosť 23
 obsahová analýza 15, 101, 140, 168
 odporúčania, klientom 144-147, 194-197
 organizácie 17-18
 originalita 66-71
 ošetrovatelstvo 70, 158, 296, 298, 303
- písanie 226-227
 počítačové programy 159, 167-186, 200
- pohlavie, rodovosť 45, 59-60, 87, 118,
 222-223
 poradenstvo 27, 33-38, 78-79, 103-110, 116,
 121, 144, 177-178, 192-197, 214-219, 306
 porovnávacie metódy 54, 97, 116, 156-157,
 201-202
 postmodernizmus 20, 90, 169, 183-184,
 202
 pozitívizmus 17, 20, 22, 203
 poznámky z terénu 22, 137-140, 152-154,
 159-160
 pozorovanie 15, 19, 22, 46, 100, 102, 104,
 150, 152-154, 209, 217, 297
 pracovné miesta 290-293
 prepisy 22, 34-39, 142-148, 161-163, 200,
 310-311
 príbeh o pilotovi námorného letectva 141-142
 približovací objektív 81-82
 prípadové štúdie 114-115, 220-223
 prírodné vedy 188
 psychiatria 46, 61-62
 psychológia 87, 105, 139
 psychoterapia 169
 publikovanie 43, 278-282
 publikum, typy 228, 289, 284-288
 laické 287-288
 ľudia z praxe 286-287, 305-306
 verejní činitelia 285-286
- rámce 137
 realizmus 134, 136
 redukcionizmus 81-82, 84
 referencie, osoby poskytujúce 291
 relativizmus 214
 reliabilita 21-22, 50, 101, 103, 106, 159, 188,
 198-201, 300, 302, 312
 reprezentatívnosť 114, 118, 174
 rodiny 135, 147-148, 304
 rozhodovanie 150-152
- sebaprezentácia 104
 sekundárna analýza 57
 semiotika 54, 70, 176
 smrť a zomieranie 19-20, 92-94, 118,
 182-183
 sociálne fakty 92, 140
 sociálny konštrukcionizmus 92-93, 96

- sociológia 13, 26, 87, 108, 286, 291
 spätná väzba 226
 spoločenské prieskumy 13-14, 20, 134-135,
 199
 spoločenské problémy 46, 48, 64, 145-146,
 301
 spoločnosť 142
 správanie 20, 89, 107-108
 starší ľudia 44, 79, 182
- školiť 29, 40, 70, 132-133, 209, 225-227,
 241, 245, 262, 278, 288
 štatistika, štatistické údaje 16-21, 167, 223,
 290
- tanec 61,
 Tavistocký inštitút 27, 29
 teórie 31, 33, 38, 40, 44, 51-52, 63, 74,
 87-98, 122, 164, 181-184, 206, 265, 300,
 306
 terén, práca
 prístup 132-133, 213-215, 218
 prostredie 213-214
 spätná väzba 214-215, 217-218, 220-222,
 233
 súhlas na základe informácií 216-217
 vzťahy 212-224
 zmluva 215
 texty 28, 52-55, 100, 102, 140-142
 trendy, módné 83
 tretie premenné 79
 triangulácia 61, 111, 190
 triedy, školské 46, 48-49, 52, 81, 197
 tvár 26
- usporiadavanie preferencií 195-197
 ústna obhajoba 269-276
- validita 27, 101-102, 159, 174, 188-198,
 223-224, 300, 302, 313
 validizácia na základe respondentov 190,
 223-224
 veda, vedecký 14, 17, 20, 67, 312
 veľká teória 76-77, 83
 videozáznamy 50, 57-60, 273-274, 306
 výskum
 denníky 26-41, 207-208
 hodnotenie, posudzovanie 23-24
 kvalita 295-307
 nároky na základe 48-64
 návrhy projektu 125-129
 prezentácie 229-232
 problémy 28, 30-32, 40, 63, 73-84
 výskumy na pracovisku 50, 57
 vývojový diagram 79-80
 vyvrátiteľnosť, princíp 191
 významy 20, 31, 44, 47-48, 101
 vzdelávanie 49, 52, 143-144, 182-183
 vzorky, výber vzorky 16, 54, 58, 107,
 114-123, 171-174, 206
- zakotvená teória 74-75, 96, 156-157, 160,
 164, 174, 181-185, 166-167, 196-300
 zdravotnícka osвета 26, 33, 104
 zločin 19, 119
 zovšeobecnenia 95-97, 114-123
 zvukové nahrávky 26, 33-38, 55-57, 100,
 102, 109, 150, 161-164, 194, 255

V edícii **pegas** vyšli tieto zväzky

Teodor Kollárik, Eva Sollárová

METÓDY SOCIÁLNOPSYCHOLOGICKEJ PRAXE (1. zväzok)

Ivan Štúr

O LÁSKE A NELÁSKE (2. zväzok)

Imrich Ruisel

INTELIGENCIA A MYSLENIE (3. zväzok)

Robert J. Sternberg

PREČO ROBIA MÚDRI ĽUDIA HLÚPOSTI (4. zväzok)

Tony Merry

NAUČTE SA BYŤ PORADCOM (5. zväzok)

Robert Nye

TRI PSYCHOLÓGIE (6. zväzok)

Wiliam Wilmot, Joyce Hockerová

INTERPERSONÁLNY KONFLIKT (7. zväzok)

Pripravujeme

Imrich Ruisel

MÚDROSŤ V ZRKADLE VEKOV

Rollo May

LÁSKA A VÔĽA

Kirk Schneider, Rollo May

PSYCHOLÓGIA EXISTENCIE

Lilly Berry

PSYCHOLÓGIA V PRÁCI